

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ YÜKSEK LİSANS TEZİ
2019-YL-147

**BÜYÜK MENDERES HAVZASI'NDA EFSANELERDE GEÇEN
COĞRAFİ ÖGELERİN ANALİZİ: AFYON, UŞAK, DENİZLİ VE
AYDIN İLİ ÖRNEKLERİ**

HAZIRLAYAN
Zehra DÜNDAR

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Sultan BAYSAN

AYDIN-2019

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Zehra DÜNDAR tarafından hazırlanan “**Büyük Menderes Havzası’nda Efsanelerde Geçen Coğrafi Ögelerin Analizi: Afyon, Uşak, Denizli ve Aydın İli Örnekleri**” başlıklı tez, 20/08/2019 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

	Unvanı, Adı Soyadı	Kurumu	İmzası
Başkan	Prof. Dr. Sultan BAYSAN	Adnan Menderes Üniversitesi	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi A. Adnan ÖZTÜRK	Adnan Menderes Üniversitesi	
Üye	Prof. Dr. Nevzat GÜMÜŞ	Dokuz Eylül Üniversitesi	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu **Yüksek Lisans** tezi, Enstitü Yönetim Kurulunun tarih sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet Can BAKKALCI
Enstitü Müdürü

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

20/08/2019
Zehra DÜNDAR

ÖZET

BÜYÜK MENDERES HAVZASI'NDA EFSANELERDE GEÇEN COĞRAFI ÖGELERİN ANALİZİ: AFYON, UŞAK, DENİZLİ VE AYDIN İLİ ÖRNEKLERİ

Zehra DÜNDAR

Yüksek Lisans Tezi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Sultan BAYSAN

2019, XXIII+ 143 sayfa

Efsaneler genellikle inançlarla ilgili hususlarda ortaya çıkmış, hemen hemen her şey üzerine söylenmiş; kâinattaki varlıkların ve hadiselerin oluş şekillerini, gerçek olsun ya da olmasın, bir sebebe bağlayarak açıklamaya çalışan halk edebiyatı ürünleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada Büyük Menderes Havzası'nda ortaya çıkan efsanelerde geçen coğrafi ögeler analiz edilmiştir. Araştırma sahası Büyük Menderes Havzası'nın Afyon, Uşak, Denizli ve Aydın illeri ile sınırlandırılmıştır ve havza yukarı, orta ve aşağı çığır olarak ele alınmıştır. Ulaşılan efsaneler nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırma kapsamında Büyük Menderes Havzası'nda ortaya çıkan 50 efsane incelenmiştir. Bunlardan yukarı çığırda 17 efsane, orta çığırda 23 efsane ve aşağı çığırda ise 10 efsane incelenmiştir. İncelenen efsanelerden yukarı çığırda incelenen efsanelerde kullanılan toplam kelime sayısı 2179'dur ve bu kelimelerden 260'ı coğrafi ögedir; oransal olarak ise %11,93'ünün coğrafi ögelerden oluştuğu tespit edilmiştir. Orta çığırda incelenen efsanelerde kullanılan toplam kelime sayısı 2209'dur ve bu kelimelerden 304'ü coğrafi ögedir; oransal olarak ise %13,76'sının coğrafi ögelerden oluştuğu tespit edilmiştir. Aşağı çığırda incelenen efsanelerde kullanılan toplam kelime sayısı 2739'dur ve bu kelimelerin 184'ü coğrafi ögedir; oransal olarak ise %6,71'inin coğrafi ögelerden oluştuğu tespit edilmiştir. Tüm çığırlar toplamında ise bu oran %10,50 olarak tespit edilmiştir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Efsane, Büyük Menderes Havzası, doküman analizi, coğrafi öge, çığır.

ABSTRACT

ANALYSIS OF GEOGRAPHICAL ELEMENTS IN LEGENS IN THE BÜYÜK MENDERES BASIN: AFYON, UŞAK, DENİZLİ AND AYDIN PROVINCE EXAMPLES

Zehra DÜNDAR

Master Thesis, Department of Turkish and Social Sciences Education

Thesis Advisor: Prof. Dr. Sultan BAYSAN

2019, XXIII + 143 pages

Legends often emerged on the issues of faith, have been said almost everything; it emerges as the folk literature products which try to explain the forms of existence and events in the universe by linking them to a reason, whether real or not. In this study, the geographical elements in the legends in the Büyük Menderes Basin were analyzed. The research area is limited to Afyon, Uşak, Denizli and Aydın provinces of the Büyük Menderes Basin. The basin is considered as the high, middle and down ground. The reached legends were analyzed with document analysis method which is one of the qualitative research methods. Within the scope of the research, 50 legends that emerged in Büyük Menderes Basin were examined. Of them 17 legends in the upper ground, 23 legends in the middle ground and 10 legends in the lower ground were examined. The total number of words used in the legends examined in the upper ground of the studied legends is 2179 and 260 of these words are geographical elements; in proportionally, 11.93% was found to be composed of geographical elements. The total number of words used in the legends studied in the middle ground is 2209, and 304 of these words are geographical elements; in proportionally, 13.76% was found to be composed of geographic elements. The total number of words used in the legends studied in the down ground is 2739, and 184 of these words are geographical elements; in proportionally, 6.71% was found to be composed of geographic elements. This rate was defined as 10.50% for all grounds.

KEYWORDS: Legend, Büyük Menderes Basin, document analysis, geographical element.

ÖNSÖZ

Efsaneler anlatıldığı toplumun sosyo-kültürel hayatında çeşitli etkilere sahiptir. İnsanlar açıkça söyleyemediği duygu ve düşüncelerini, iyi-kötü, güzel-çirkin, haklı-haksız gibi kavramları efsaneler aracılığıyla aktarabilirler. Bu çalışmanın amacı geçmişten günümüze varlığını sürdüren sözlü edebiyat eserlerinden efsanelerde geçen coğrafi öğelerin neler olduğunun tespit edilmesi ve aynı zamanda da yerel coğrafi bilgi hakkında çıkarımlarda bulunmaktır.

Eğitimimin tüm süreci boyunca beni destekleyen ve her adımda bana yol gösteren, hoşgörüsü ve sabrı için saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. Sultan BAYSAN'a sonsuz teşekkür ederim. Bilgi ve deneyimlerini benden esirmeyen değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi A. Adnan ÖZTÜRK'e teşekkür ederim. Bunun yanında yardımları ve katkıları için Arş. Gör. Lütfi BUDAK'a teşekkür ederim. Ayrıca Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (EĞT 17015) birimine desteğinden dolayı teşekkür ederim.

Eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi hiçbir zaman desteğini esirgemeyen, ders ve tez dönemimde benimle birlikte tüm sıkıntılarımı çeken aileme sonsuz teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
ÖNSÖZ	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ	xv
TABLolar DİZİNİ	xvii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	4
1. MİT, MİTOLOJİ VE EFSANENİN TANIMI VE EFSANENİN DİĞER ANLATI TÜRLERİ İLE İLİŞKİSİ	4
1.1. Mit ve Mitoloji	4
1.2. Sözlü Edebiyat Ürünlerinden Efsane	5
1.2.1. Efsanenin Tanımı	5
1.2.2. Efsanenin Oluşumu	9
1.2.3. Efsanelerin İşlevleri	10
1.2.4. Efsane Sınıflandırılması	11
1.3. Efsanenin Diğer Anlatı Türleri İle İlişkisi	14
1.3.1. Efsane-Mit İlişkisi	14
1.3.2. Efsane-Masal İlişkisi	16
1.3.3. Efsane-Destan İlişkisi	18
1.3.4. Efsane-Halk Hikâyesi İlişkisi	18
2. BÖLÜM	20
2. ARAŞTIRMA SAHASI OLAN BÜYÜK MENDERES HAVZASININ FİZİKİ, BEŞERİ ve EKONOMİK ÖZELLİKLERİ	20
2.1. Menderes Havzası'nın Fiziki Özellikleri	23
2.1.1. Yerçekilleri	23
2.1.2. İklim	24
2.1.2.1. Sıcaklık	24
2.1.2.2. Yağış	26
2.1.2.3. Rüzgar	26
2.1.3. Bitki Örtüsü	29
2.1.4. Toprak	29
2.1.5. Hidrografik Özellikleri (Su Kaynakları)	30

2.2. Menderes Havzası'nın Beşeri ve Ekonomik Özellikleri	30
2.2.1. Nüfus	30
2.2.2. Tarım ve Hayvancılık	32
2.2.3. Sanayi	32
2.2.4. Turizm	32
2.3. Büyük Menderes Havzası'ndaki Antik Kentler	33
2.3.1. Büyük Menderes Havzasının Kısa Tarihçesi	33
2.3.2. Yukarı Çığırdaki Kentler	33
2.3.3. Orta Çığırdaki Kentler	35
2.3.4. Aşağı Çığırdaki Kentler	36
3. BÖLÜM	40
3. YÖNTEM	40
3.1. Araştırmanın Modeli	40
3.2. Verilerin Toplanması ve Veri Toplama Aracı	40
3.3. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması	40
3.4. Evren ve Örneklem	41
3.5. Kapsam ve Sınırlılıklar	42
4. BÖLÜM	43
4. BULGULAR VE TARTIŞMA	43
4.1. Büyük Menderes Havzası'nın Yukarı Çığırında Ortaya Çıkan Efsanelerde Geçen Coğrafi Ögelerin Analizi	43
4.2. Büyük Menderes Havzası'nın Orta Çığırında Ortaya Çıkan Efsaneler	72
4.3. Büyük Menderes Havzası'nın Aşağı Çığırında (Söke-Milet Yöresi) Ortaya Çıkan Efsaneler	109
SONUÇ VE ÖNERİLER	135
KAYNAKLAR	137
ÖZGEÇMİŞ	143

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1: Ege Bölgesi fiziki haritası ve araştırma sahasının lokasyonu	21
Şekil 2.2: Büyük Menderes Havzası fiziki haritası	22
Şekil 2.3: Büyük Menderes Havzası'nda yıllık sıcaklık ortalamaları	25
Şekil 2.4: Büyük Menderes Havzası'nda yıllık yağış ortalamaları	26
Şekil 2.5: Aydın ilindeki hakim rüzgar yönleri ve frekanslar	27
Şekil 2.6: Denizli ilindeki hakim rüzgar yönleri ve frekanslar.....	28
Şekil 2.7: Uşak ilindeki hakim rüzgar yönleri ve frekanslar	28
Şekil 2.8: Dinar ilçesindeki hakim rüzgar yönleri ve frekanslar	29

TABLULAR DİZİNİ

Tablo 2.1 Aydın, Denizli ve Uşak illerinin 2012-2013-2014-2015-2016-2017-2018 yıllarına ait Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) üzerinden elde edilen nüfusları (TÜİK, 2019)	31
Tablo 3.1 Araştırmanın örnekleme	41
Tablo 4.1 Büyük Menderes Havzası yukarı çığırında incelenen efsaneler ve bu efsanelerde geçen coğrafi öğelerin sayı ve oranları.....	44
Tablo 4.2 Büyük Menderes Havzası'nın yukarı çığırında incelenen efsanelerin sınıflandırılması	45
Tablo 4.3 Büyük Menderes Havzası'nın yukarı çığırında incelenen efsanelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafyaya ilişkin kodlar bakımından sınıflandırılması	46
Tablo 4.4 Türктаş'ın (2012) derlediği Evran Efsanesi'nde geçen coğrafi öğelerin analizi.....	48
Tablo 4.5 Evran Efsanesi'nde geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	49
Tablo 4.6 Türктаş'ın (2012) derlediği Sırakayalar Efsanesi'nde geçen coğrafi öğelerin analizi.....	51
Tablo 4.7 Sırakayalar Efsanesi'nde geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	52
Tablo 4.8 Türктаş'ın (2012) derlediği 55.Efsane'de geçen coğrafi öğelerin analizi	53
Tablo 4.9 55. Efsane'de geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	54
Tablo 4.10 Hacım Sultan Efsanesi'nde geçen coğrafi öğelerin analizi	55
Tablo 4.11 Hacım Sultan Efsanesi'nde geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	55
Tablo 4.12 Türктаş'ın (2012) derlediği 88. Efsane'de geçen coğrafi öğelerin analizi	56
Tablo 4.13 88. Efsane'de geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	57
Tablo 4.14 Türктаş'ın (2012) derlediği 50. Efsane'de geçen coğrafi öğelerin analizi	57
Tablo 4.15 50. Efsane'de geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	58

Tablo 4.16 Osan'ın (2006) derlediği 77 numaralı efsanede geçen coğrafi öğelerin analizi	59
Tablo 4.17 77 numaralı efsane'de geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	59
Tablo 4.18 Batur'un (2016) derlediği Aşıklar Yurdu adlı efsanede geçen coğrafi öğelerin analizi	60
Tablo 4.19 Aşıklar Yurdu adlı efsanede geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	61
Tablo 4.20 Ali ile Kezban Efsanesi'nde geçen coğrafi öğelerin analizi	62
Tablo 4.21 Ali ile Kezban Efsanesi'nde geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	62
Tablo 4.22 Osan'ın (2006) derlediği 113 numaralı efsane'de geçen coğrafi öğelerin analizi	63
Tablo 4.23 113 numaralı efsane'de geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	64
Tablo 4.24 Evren Dede Efsanesi'nde geçen coğrafi öğelerin analizi	64
Tablo 4.25 Evren Dede Efsanesi'nde geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	65
Tablo 4.26 Türkteş'in (2012) derlediği 215. Efsane'de geçen coğrafi öğelerin analizi	66
Tablo 4.27 215. Efsane'de geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	66
Tablo 4.28 Osan'ın (2006) derlediği 105 numaralı efsane'de geçen coğrafi öğelerin analizi	67
Tablo 4.29 105 numaralı efsane'de geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	67
Tablo 4.30 Dikilitaş Efsanesi'nde geçen coğrafi öğelerin analizi	68
Tablo 4.31 Dikilitaş Efsanesi'nde geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	68
Tablo 4.32 Lityerses: Herakles'e Meydan Okuyan Dinarlı Zorba adlı efsanede geçen coğrafi öğelerin analizi.....	69
Tablo 4.33 Lityerses: Herakles'e Meydan Okuyan Dinarlı Zorba adlı efsanede geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	70

Tablo 4.34 Osan'ın (2006) derlediği 114 numaralı efsane'de geçen coğrafi öğelerin analizi.....	71
Tablo 4.35 114 numaralı efsane'de geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	71
Tablo 4.36 Osan'ın (2006) derlediği 62 numaralı efsane'de geçen coğrafi öğelerin analizi.....	72
Tablo 4.37 62 numaralı efsane'de geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	72
Tablo 4.38 Büyük Menderes Havzası orta çığırında incelenen efsaneler ve bu efsanelerde geçen coğrafi öğelerin sayı ve oranları.....	73
Tablo 4.39 Büyük Menderes Havzası'nın orta çığırında incelenen efsanelerin sınıflandırılması	74
Tablo 4.40 Büyük Menderes Havzası'nın orta çığırında yukarı çığırında incelenen efsanelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafyaya ilişkin kodlar bakımından sınıflandırılması	76
Tablo 4.41 Önder'in (1988) derlediği 45. Efsane'de geçen coğrafi öğelerin analizi	78
Tablo 4.42 45. Efsane'de geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	79
Tablo 4.43 Türктаş'ın (2012) derlediği 117. Efsane'de geçen coğrafi öğelerin analizi	80
Tablo 4.44 117. Efsane'de geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	81
Tablo 4.45 Türктаş'ın (2012) derlediği 78. Efsane'de geçen coğrafi öğelerin analizi	81
Tablo 4.46 78. Efsane'de geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	82
Tablo 4.47 Türктаş'ın (2012) derlediği Babadağ Efsanesi'nde geçen coğrafi öğelerin analizi.....	83
Tablo 4.48 Babadağ Efsanesi'nde geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	83
Tablo 4.49 Batur'un (2016) derlediği Güzelhisar Efsanesi'nde geçen coğrafi öğelerin analizi Kodlar <i>f</i>	84
Tablo 4.50 Güzelhisar Efsanesi'nde geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	85
Tablo 4.51 Batur'un (2016) derlediği Aydın Efsanesi'nde geçen coğrafi öğelerin analizi.....	86

Tablo 4.52 Aydın Efsanesi'nde geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	86
Tablo 4.53 Osan'ın (2006) derlediği 10 numaralı efsane'de geçen coğrafi öğelerin analizi	87
Tablo 4.54 10 numaralı efsane'de geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	88
Tablo 4.55 Sakaoğlu'nun (2013) derlediği Nazlı ile Beyi Oğlu adlı efsanede geçen coğrafi öğelerin analizi.....	89
Tablo 4.56 Nazlı ile Beyi Oğlu adlı efsanede geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	90
Tablo 4.57 Batur'un (2016) derlediği Menderes (Meander) Efsanesi'nde geçen coğrafi öğelerin analizi	91
Tablo 4.58 Menderes (Meander) Efsanesi'nde geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	91
Tablo 4.59 Türктаş'ın (2012) derlediği Arap Apıştı Efsanesi'nde geçen coğrafi öğelerin analizi	92
Tablo 4.60 Arap Apıştı Efsanesi'nde geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	93
Tablo 4.61 Türктаş'ın (2012) derlediği 199. Efsane'de geçen coğrafi öğelerin analizi	94
Tablo 4.62 199. Efsane'de geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	94
Tablo 4.63 Türктаş'ın (2012) derlediği 205. Efsane'de geçen coğrafi öğelerin analizi	95
Tablo 4.64 205. Efsane'de geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	95
Tablo 4.65 Türктаş'ın (2012) derlediği 171. Efsane'de geçen coğrafi öğelerin analizi	96
Tablo 4.66 171. Efsane'de geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	96
Tablo 4.67 Türктаş'ın (2012) derlediği 14. Efsane'de geçen coğrafi öğelerin analizi	97
Tablo 4.68 14. Efsane'de geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	98
Tablo 4.69 Türктаş'ın (2012) derlediği 101. Efsane'de geçen coğrafi öğelerin analizi	98
Tablo 4.70 101. Efsane'de geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	99

Tablo 4.71 Türkteş'in (2012) derlediği Gelin Taşı Efsanesi'nde geçen coğrafi ögelerin analizi.....	100
Tablo 4.72 Gelin Taşı Efsanesi'nde geçen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	100
Tablo 4.73 Çocuklu Kaya adlı efsanede geçen coğrafi ögelerin analizi.....	101
Tablo 4.74 Çocuklu Kaya adlı efsanede geçen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	101
Tablo 4.75 Osan'ın (2006) derlediği 128 numaralı efsane'de geçen coğrafi ögelerin analizi.....	102
Tablo 4.76 128 numaralı efsane'de geçen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	103
Tablo 4.77 Osan'ın (2006) derlediği 2 numaralı efsane'de geçen coğrafi ögelerin analizi.....	103
Tablo 4.78 2 numaralı efsane'de geçen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	104
Tablo 4.79 Çine Çayı adlı efsanede geçen coğrafi ögelerin analizi	105
Tablo 4.80 Çine Çayı adlı efsanede geçen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	105
Tablo 4.81 Türkteş'in (2012) derlediği 26. Efsane'de geçen coğrafi ögelerin analizi	106
Tablo 4.82 26. Efsane'de geçen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	106
Tablo 4.83 Osan'ın (2006) derlediği 55 numaralı efsane'de geçen coğrafi ögelerin analizi.....	107
Tablo 4.84 55 numaralı efsane'de geçen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	107
Tablo 4.85 Ahmet Gazi Camii adlı efsanede geçen coğrafi ögelerin analizi	108
Tablo 4.86 Ahmet Gazi Camii adlı efsanede geçen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	108
Tablo 4.87 Büyük Menderes Havzası aşağı çığırında incelenen efsaneler ve bu efsanelerde geçen coğrafi ögelerin sayı ve oranları.....	109
Tablo 4.88 Büyük Menderes Havzası'nın aşağı çığırında incelenen efsanelerin sınıflandırılması	110

Tablo 4.89 Büyük Menderes Havzası'nın aşağı çığırında incelenen efsanelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafyaya ilişkin kodlar bakımından sınıflandırılması.....	111
Tablo 4.90 Bayladı'nın (2004) derlediği Beş Parmak Dağları'nın Uykuya Doymaz Çobanı adlı efsanede geçen coğrafi öğelerin analizi.....	115
Tablo 4.91 Beş Parmak Dağları'nın Uykuya Doymaz Çobanı adlı efsanede geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	116
Tablo 4.92 Halikarnas Balıkçısı'nın (2004) derlediği Eros İle Psykhe Balat (Miletos) adlı efsanede geçen coğrafi öğelerin analizi	119
Tablo 4.93 Eros İle Psykhe Balat (Miletos) adlı efsanede geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	120
Tablo 4.94 Bayladı'nın (2004) derlediği Para Cezasına Çarptırılan Nehir adlı efsanede geçen coğrafi öğelerin analizi	122
Tablo 4.95 Para Cezasına Çarptırılan Nehir efsanesinde geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	123
Tablo 4.96 Bayladı'nın (2004) derlediği Çömlekçi Kız Kaeria adlı efsanede geçen coğrafi öğelerin analizi.....	124
Tablo 4.97 Çömlekçi Kız Kaeria efsanesinde geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	124
Tablo 4.98 Medusa adlı efsanede geçen coğrafi öğelerin analizi	127
Tablo 4.99 Medusa efsanesinde geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	128
Tablo 4.100 Kızlarhisarı adlı efsanede geçen coğrafi öğelerin analizi.....	129
Tablo 4.101 Kızlarhisarı efsanesinde geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	129
Tablo 4.102 Nal İzi adlı efsanede geçen coğrafi öğelerin analizi.....	130
Tablo 4.103 Nal İzi efsanesinde geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	130
Tablo 4.104 Apollon Tapınağı adlı efsanede geçen coğrafi öğelerin analizi.....	131
Tablo 4.105 Apollon Tapınağı adlı efsanede geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	131
Tablo 4.106 Bayladı'nın (2004) derlediği Antheus ya da Sadakatin Cezası adlı efsanede geçen coğrafi öğelerin analizi	132

Tablo 4.107 Antheus ya da Sadakatin Cezası adlı efsanede geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	132
Tablo 4.108 Filozoflar Şehri Milet adlı efsanede geçen coğrafi öğelerin analizi.....	133
Tablo 4.109 Filozoflar Şehri Milet adlı efsanede geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması	134

GİRİŞ

Coğrafya, insanlar ve onların yaşadığı çevre (mekân) arasındaki karşılıklı etkileşimi neden-sonuç ilişkisine ve dağılış ilkesine bağlı olarak inceleyen bir bilim dalıdır. Kültür ise, insanın doğayla her alandaki etkileşiminin bir ürünüdür ve coğrafyanın konuları arasındadır. Coğrafi bilgiler, toplumların genel kültürünün önemli bir parçasını oluştururlar. İnsan yaradılışından günümüze kadar kendisini ve yaşadığı mekanı tanıma, anlamlandırma ve yorumlama çabası içindedir. Tüm bu tanıma, anlamlandırma ve yorumlama çabası sonucunda insan çeşitli ürünler ortaya koymuştur ve geçmişten günümüze sözlü ya da yazılı bir biçimde bu ürünler varlıklarını sürdürmüştür. Efsaneler kişi, yer ve olayları konu edinen, inandırıcılık özelliğine sahip, çoğu zaman olağanüstülükler yer veren, belirli bir üsluba ve şekle bağlı olmayan, kaynaklarını genellikle geçmişin derinliklerinden alan kısa, yalın ve ağızdan ağıza aktarılan (anonim) halk anlatıdır.

Yazının bilinmediği ya da tam anlamıyla yaygınlaşmadığı dönemlerde insanların kendilerini, belli bir sözlü anlatıyla ifade etme gereği ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda destan, mit ve efsane gibi sözlü anlatılar, topluluk üyelerine kültür aktarımında önemli bir görevi üstlenmiştir. Süreç içinde bu sözlü edebi ürünlerin, modern toplumsal yaşamda görsel bir olgu olarak toplum nezdinde sergilenebilmesi, mit ve onunla bağıntılı diğer kavramların bilimsel toplantılarda ve toplumsal yaşamda daha sık dile getirilmesine neden olmuştur. Özellikle günümüz koşullarında değişen yüzüyle mitler, kültüre, dahası topluma yaptığı katkıyla, kendini kabul ettirmiş, sosyokültürel bir olgu haline gelmiştir (Nar, 2014). Başlıca özelliği inanış konusu olan efsaneleri anlatan ve dinleyenler, efsanedeki olayların doğruluğuna inanırlar. Genellikle olağanüstü unsurların yer aldığı efsanenin bir diğer niteliği de düz konuşma diliyle anlatılması ve her türlü üslup kaygısından yoksun, hazır kalıplara yer vermeyen kısa bir anlatı oluşudur (Boratav, 2015). Efsaneler, ait olduğu toplumlara belirli bir nitelik ve kimlik kazandırır. Efsaneler, halkların yaşam biçimiyle, tarihiyle ve sahip olduğu değerleriyle yakından ilintilidir. Öyle ki, herhangi bir efsanede Anadolu coğrafyasına ait ya da toplumu ilgilendiren bir olayla karşılaşılabilir. Dolayısıyla efsanelerin sanatsal özelliğinin yanında, halkın fikirlerine temel oluşturan inanışlara yer vermesi onun geleneksel özünü kaybetmeyen bir halk ürünü olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur (Nar, 2014).

Araştırmanın Konusu

Türkiye'deki en eski yerleşim yerlerine sahip olan alanlardan biri de Büyük Menderes Havzası'dır. Bu havza tarihi süreç içerisinde pek çok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Büyük Menderes Havzası coğrafi konumu itibarıyla ve gerek zengin su kaynakları bakımından gerekse de verimli toprakları ile cazibe merkezi haline gelmiştir. Bu çalışmanın konusu kültürel değerler bakımından önemli olan Büyük Menderes Havzası'nda ortaya çıkan ve derlemeleri yapılan sözlü edebiyat ürünlerinden efsanelerde geçen coğrafi öğelerin tespit edilmesidir.

Araştırmanın Amacı

Sözlü edebiyat ürünlerinden efsaneler günümüz şartları içerisinde teknolojinin hızlı bir biçimde gelişmesi ile toplum belleğinde yavaş yavaş silinmektedir. Kültürel unsurları yansıtan bu eserlerin edebi değerlerinin yanında içerisinde toplumsal mesajlar barındırması ve aynı zamanda da coğrafi mekân hakkında bizlere ipucu vermeleri bakımından kıymetlidirler. Bu çalışmada Büyük Menderes Havzası'nda ortaya çıkan ve derlemeleri yapılan sözlü edebiyat ürünlerinden biri olan efsanelerdeki coğrafi öğeler analiz edilmiştir. Bu çalışmanın amacı geçmişten günümüze varlığını sürdüren sözlü edebiyat eserlerinden efsanelerde geçen coğrafi öğelerin neler olduğunun tespit edilmesi ve aynı zamanda da yerel coğrafi bilgi hakkında çıkarımlarda bulunmaktır. Bu çalışma ile Büyük Menderes Havzası'nda ortaya çıkan efsanelerdeki coğrafi öğeler ile insan ve yaşanan coğrafya (mekân) arasındaki ilişkinin ortaya konulması da amaçlanmıştır. Coğrafya sadece bir mekân değil; etkileşimin olduğu bir yerdir. Bu nedenle insanların yaşadıkları coğrafyayı anlamlandırmak için yaptıkları (herhangi bir dağın, gölün, akarsuyun vb. gibi coğrafi öğelerin nasıl oluştuğu hakkındaki inançlarını) ortaya çıkarılmak istenmiştir.

Araştırmanın Önemi

Bu çalışma sözlü edebiyat ürünlerinden biri olan efsanelerde geçen coğrafi öğelerin analizi sonucunda Büyük Menderes Havzası'ndaki halkın geleneksel coğrafi bilgisinin ne olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır. Bu doğrultuda düşünüldüğünde de sözlü edebiyat ürünlerinde biri olan efsanelerden hareketle böyle bir çalışmanın ilk kez yapıldığını söylemek mümkündür. Yerel coğrafi bilgilerin nesilden nesile aktarılmasının önemi göz önüne alındığında yeni nesillerin geçmişten günümüze efsaneler yoluyla ulaşan bilgileri unutmamasına katkıda bulunmak üzere bir örnek oluşturacağı düşünülmüştür.

Problem Cümlesi

Bu çalışmada, Büyük Menderes Havzası'nda ortaya çıkan sözlü edebiyat ürünlerinden biri olan efsanelerdeki coğrafi öğelerin (kavramların) durumu nedir? sorusu araştırılmaktadır. Bu doğrultuda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Analizi yapılan efsanelerde frekans değeri en yüksek olan öge (kavram) hangisidir?
2. Analizi yapılan efsanelerde fiziki coğrafyaya ilişkin bilgiler nelerdir?
3. Analizi yapılan efsanelerde beşeri coğrafyaya ilişkin bilgiler nelerdir?
4. Analizi yapılan efsanelerde ekonomik coğrafyaya ilişkin bilgiler nelerdir?
5. Analizi yapılan efsanelerde kültürel coğrafyaya ilişkin bilgiler nelerdir?
6. Analizi yapılan efsanelerde Büyük Menderes Havzası'nda meydana gelen doğal afetlerle ilgili herhangi bir bilgi var mıdır?

1. BÖLÜM

1. MİT, MİTOLOJİ VE EFSANENİN TANIMI VE EFSANENİN DİĞER ANLATI TÜRLERİ İLE İLİŞKİSİ

1.1. Mit ve Mitoloji

Mitler, sözlü geleneğin diğer türleri gibi kültürün değişmesi ile birlikte değişirler ve gelişirler. Bu sayede varlıklarını günümüze kadar sürdürmüşlerdir. Mitler, tarihsel bir bilgi içermezler, ama ait oldukları toplumun yaşadığı tarihsel olaylar yine o toplum tarafından mitlere yansıtılmıştır. Bu nedenle mitler, tarih öncesi çağlara ışık tutarlar (Dönmez, 2001).

Mitolojinin çekirdeğini oluşturan mitlerin önemi tarihsel olaylarla veya dinî unsurlarla ilişkisi olsun veya olmasın, ortak kültürel mirasın ürünüdür. Böylece, millî kültürün, en eski zamanlarından başlayarak günümüzdeki durumuyla da ilişkilendirilebilirler. Mitler, yaratıldıkları toplumun dünyaya ve olaylara bakış açısını, bir anlamda o toplumun karakterini de yansıtırlar. Mitoloji çalışmaları toplumsal bakış açısı ve toplum yapısı hakkında ipuçlarının da ortaya çıkarılmasına yardım edebilir. Mitolojiyi oluşturan kutsal anlatımlar zamanın ve kültürün değişmesiyle birlikte kutsallığını kaybederek halk edebiyatının masal ve destan gibi türlerinin oluşmasına katkıda bulunmuş olabilirler. Aynı zamanda pek çok destan ve halk hikayesinde geçen motifler kaynaklarını mitlerden alır. Bu nedenle mitoloji ile ilgili çalışmalar, destan ve halk hikayeleri çalışmalarının da temelini oluşturmaktadır (Dönmez, 2001).

Mitoloji, genel anlamda insanın oluşum sürecini kavrama çabalarıdır, bu çabalarla kurguladığı öykülerdir. Tek tanrılı dinler öncesinde ise insanlaştırılmış tanrılar ve tanrıçaların egemen olduğu renkli inançlar dünyasıdır (İndirkaş, 2007: 11).

Mitoloji, başlarda mit olarak sınıflandırılmış anlatma öbeklerine verilen ad iken, daha sonraları, özellikle 17. yüzyılın sonundan itibaren, bu anlatmaların anlamlarını, bu anlatmaların hangi toplumsal örgütlenmelere kaynaklık etmiş olduğunu, ya da hangi toplumsal değişikliklerce üretilmiş olduğunu araştıran bilim dalı haline gelmiştir. (Bonney, 2000: V). 19. yüzyılın sonlarına kadar “uydurma anlatmalar” olarak tanımlanan mitoloji, bu dönemden sonra “ilkel toplumlarda anlaşıldığı biçimde örnek gösterilecek model, gerçek bir öykü olarak tanımlanır” haline dönüşmüştür (Eliade, 1993: 23). Eliade miti şöyle tanımlamıştır: “Mit kutsal bir öyküyü anlatır: en eski zamanda başlangıçtaki

masallara özgü zamanda olup bitmiş bir olayı anlatır. Bir başka deyişle mit, olağanüstü varlıkların başarıları sayesinde, ister eksiksiz olarak bütün gerçeklik yani Kozmos olsun, isterse onun yalnızca bir parçası olsun, bir gerçekliğin nasıl yaşama geçtiğini anlatır". Seyidoğlu mitoloji ile ilgili yaptığı bir araştırmada mitoloji tanımına değinirken; *"Mitolojinin herkes tarafından kabul edilebilecek bir tarifini yapmak çok zordur"* demektedir. (Seyidoğlu, 2015: 10).

Türk Dil Kurumu'nun hazırladığı Türkçe Sözlük'te mit şöyle tanımlanmaktadır: "Geleneksel olarak yayılan veya toplumun hayal gücü etkisiyle biçim değiştiren, tanrı, tanrıça, evrenin doğuşu ile ilgili hayalî, alegorik bir anlatımı olan halk hikâyesi". Aynı sözlükte mitoloji, "mitleri, doğuşlarını, anlamlarını yorumlayan, inceleyen bilim" ve "bir ulusa, bir dine, özellikle Yunan, Lâtin uygarlığına ait mitlerin, efsanelerin bütünü" olarak açıklanmaktadır (TDK, 1998).

Eliade (1993: 25), mitin, dolayısıyla mitlerden oluşan mitolojinin de özelliklerini şu başlıklar altında toplamıştır:

1. " Mit, doğaüstü darlıkların eylemlerinin öyküsünü oluşturur.
2. Bu öykü, kesinlikle gerçek (çünkü gerçeklerle ilgilidir) ve kutsal (çünkü doğaüstü varlıklar tarafından yaratılmıştır) olarak kabul edilir.
3. Mit her zaman bir 'yaratılış' ile ilgilidir, bir şeyin yaşama nasıl geçtiğini, ya da bir davranışın, bir kurumun, bir çalışma biçiminin nasıl yaratılmış olduğunu anlatır; işte bu nedenle de, mitler insana özgü anlamlı her eylemin örnek tiplerini oluştururlar.
4. İnsan miti bilmekle nesnelere kökenini de bilir, bu nedenle de nesnelere egemen olmayı ve onları istediği gibi yönlendirip kullanmayı başarabilir; burada 'dıştan', 'soyut' bir bilgi değil de (mitin ya tören havası içinde anlatılması ya da kanıtını oluşturduğu ritüelin gerçekleştirilmesiyle) rit biçiminde yaşanan bir bilgi söz konusudur".

1.2. Sözlü Edebiyat Ürünlerinden Efsane

1.2.1. Efsanenin Tanımı

"Efsane" kavramı günümüz Türkiye Türkçesinde kullanıldığı haliyle dilimize Farsçadan geçmiştir. Farsçada masal, öykü gibi anlamlara karşılık gelmekte olan efsane,

sözlük anlamı olarak Türkçe’de masal, dilden dile dolaşan hikâye veya destan, büyülü ve etkileyici söz (Parlatır, 2009) olarak ifade edilmiştir. Efsane kavramı eski çağlardan beri söylenegele, olağanüstü varlıkları veya olayları konu alan hayali hikâye, yani söylene (TDK, 2005) gibi anlamlara gelmektedir. Arapça’da “ustûre/esâtir” terimi ile karşılanırken Batı’da çoğunlukla Latince kökenli “legendus” kökünden türemiş terimler kullanılmaktadır (Sakaoğlu, 2013: 21).

Efsane türünün tanımlanmasıyla ilgili ilk çalışmalar 19. yüzyılda folklorun bir bilim dalı olarak kabul edilmesine kadar inmektedir. Bu alanda ilk tanımlama halk biliminin kurucusu olarak kabul edilen Grimm Kardeşler tarafından yapılmıştır. Grimm Kardeşler, Alman masallarını derleme çalışmaları sırasında, masala çok yakın bir tür olan ve masalla sık sık karıştırılan efsaneyi ayrı bir tür olarak ele alma ve tanımlama gayreti içinde olmuşlardır. Grimm Kardeşler efsaneyi, “gerçek veya hayali muayyen şahıs, hadise veya yer hakkında anlatılan bir hikâyedir” (Sakaoğlu, 1980) biçiminde tanımlamışlardır. Bu tanım, alanında ilk olması ve ileride yapılacak pek çok tanıma kaynaklık etmesi bakımından önemlidir.

Efsane çalışmalarında sıkça başvurulan diğer bir tanım ise yine bir masal araştırmacısı olan Max Luthi’ye aittir. Luthi (2006) efsaneyi, “*Efsane kavramı, duygusal bir anlatımla, anlatıcı tarafından bilinçli olarak gerçek olaylar anlatıldığını iddia eden, dinleyicilere bu olayın gerçek olup olmadığını, gerçek ise nasıl olduğunu düşündüren ve gerçekten haberdar olmayı isteyen, nesilden nesile sözlü aktarım yoluyla ve karakteristik bir şekle sahip anlatım türünün adıdır*” (Luthi, 2006: 349) diye tanımlayarak şöyle devam eder: “*Efsaneler, gizemli bir yapıya sahiptir, efsaneyle insan, ruhlar, devler, cüceler, orman, su, rüzgar, hayvanlar, dağlar, cadılar, büyücüler gibi bilinen ve bilinmeyen şeylerle tanışır. Bu konular efsanedeki asıl ilgi odağını oluşturur. Bu olağanüstülükler dışında savaş, insanlığın ilk zamanları gibi gerçekler de bu çerçeveye içine sığdırılır*” (Luthi, 2006: 350). Bu tanım ilk olarak efsaneyi diğer türlerden ayırması bakımından günümüzde kabul gören efsane tanımları içerisinde önemlilerinden biri kabul edilmektedir.

Efsane türünün belirlenmesi ve diğer türlerden ayrıştırılması 19. yüzyıldan sonra Avrupa’da başlamış olsa da bu alanda ayrıntılı ve önemli çalışmalar 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra yapılmaya başlamıştır. “*1930’lara kadar efsane, incelenmeye değer ciddi bir anlatım türü olarak görülmemiş, daha çok masal gibi fantastik dünyaya ait olduğu düşünülmüştür. Efsanenin bir tanımı olmadığı için sınıflandırması da yapılmamıştır. Bu*

ihitiyaç ilk defa 1959'daki Uluslararası Folk Narrative Research (Halk Anlatması Araştırması) Kongresinde dile getirilir" (Fedakâr, 2008: 95). Bu kongre sonunda bir efsane komisyonu kurulmuş, kurulan bu komisyon 1962, 1963 ve 1966 yılında olmak üzere 3 defa toplanarak, ulusal efsanelerin toplanması ve sınıflandırılmasını planlamak, bir bölgesel çalışma alanı kurulmasını sağlamak açısından önemli çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmaların neticesinde 1969 yılında ABD'de UCLA Üniversitesi tarafından Amerikan Efsane Sempozyumu düzenlenmiş burada önemli bildiriler sunulmuştur (Fedakâr, 2008: 96). Bu sempozyumda halkbilimi ve halk edebiyatı tanımlarında olduğu gibi, efsane tanımında da herkesin üzerinde uzlaştığı bir tanım yapılamamakla birlikte yaklaşık iki yüzyıllık bir bilimsel ilginin sonucunda efsanenin ne olduğuna dair tartışmada bazı özelliklerin üzerinde genel bir karara varılmış gibidir. Efsane üzerinde uzlaşılan bazı özellikleri: "Efsanenin bir hikâye ve anlatı" olması, "yakın veya uzak tarihi geçmişte de olsa tarihi bir dönem içinde yer alması" ve "anlatan ve dinleyenin anlatılanın gerçek olduğuna inanması" şeklinde sıralamak mümkündür (Çobanoğlu, 2003: 13-14).

Türkiye'de halk bilimi üzerinde ayrıntılı çalışmalar 20. yüzyılın başlarında başladığı için, efsane üzerinde yapılan çalışmalar ve dolayısıyla ilk tanımlamalar bu döneme rastlamaktadır. Efsane üzerinde ilk tanımlamayı Gökalp yapmış ve mitleri kastederek, "*Üstureler, ilahlara taaluk eden maceralardır. Menkıbeler de kahramanlara yani mim-ilahlara isnad olunan sergüzeştlerdir. (...) Menkıbenin naklettiği vaka, herhangi bir teşkilatın yahut müessenin ne suretle tekevvün (var olma, meydana gelme) ettiğini izah etmek ister*" (Gökalp, 1976: 105) demiştir. Gökalp'ın bu tanımlamasında mit ve menkıbe arasındaki farklılıklara değinilmiş ama efsane olarak sadece menkıbeye ve kısmen de menkıbenin özelliklerine temas edilmiştir. Tanımlama günümüzdeki efsane tanımını tam olarak karşılamasa da bu alanda ilk olması sebebiyle önem taşımaktadır.

Türk mitolojisi alanında en önemli çalışmalardan birisini yapan Ögel, Türk Mitolojisi adlı eserinin önsözünde "Mitoloji nedir ve ne değildir?" diye sorduktan sonra mitolojiyi Almanların Brockhaus adı verilen büyük ansiklopedisine dayanarak "Tarihte adı geçmeyen, artık unutulmuş büyük kahramanlara ait efsaneler, mitolojinin kadrosuna girer" (Ögel, 1989: v), diyerek tanımlamaktadır. Arkasından da, "*Tarihte yaşadıklarını bildiğimiz kişilere ait efsaneler ise destan, yani legende'dir*" (Ögel, 1989: v) dedikten sonra şöyle devam eder: "Efsanelerin kendilerine Mythos veya Mythe denir. Mitoloji (*mythologie*) ise, bu efsaneleri inceleyen ilim koludur. Şu nokta da çok önemlidir: Mitoloji deyiminden büyük

araştırmacılar, yalnızca bir milletin veya akraba toplumlara ait efsanelerin, bir bütün halinde incelenmesini anlamışlardır” (Ögel, 1989: v, vi). Ögel’in mit ve efsane konusundaki görüşlerine genel olarak bakacak olursak, o dönemde, dünyada ve ülkemizde bu alanda yapılan çalışmaların henüz yeterli olmadığını, mit ve efsane konusunun henüz tam olarak birbirinden ayrıştıramadığını görmekteyiz.

Türk folklor araştırmacılarının en önde gelenlerinden birisi olan Boratav, “100 Soruda Türk Halk Edebiyatı” adlı eserinde efsane konusunda şunları söylemektedir: *“Efsanenin başlıca niteliği, inanış konusu olmasıdır. Onun anlattığı şeyler doğru, gerçekten olmuş diye kabul edilir. (...) Başka bir niteliği de düz konuşma diliyle ve her türlü üslup kaygısından yoksun, hazır kalıplara yer vermeyen kısa bir anlatı oluşudur. (...) Kısacası efsane, kendine özgü bir üslubu, kalıplaşmış, kurallı biçimleri olmayan, düz konuşma dili ile bildirilen bir anlatı türüdür”* (Boratav, 1995: 98-99) şeklinde ifade etmiş ve burada efsanenin tanımlanmasından ziyade, onun özellikleri, diğer türlerle karşılaştırılması ve özellikle inandırıcılığı üzerinde durmuştur.

Efsane konusunda çok önemli çalışmalar yapmış olan Sakaoğlu, bu alanda yapılan yerli ve yabancı pek çok çalışmayı inceledikten sonra efsaneyi doğrudan tanımlamadan ziyade onun özelliklerini şu şekilde tespit etmiştir:

- a. Şahıs, yer ve hadiseler hakkında anlatılırlar.
- b. Anlatılanların inandırıcılık vasfı vardır.
- c. Umumiyetle şahıs ve hadiselerde tabiatüstü olma vasfı görülür.
- ç. Efsanenin belirli bir şekli yoktur; kısa ve konuşma diline yer veren bir anlatıdır (Sakaoğlu, 2013: 22-23).

Türkiye’de efsane üzerine önemli araştırmalar yapan bir diğer isim de Seyidoğlu’dur. Seyidoğlu, efsaneyi tanımlarken Boratav ve Sakaoğlu’na benzer bir şekilde efsanenin özelliklerinden yola çıkıp onu tanımlama yoluna giderek şöyle demiştir: *“Efsaneler, sözlü geleneğin ürünü olan bir anlatım türüdür. Temelinde inanç unsuru vardır. Efsaneyi anlatanlar ve onu dinleyenler, efsanenin gerçek üzerine kurulduğuna inanırlar. Bu gerçek, objektif bir gerçek değildir. Efsaneyi nakledenler ve dinleyenler, efsanedeki olayların gerçekten olmuş olduğuna inanırlar. (...) Annemden duyduğuma göre, büyüklerimden işittiğime göre olay şöyle olmuş, böyle gerçekleşmiş gibi, efsanenin gerçek*

olduğunu kuvvetlendiren sözlerle efsane anlatılır. Efsaneler kısa anlatım türleridir. Bir veya bir kaç motif ihtiva ederler. (...) Efsanelerde gizli ve esrarengiz bir âlem vardır. Bu âlemin sırlarına erişilmez. Gerçeklik unsurunun yanında olağanüstülük ve kutsallık da sahip olduğu unsurlardandır. Bir efsanenin temelinde inanç mutlaka bulunur fakat diğer özelliklerin biri veya birkaçı mevcuttur. Efsaneler tarihi devirler içinde teşekkül etmişlerdir. Konusu bir olay, tarihi veya dinî bir şahsiyet yahut belli bir yer olabilir. (...) Efsanelerde (legend) kahramanların olağanüstü güçleri vardır; fakat tanrı ya da yarı tanrı değildir. (...) Efsaneler günümüzde oluşabilir ve tarih sahnesine çıkabilirler. (...) Efsaneler kaynaklarını, mitolojiden, tarihten, dinden ve günlük olaylardan alabilirler” (Seyidoğlu, 2005: 13-14).

1.2.2. Efsanenin Oluşumu

Efsaneler, teşekkül ederlerken beslendikleri kaynaklara göre farklılıklar arz ettikleri için öncelikle onların köklerini araştırmak gereklidir. Efsanelerin tamamı aynı oluşum sürecinden geçmiş değildir. Mesela dinî efsanelerin oluşumu diğerlerine göre başka bir şekilde, başka bir yolla, farklı bir zaman sürecinden geçerek oluşmuş olmalıdır. Tarihi efsaneler ise daha farklı bir yolla ve daha farklı bir zaman sürecinden geçerek oluşmuştur. Diğer efsane çeşitlerinin oluşumu da yine aynı şekilde farklılık arz eder (Ergun, 1997: 40-41). Efsanelerin bir değil birden fazla kökü vardır. Bu kökler:

1. Mitolojik kökler
2. Tarihî kökler
3. Dinî kökler
4. Hayalî-fantastik köklerdir

Mitolojik kökler, eski inanç sistemlerinden ve “leganda” teriminin kapsamı içinde olup sonradan efsaneye dönüşen mitlerden ortaya çıkan anlatımlardır. Bu tür efsaneleri mitlerden ayırmak oldukça zordur. İnsanlığın bilgi ve düşünce kapasitesi geliştikçe, eski mitolojik inançlar, yerlerini yavaş yavaş mitolojik kökleri olan efsanelere bırakırlar. Evrenin, dünyanın, yerin, göğün, yıldızların vb. cisimlerin yaratılışıyla ilgili olan bu efsaneler bütün dünyada görülür ve birbirleriyle benzerlik gösterirler.

Tarihi kökler, mitolojik köklere oranla daha yakın zamanda oluşmuştur denilebilir. Dönemi belli olan ya da olmayan bazı önemli tarihi olay ve şahısların maceralarının, insanların kafasında hayali unsurlarla efsaneleştirilmesi sonucunda oluşmuştur. Halk, efsanelerde tarihi olayı olmasını istediği şekilde; tarihi şahsı da görmek istediği şekilde gösterir. Tarihi kökü olan efsanelerde geçen olayları, tarih sayfalarında bulabilmek mümkün olduğu için bu efsaneler mitolojik efsanelere göre daha gerçekçi ve daha inandırıcıdır. Bir olayın efsaneye dönüşebilmesi yahut bir kahramanın etrafında efsane oluşabilmesi için, o olayın ve kahramanın halk için önemli olması; halkın kaderinin akışını değiştirmiş olması gereklidir.

Dinî kökler, dinî kahramanların maceralarına halkın zamanla hayali unsurlar eklemesi neticesinde oluşmuş efsanelerdir. Aynı şekilde dinî kitaplarda anlatılan birçok macera da zamanla halkın arasında efsane haline gelmiştir. Halk sevdiği din büyüğünün etrafında gerçek olmasa bile birçok efsane üretmiştir. Bu sayede halka hem din, hem de dinî büyükler daha iyi sevdirmiş ve anlatılmıştır. Dinin emirlerini, yasaklarını, günahı, haramı, doğruyu, yanlış, daha iyi anlatabilmek için bu ve benzeri kavramlar etrafında belli bir şahsa ve olaya bağlı olarak efsaneler oluşturulmuştur. Bu şekliyle efsaneler, bir terbiye etme fonksiyonu üstlenmişleridir.

Hayali fantastik kökler, halk, tarihte olmuş bir olayı veya yaşamış bir kahramanı, olduğu gibi değil de olmasını istediği şekilde görür ve anlatır. Bunu da olaylara bir takım hayali unsurlar ekleyerek yapar. Sözlü kültürün birçok türünde olduğu gibi efsanelerde de halk, geçmişte olmuş bir olayı anlatırken ve aktarırken mutlaka kendisinden bir şeyler katar. İşte bu ilave edilen unsurlar, efsanelerin hayali, fantastik köklerini oluşturur. Bu da efsaneleri tarih olmaktan çıkararak, bir folklor anlatısına dönüştürür (Ergun, 1997: 40-46).

1.2.3. Efsanelerin İşlevleri

Efsanelerin inanma, kutsallık ve yaptırım gücünün fazla olması, ona kendisine benzeyen türler karşısında farklı bir konum kazandırmıştır. Efsanelerin işlevleri konusunu Seyidoğlu (2005) "*Erzurum Efsaneleri*" adlı çalışmasında şu şekilde sıralamıştır:

1. Efsaneler, gelenek ve göreneklerin koruyucusudurlar. Efsanelerin teşekkül ettiği bazı yerlerde mesela camiler, türbeler vb yerlerde uyulması gereken bazı ritüel davranışlar, uyulması gereken kurallar vardır. Bu tip yerler ziyaret edilirken abdest alınır, dualar edilir. Temiz kıyafetlerle gidilmeye çalışılır. Ziyaret yerinin etrafında üç, yedi, bazen kırk defa

dönülür. Bu ziyaretler bazı yerlerde belli günlerde yapılır veya tekrarlanır. Dilekte bulunulmuş ve dilek kabul olmuşsa adanılan şey mutlaka yerine getirilmelidir.

2. *Efsaneler topluma yön verir, onlara iyi olmayı ve nelerin yapıp nelerin yapılmayacağını telkin ederler.* Hastaların, zayıfların, fakirlerin korunmaları gerektiğini telkin ederek insanları iyilik yapmaya teşvik ederler. Zayıfların, hastaların, fakirlerin manevi bakımdan çok üstün olabileceklerini telkin ederek her insana aynı gözle bakılması fikrini vermeye çalışır.

3. *Efsaneler, etrafında teşekkül ettikleri yerlere mana kazandırır.* Tarihi gerçeğin dışında halkın gerçek ve kutsal olarak belli bir yer etrafında efsane yaratması, o yerle birleşmesi anlamına gelir. Böylece insanlar o yerleri kendilerinden bir parça olarak görüp sahiplenirler.

4. *Koruyucu ve tedavi edici rolü bulunmaktadır.* Mekânla ilgili efsanelerin hem oluştukları yerleri hem de onlara inananları koruyucu fonksiyonları vardır. İçinde kutsal birisinin yattığına inanılan bir mezarın yerinin değiştirilmesi mümkün değildir. Buralara ve çevresine el sürülemediği için hem yapılar hem de etrafındaki ağaçlar varlıklarını korumuşlardır. Efsanelerin bu rolleri yanında tedavi edici işlevleri de vardır. Halk, çeşitli rahatsızlıkları için türbeleri ve kutsal mekânları ziyaret eder ve buralarda şifa bulacağına inanır (Seyidoğlu, 2005: 271-273).

1.2.4. Efsane Sınıflandırılması

Dünyada, folklor üzerindeki yapılan tanımlama sorunu efsane üzerinde de kendisini gösterdiği ve efsanenin tanımlaması net bir şekilde yapılamadığı için onu tasnif etmekle de ilk başlarda pek fazla kimse uğraşmamıştır. Çünkü efsaneler 1930'lu yıllara kadar masalın bir alt dalı olarak değerlendirilmiş ve masal içinde tasnif edilmiştir. Yirminci yüzyılda yapılan ayrıntılı bilimsel çalışmalarda efsane türü masallardan ayrılarak farklı bir tür haline getirilmiş ve kendi içerisinde değişik tasnifleri de yapılmıştır. Efsanenin tasnifi ile ilgili ilk araştırmalar 20 yüzyılın ikinci yarısında "International Society for Folk-Narrative Research" (Uluslararası Halk Anlatmalarını Araştırma Derneği) tarafından düzenlenen kongrelerle başlamıştır. 1959-1969 yılları arasında sadece efsaneyi konu alan altı kongre düzenlenmiştir (Uyaniker, 2011: 50). Bu kongreler içerisinde en dikkate değer olanı Budapeşte Kongresi (1962) olmuştur. Budapeşte Kongresi'nde (1962) efsaneler dört ana gruba ve bu gruplar da çeşitli alt gruplara ayrılmıştır. Bu gruplama şu şekilde yapılmıştır:

1. Dünyanın yaratılışı ve sonu (kıyamet) ile ilgili efsaneler.

2. Tarihi efsaneler ve medeniyet tarihi ile ilgili efsaneler.

2.1. Medeniyet ile ilgili yer ve eşyanın menşei,

2.2. Bazı yerlerle ilgili efsaneler

2.3. Dip tarihi (prehistorya) ve ilk zamanlar ile ilgili efsaneler

2.4. Harpler ve felaketler

2.5. Temayüz etmiş kişiler

2.6. Bir düzenin bozuluşu

3. Tabiatüstü varlıklar ve kuvvetler/mitik efsaneler

3.1. Kader

3.2. Ölüm ve ölümler

3.3 Tekin olmayan yerler ve hayaletler

4. Dinî efsaneler/ Tanrı ve kahramanlarla ilgili efsaneler (Sakaoğlu, 1980: 15-16).

Anadolu Türk efsanelerinin sınıflandırılması, tasnif edilmesi ile Boratav da uğraşmıştır. Boratav, Budapeşte Kongresi'nde (1962) kabul edilen efsane tasnifini temelde benimsemekle birlikte, bu tasnifin Türk efsanelerine tam olarak uygun olmadığını da belirtmiştir. Boratav, Budapeşte Kongresi'nde (1962) kabul edilen efsane tasnifinin üzerinde bazı değişiklikler yaparak Anadolu-Türk efsanelerini şu şekilde tasnif etmiştir (Ergun, 1997: 17):

1. Yaratılış efsaneleri oluşum ve dönüşüm efsaneleri-evrenin sonunu (mahşer ve kıyamet günlerini) anlatan efsaneler.

2. Tarihlik Efsaneler

2.1. Adları belli yerler (dağ, göl vb.) üzerine anlatılanlar,

- 2.2. İnsan topluluklarının oturdukları yerler (şehir, köy vb.) hakkında anlatılanlar,
- 2.3. Ünlü büyük yapılar (kilise, cami, köprü vb.)
- 2.4. Tarihlik sayılan kişilerden ya da uluslardan kaldığına inanılan defineler,
- 2.5. Milletler, hükümdar soyları,
- 2.6. Büyük afetler,
- 2.7. Tarihlik niteliği olduğuna inanılan ünlü kişilerin savaştıkları olağanüstü güçlü yaratıklar,
- 2.8. Savaşlar, fetihler, yayılışlar,
- 2.9. Yerleşmiş bir düzene başkaldırmalar,
- 2.10. Başkaca tarihlik önemli olaylar ya da sivrilmiş kişiler (uygarlıkta kılavuz olmuş kişiler, bilginler, şairler, şeyhler, mürşitler vb.),
- 2.11. Sevda maceraları ile ün salmış âşıklar; kişilerin aile içi çeşitli ilişkileri,
- 2.12. Çeşitli başka olaylar içindeki yerleri ile bir toplumun tarihinde iz bırakmış “önemsiz” kişiler (örneğin: çoban, hizmetçi vb.) üzerine anlatılanlar,

3. Olağanüstü kişiler, varlıklar ve güçler üzerine efsaneler

- 3.1. Alın yazısı,
- 3.2. Ölüm ve ötesi,
- 3.3. Tekin olmayan yerler,
- 3.4. Tabiatın bir parçası olan yerler (orman, göl vb.) ile hayvanların sahipleri,
- 3.5. Cinler, periler, ejderhalar vb. olağanüstü güçteki yaratıklar,
- 3.6. Şeytan,

3.7. Hastalık ve sakatlık getiren varlıklar (albastı gibi),

3.8. Olağanüstü güçleri olan kişiler (büyücü, üfürükçü, efsuncu gibi),

3.9. “Mythique” nitelikte hayvan ve bitkiler (adamotu gibi) üzerine anlatılanlar,

4. Dini efsaneler (Boratav, 1995: 100-106)

Yukarıda da görüldüğü gibi Budapeşte’de yapılan efsane tasnifi genel bir tasniftir. Milletler kendi kültürlerine göre bu ana tasnife alt ilaveler yapmışlardır. Boratav da Anadolu’da üretilen efsanelerin konularına göre buna ilaveler yapmıştır. Boratav, böylece ulusal çapta yapılacak efsane incelemelerinde kullanılabilir bir sınıflandırma yapmaya çalışmıştır.

1.3. Efsanenin Diğer Anlatı Türleri İle İlişkisi

1.3.1. Efsane-Mit İlişkisi

Efsane ile mit birbirlerine pek çok yönden benzeyen iki tür olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ikisinin de gerçek olduğuna inanılması, edebi metin sayılmaması ve kısmen konularının da benzer olması bu türü birbirinden ayırmada zaman zaman güçlük yaşanmasına sebep olmaktadır. Bu iki türü karşılaştırmadan önce mitin kısa bir tanımını yapmanın faydalı olacağı düşünülmüştür.

Mit, kutsal bir öyküyü ve eski zamanlarda, başlangıçtaki zamanda, olup bitmiş bir olayı anlatır. Bir başka deyişle mit, doğaüstü varlıkların başarıları sayesinde, ister eksiksiz olarak bütün gerçeklik, kozmos (kâinat) olsun; isterse onun yalnızca bir parçası (sözgelimi bir ada, bir bitki türü, bir insan davranışı bir kurum) olsun, bir gerçekliğin nasıl yaşama geçtiğini anlatır (Eiade, 1993: 13). Bu durum mitin en önemli özelliğini, onun daima bir yaratılışın öyküsü olduğunu ortaya koyar. Mitlerin bu yaratılışa dayanan tematik özellikleri, onların köken ve işlevlerine dair bazı ikna edici açıklamaları da kendiliğinden getirir (Çobanoğlu, 2003: 6).

Mitler kültürel özellikler barındırırlar. “....mitler veya topyekün özellikleriyle birlikte ifade anlamında mitoloji, bir toplumun en eski veya daha doğru bir ifadeyle bilinebilen en eski geleneksel, toplumsal haritaları; insana, hayata ve tabiata dair asırlar ve nesiller

boyunca işlenmiş kültürel kodlarıdır. İnsanlık bugün ulaştığı bilgi seviyesiyle dünyayı ve yakın uzayı hazır ve tanzim edilmiş bilgilerle tanımakta ve bu varlık bilgisi, içine doğulan kültürün eğitim şartlarına göre nesillerden nesillere aktarılmaktadır. Bu varlık bilgisine doğru yola çıkışın ilk ürünleri ise mitlerdir. Dış dünyamızda, etrafımızda var olan her şeyin; adlandırılışı, sınıflandırılışı, anlamlandırılışı ve yüzyıllar, hatta bin yıllar boyu devam eden tecrübelerin idrak edilmesiyle ve bunların aktarılmasıyla ilkel bilim ve din, mitlerin temelini teşkil eder” (Çobanoğlu, 2003: 7-8).

Mit, bir şeyin nasıl yaratıldığını, nasıl var olmaya başladığını anlatmaktadır. Buna göre bir mit, gerçekten olup bitmiş ve tam anlamıyla ortaya çıkmış olan bir şeyden söz eder. Mitlerdeki kişiler, özellikle başlangıçtaki o eşsiz zamanda yaptıklarıyla tanınan doğaüstü varlıklardır ve mitler, onların yaratıcı etkinliğini ortaya koyarak, yaptıklarının kutsallığını ortaya çıkarırlar. Netice itibarıyla, mitler, kutsal (veya tabiatüstü) olan şeyin, dünyaya çeşitli, kimi zaman da heyecan verici akınlarını ve müdahalelerini tasvir etmektedirler. *“..mit kutsal bir öykü olarak kabul edilir. Buna göre gerçek bir öyküdür, çünkü daima gerçekliklerden yola çıkmaktadır. Dünyanın varlığı da bunu ispatlamaktadır; ölümün kökeni mit de gerçektir; çünkü insanın ölümlülüğü bunu kanıtlamaktadır” (Eliade, 1993: 13).*

“Mitoloji, önceleri mit olarak sınıflandırılmış hikâye öbeklerine verilen genel bir ad iken daha sonraları, Amerika'nın keşfiyle ortaya çıkan 'vahşi soylu' kavramının hızlandığı sosyal ve beşeri bilimlerin, özellikle de halk biliminin teşekkül sürecinde anlam değiştirir. Mitoloji 17. yüzyıl başlarından itibaren, mit olarak adlandırılan hikâyelerin anlamları ve hangi toplumsal örgütlenişlere kaynaklık ettikleri veya hangi toplumsal değişimin ürünü oldukları gibi konuları araştıran bir bilgi alanı olmuş ve hatta pek çok kişinin kabul ettiği gibi bir bilim dalına dönüşmüştür” (Çobanoğlu, 2003: 16).

“Mit, olağanüstü varlıkların eylemlerinin öyküsünü oluşturur. Bu öykü kesinlikle gerçek (çünkü gerçeklerle ilgilidir) ve kutsal (çünkü olağanüstü varlıklar tarafından yaratılmış) olarak kabul edilir. Mit her zaman bir yaratılışla ilgilidir, bir şeyin yaşama nasıl geçtiğini, ya da bir davranışın, bir kurumun bir çalışma biçiminin nasıl yaratılmış olduğunu anlatır. İnsan miti bilmekle nesnelere kökenini de bilir. Bu nedenle de nesnelere egemen olmayı onları istediği gibi yönlendirip kullanmayı başarabilir” (Eliade, 1993: 23).

Mitolojik anlatmalar dünyanın ve evrenin yaratıldığı dönemi konu alırlar. Bu bakımdan mitin oluşum zamanını ve kahramanını belirlemek olanaksızdır. Efsaneler ise daha yakın zamanlarda oluşmuştur. Bu bakımdan bazı efsanelerin oluştuğu zamanı ve kahramanını belirleyebilmek mümkündür. Mitlerin esas unsuru tabiattır, evrendir; efsanelerinki ise çoğunlukla cemiyet hadiseleri ve tarihtir (Ergun, 1997: 46).

Efsaneler, menkabeler ve masallar, insanın faniliği, geçiciliği düşünmesini sağlar, mitler ise daha başlangıçta bundan daha farklı şeyler ileri sürerek insanı fani dünyadan ve zamandan uzaklaştırır (Luthi, 2006: 352). Mitlerde, totemler çok sık görülürler, ayrıca tanrı, tanrıça ve yarı tanrılar vardır; efsanelerin kahramanları ise tarihi şahıslar ve sıradan insanlardır.

Mitolojik anlatmalar, bilinmeyen çok eski zamanlarda oluşmuştur. Bunlar çoğunlukla kozmik dönemi kapsamaktadır. Mitlerin üretildiği bu ortamlar artık kaybolduğu için yeni mitolojik anlatma üretmek mümkün değildir. Efsanelerin üretilme ortamları hala devam ettiği için efsane üretimi de durmadan devam etmektedir.

Mitlerde hayalle, fanteziyle bağlılık çok güçlüdür. Onların dünyası artık tamamıyla hayalidir. Buna karşılık efsanelerde gerçeklerle olan bağ daha kuvvetlidir. Efsanelerde yaşanan dünya günümüzde yaşadığımız dünyadır. Efsanenin içinde gördüklerimiz bu gün etrafımızda görebileceğimiz, dağlar, taşlar, göller, nehirler vb. ya da yakın zamanda yaşamış olan ve hala halkın hafızasında yaşamakta olan din büyükleridir.

1.3.2.Efsane-Masal İlişkisi

Efsane çalışmalarının ilk yıllarında efsane, masalın bir alt dalı olarak değerlendirildiği için efsane ve masal beraber ele alınmaktaydı. Sonraki zamanlarda dünyada yapılan ayrıntılı efsane çalışmalarında efsanenin sınırları belirlenmiş, masal onun içinden ayrıştırılmıştır. Bu iki türü karşılaştırmadan önce kısaca masalı da tanımlamak gereklidir. Masal, halk anlatmalarının en çok ilgi gören türlerinin başında gelir. İlkel toplumlarda ortaya çıkmış ancak daha sonraki dönemlerde gelişmiş ve güzelleşmiştir. Masalarda olağanüstü olaylar anlatılır. Kuşaktan kuşağa sözlü olarak aktarılır. Masalların büyük çoğunluğu nesir şeklinde olmakla beraber zaman zaman nazım nesir karışımı olan masallara da rastlanmaktadır. Son zamanlarda tamamı manzum olan masallar da görülmektedir. Masalların içerisinde atasözü, deyim, dua beddua gibi anonim halk edebiyatı ürünlerine de rastlanılmaktadır. Masallar özel bir anlatıcı tarafından, belli bir geleneğe bağlı

olarak dinleyiciye anlatılır (Sakaoğlu, 2002: 131). Modern bir kavram olan masalın (Märchen) doğuşundan önce; Avrupa halk masalları, olağanüstülük, gerçek dışılık gibi benzerlikleri dolayısıyla efsane (sage), menkabe (legend), mit (mythus), fabl (fabl), fıkra (schwank) türlerle birlikte değerlendirilmiştir. Masal bu türlerle benzerlik gösterse de aralarında çeşitli farklılıklar bulunmaktadır (Luthi, 2006: 349).

Bu türler içerisinde masalın efsane ile hangi konularda benzerlikler ve farklılıklar gösterdiğini şu şekilde sıralamak mümkündür. Efsaneler, sözlü geleneğin ürünü olan bir anlatım türüdür. Masallar gibi sözlü gelenekte anlatılarak devam ederler. Masalların kalıplaşmış şekilleri vardır. Masala tekerleme ile başlanır, geçiş bölümünde ve masalın sonunda belli sözler tekrarlanır. Masalları anlatan usta masalcılar, masal anaları bulunur ve daha çok çocuklar için anlatılır. Başlangıçta masallar çocuklar için değildi ama zamanla bu özelliği öne çıkmıştır. Efsanelerin ise belli bir anlatıcısı ve anlatma zamanı yoktur. Efsane yeri geldiği zaman anlatılır. Masallar gibi mükemmel bir yapıya sahip değildirler. Yapıları çok karmaşıktır. Efsaneyi anlatan kişi anlattığı olayın gerçekten olmuş olduğuna inanır. Anlattığı şeyi kimden duyduğu sorulduğu zaman ise “Büyüklerimden, atalarımın duyduğuma göre olay böyle olmuş, böyle gerçekleşmiş” cevabı alınır. Bir masal anlatıcısı ise anlattığı şeyin yalan yanlış olduğunu giriş tekerlemesinde söyleyerek başlar: “Evvel zaman içinde kalbur saman içinde, ben babamın beşiğini tıngır mıngır salları iken, develer tellal iken pireler berber iken...” gibi gerçeküstü bir tekerleme, dinleyeceğimiz masalın hayali, inanılmaz şeylerle yüklü olduğuna bizi hazırlar. Efsaneler olağanüstülüklerle inanır ve bunları gerçek olarak kabul eder ama bu gerçek, objektif gerçek değildir. Masallarda ise olağanüstü motifler inanılmazın çerçevesinde geçer (Ergun, 2001: 1).

Efsanelerde dağ, taş veya yer ismi gibi kavramlar geçtiklerinden çoğunlukla bölgeleri kısmen de zamanları bellidir. Masallarda ise zaman belli değil, mekân da bilinmeyen yerlerdir. Kahramanlar cinler, periler devler gibi varlıklardır ve bunlar çoğunlukla milletlerarası kültürlerde de olan masal kahramanlarıdır.

Efsaneler çoğunlukla yerel ve millidirler. Buna karşılık masallar, masal motifleri uluslararasıdır. Efsaneler, masallar gibi her zaman, istenildiği gibi söylenmez; belli bir hadise veya varlığın öğrenilmesi, açıklaması ihtiyacı doğunca anlatılırlar. Masallar ise her zaman anlatılırlar (Ergun, 2001: 47).

Bazı efsanelerde dinî ve kutsal kitaplardan alınan motifler görülmesine karşılık, masallarda dinî motifler görmek mümkün değildir. Efsanelerde zaman zaman görülmesine karşın masallarda tüyler ürpertici, korkunç şeyler yoktur. Bu anlamda peri masalı ya da olağanüstülük masalı bile belli bir ciddiyete sahiptir. Efsanelerde tarihi ve öğretici bir anlatım söz bulunur iken masallarda şiirsel bir anlatım bulunmaktadır (Luthi, 2006: 350).

Tarihi süreç içinde, yaşanan olay ve yaşayan kahramanın hatırası halk hafızasından silinmeye başlayınca, bazı efsanelerin masal formatına bürünerek masal şeklinde anlatılmaya başlandığını; eski, uzun bir masalın bazı özelliklerinin zamanla kaybolmasıyla efsane şekline büründüğü de görebilmek mümkündür.

1.3.3. Efsane-Destan İlişkisi

Destan, bir boy veya millet hayatında tam estetik kimlik kazanmamış eser sayılan efsanelerden sonra, nazım şeklinde ortaya çıkan en eski sözlü halk edebiyatı mahsullerindedir. Destanlar, kahraman bilge şahsiyetlerin menkabevi ve hakiki hayatları etrafında oluşmuş uzun didaktik hikâyelerdir. Cemiyetin ortak hayat görüşü ve ülkülerini aksettiren bu eserlerin oluşumu için, bir yaratma zemini ile savaş, din değiştirme, göç, kuraklık vb. gibi büyük hadiselerin millet vicdanında bir takım sarsıntılara sebep olması lazımdır (Elçin, 1986: 72).

Efsanelerle destanlar arasında hem benzerlik hem de farklılıklar vardır. Efsanelerin bazılarının benzerlerini başka milletlerde de bulabilmek mümkündür ancak destanlar çoğunlukla millidirler. Efsanelerde her zaman söz konusu olmamakla birlikte, destanların hepsi belli bir tarihi olayı konu edinirler.

Efsanelerin bazılarında kutsallık olmasına rağmen destanlarda kutsallık görülmez. Destanlar daha ziyade milli anlatımlardır ve kutsallık dinî bir karakter taşımaz. Efsanelerdeki sessiz, sakin, itaatkâr derviş tipine karşılık destanlarda kahraman, savaşçı alp tipi vardır. Bazı efsaneler destanlar içerisinde küçülerek günümüze kadar gelmişlerdir. Yani bazı destanlar efsane taşıyıcısı olmuşlardır. Köroğlu destanındaki “kır at” efsanesi buna örnektir (Ergun, 1997: 48).

1.3.4. Efsane-Halk Hikâyesi İlişkisi

Halk hikâyesi, kahramanlık destanlarından sonra oluşmaya başlayan; yerleşik hayata geçişin ilk mahsullerinden sayılan; nazım ve nesir karışık olarak oluşturulan; aşk,

kahramanlık vb konuları işleyen; efsane masal, destan gibi türlerden beslenen; büyük ölçüde âşıklar ve meddahlar tarafından anlatılan; Türk milletinin roman ihtiyacını karşılayan; destanlara nazaran daha kısa ve gerçekçi anlatmalardır.

Efsaneler ve halk hikâyesi arasında ciddi bir benzerlik yoktur. Fakat zamanla bazı halk hikâyelerinin efsaneleştiğini ya da bazı efsanelerin halk hikâyelerinden esinlendiğini görebilmek mümkündür. Özellikle bazı dua ve beddua sonucu taş kesilme efsanelerindeki kızın ve erkeğin taş kesilmesi ya da aşk konulu bazı efsaneler, manzum kısımları zamanla unutulmuş halk hikâyelerini çağrıştırmaktadır. Bunları bu çalışmadaki bazı efsanelerde de görebilmek mümkündür.

2. BÖLÜM

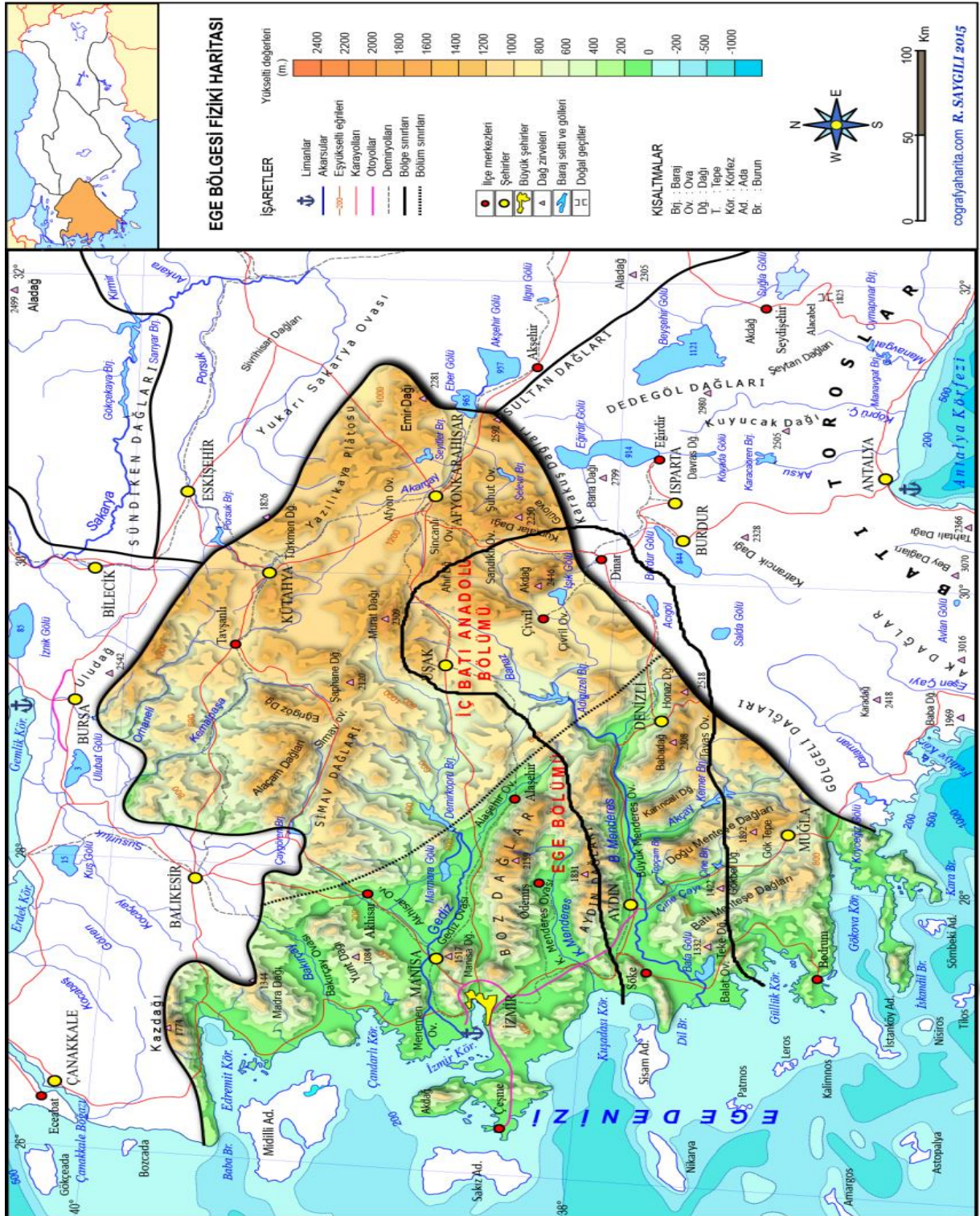
2. ARAŞTIRMA SAHASI OLAN BÜYÜK MENDERES HAVZASININ FİZİKİ, BEŞERİ VE EKONOMİK ÖZELLİKLERİ

Araştırma sahası Türkiye'nin batı kıyılarından başlayarak iç kısımlara doğru sokulan Ege Bölgesi'nde (Şekil 2.1) yer alan ve geniş bir sahayı kapsayan Büyük Menderes Havzası'dır. Büyük Menderes nehri önemli kollarını İç Batı Anadolu eşiği, Göller Yöresi ve Menteşe Yöresinden alır. Kendi adını taşıyan çöküntü hendeği içindeki geniş vadi tabanında doğu-batı genel yönünde büklümler yaparak akar ve kendi oluşturduğu deltadan (Balat ovasından) Ege denizine ulaşır (Şahin, 2002: 92). Büyük Menderes nehrinin izlemiş olduğu bu güzergâh Büyük Menderes Havzası'dır ve araştırma sahasını oluşturmaktadır. Ege ve İç Batı Anadolu Bölümü olmak üzere ikiye ayrılan Ege Bölgesi'nin; güney ve güneydoğu kesimleri içerisinde yer alan Büyük Menderes havzasının genişliği 23.937 km²'dir. Bu alan 79.000 km² saha kaplayan Ege Bölgesinin yaklaşık üçte biri kadardır. Kuzeydoğuda İç Batı Anadolu bölümünün güneyini kaplayan Uşak-Gördes Yöresinin güneyi ile doğu kesimindeki Afyon Yöresinin batısı olan Sandıklı'dan başlayan havza, güneybatı-batı doğrultusunda devam edip Ege Bölümünde Denizli-Aydın ve Söke-Millet Yörelerinin tamamı ile İç Menteşe Yöresinin kuzeyinin büyük bir kesimini içine alarak Bafa Gölü batısında Ege Denizi'nde son bulur (Özdemir, 2009).

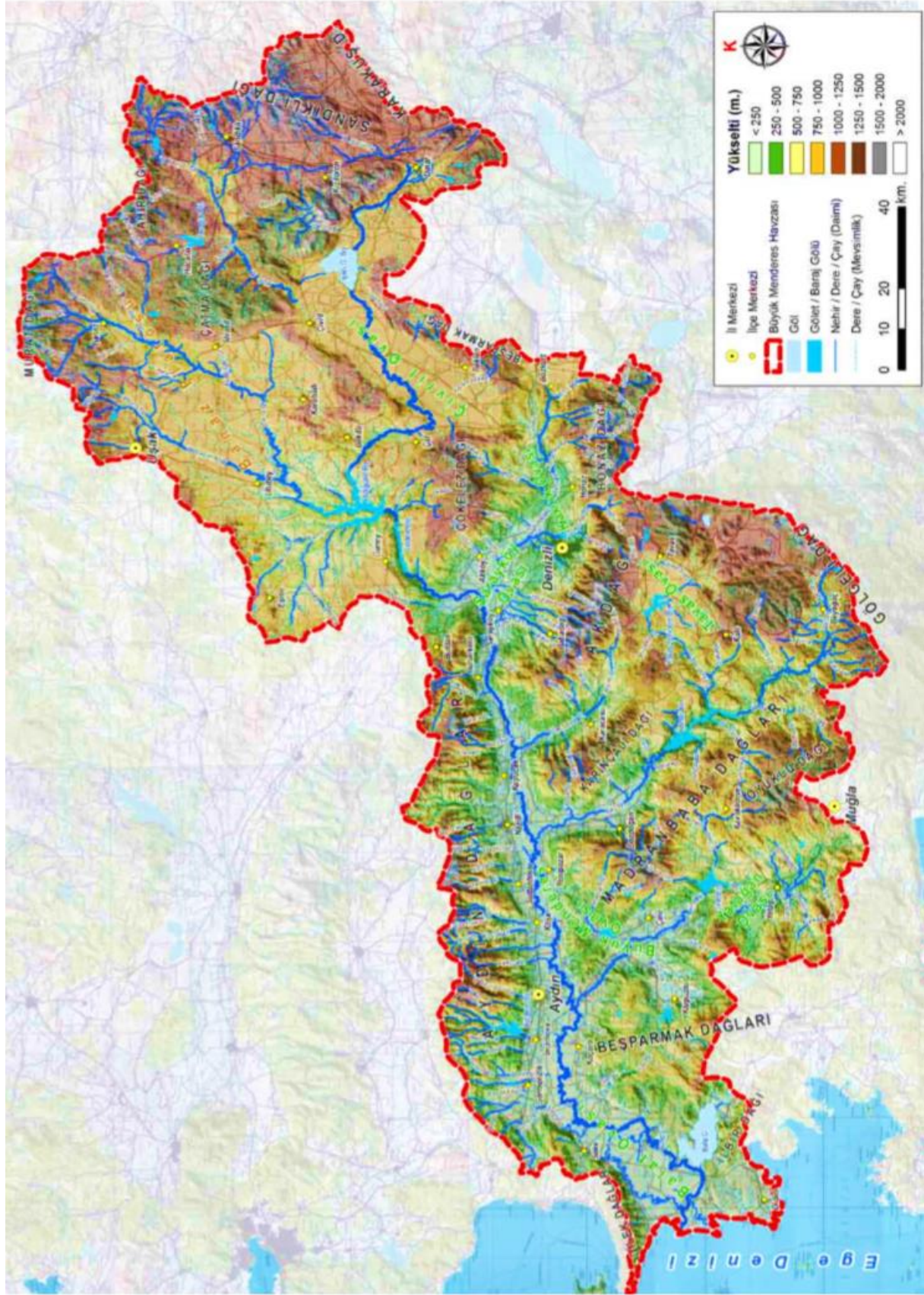
Araştırma sahası olarak belirlenen Büyük Menderes Havzası yukarı, orta ve aşağı çığır olarak üçe ayrılıp incelenmiştir. Büyük Menderes Havzasının batıda kıyı çizgisinden başlayıp doğuda Sarayköy-Pamukkale önüne kadar devam eden yaklaşık 220 km uzunluğundaki tabanı, aşağı ve orta kesim olarak adlandırılır. Bu alan Aydın, Söke-Milet ile İç Menteşe yörelerini içine alır. Yukarı kesim; Denizli, Uşak-Gördes yöreleri içinde kalıp yaklaşık 400 m'yi bulan plato düzlükleri ile onların arasındaki alçak depresyonlar ve yükselteleri yer yer 2000 m'yi geçen dağlık alanlardan oluşur. Bu kesim genelde faylanmalar ve Büyük Menderes Nehrinin kolları tarafından parçalanmış olup yer yer derin vadiler içerir (Özdemir, 2009) (Harita 2).

Batı Anadolu'nun en uzun nehri Büyük Menderes Nehri (584 kilometre) Afyon'un Dinar ilçesinden başlar, Denizli ve Aydın'dan geçerek Ege Denizi'ne dökülür. Büyük Menderes Isparta, İzmir, Manisa, Kütahya ve Muğla'dan katılan kollarla birlikte daha da zenginleşir. Türkiye'nin 25 akarsu havzasından biri olan Büyük Menderes Havzası,

kollarıyla birlikte kurduğu geniş su ağı ve 26.009 km²'lik alanıyla Ege Bölgesi'nin en büyük nehridir.

Şekil 2.1: Ege Bölgesi fiziki haritası ve araştırma sahasının lokasyonu
(Kaynak: <http://www.cografyaharita.com> Erişim tarihi: 14.11.2017)

Şekil 2.2: Büyük Menderes havzası fiziki haritası (Kaynak: Büyük Menderes Havza Atlası)

Araştırma sahasını oluşturan Büyük Menderes Nehri Afyon'un Dinar ilçesinden doğar; Uşak, Denizli ve Aydın illerinden geçerek Ege Denizi'nden dökülür. Bu nedenle bu çalışma Afyon'un Dinar ilçesi ve Uşak, Denizli ve Aydın illeri ile sınırlıdır. Geçtiği yerler üzerinde pek çok medeniyete ev sahipliği yapan Büyük Menderes Havzası, taşıdığı alüvyonlarla birlikte bugün oldukça verimli tarım arazilerine de sahiptir. Bu nedenle de bu havza üzerinde farklı medeniyetlere ait çok sayıda sosyo-kültürel izlere rastlamak mümkündür. Bu bölümde araştırma sahasının fiziki, beşeri ve ekonomik özellikleri üzerinde durulmuş ve Büyük Menderes Havzası'ndaki turizm değeri taşıyan ve aynı zamanda da efsanelerin geçtiği antik kentlerden bahsedilmiştir.

2.1. Menderes Havzası'nın Fiziki Özellikleri

2.1.1. Yerşekilleri

Ege Bölgesinin, İçbatı Anadolu ile Ege bölümleri içinde yer alan Büyük Menderes havzası morfolojik ve litolojik yapı bakımından yurdumuzun farklı özellikler gösteren alanlarından biri olma özelliğine sahiptir. Birbirinden farklı konumda ve farklı özellikler gösteren İçbatı Anadolu ve Ege bölümlerinde geniş bir alanı kaplayan havza, her iki bölümün farklı özelliklerini içermesiyle dikkati çeker. Jeomorfolojik yapının ortaya çıkışında farklı jeolojik zamanlara ait arazilerin varlığı yanında bunların litolojik yapıları, tektonizma ve doğu-batı, kuzey-güney yönlü kırıklar büyük ölçüde etkili olmuştur (Göney, 1975).

Büyük Menderes havzası dağlık, arızalı eğimlerin kısa mesafelerde çok çabuk değiştiği ve ortalama yükseltisi fazla olan bir alandır. Havzanın başlıca dağlık alanları (Şekil 2.2); Aydın dağları, Samsun dağları, Beşparmak dağları, Gökbel, Madranbaba, Oyukbaba, Karıncalı, Avdan, Akdağ (Beydağ), Honaz dağı genelde çalışma alanının orta, güneybatı ve güney kesimlerinde yer alırken, Elmadağ, Çatmalıdağ, Kazdağı, Burgaz dağı, Akdağ, Kumalar dağı, Çaldağ, Kızıldağ kuzey- kuzeydoğu ve doğu kesimde yer alırlar. Havzadaki dağların hemen hemen tamamı kıvrılmanın değil kırılma, çökme, yükselme ve faylanma sonucunda ortaya çıkmışlardır. Bu dağlık alanlar Prekambrien-Kambrien yaşlı Menderes masifi kuzey kesiminin yükselen, alçalan, kırılan alanlarıdır (Darkot ve Erinç, 1954). Genelde metamorfik kayalardan iri ve ince taneli (gözlü) gnayslar, kristalen ve mikaşistler ile mermerleşmiş kalkerlerden ve yer yer de volkanik taşlardan oluşmuşlardır (Göney, 1975; Yalçınlar, 1953).

Büyük Menderes ovası –ya da ovaları- sadece alüvyal bir dolgu alanı olmayıp yer yer Neojen göl tortul yığınları (ovanın kuzey kenarını boylayan “*Bozdağ molozları*”, Neojen göl tortulları) ile oluşmuş yüksek düzlükleri ve tepelik alanları da kapsar. Büyük Menderes ovaları Ege kıyılarıyla İçbatı Anadolu, Göller Yöresi ve İç Anadolu arasında doğal bir yol hazırlar (Darkot ve Tuncel, 1995: 56).

Bölgedeki platolar, Ege grabenlerinin doğusunda başlayarak İç Batı Anadolu’ya doğru devam eder. İç Batı Anadolu’da Büyük Menderes grabeni ile kuzeyde Banaz (Uşak) arasında uzanan Banaz-Uşak-Ulubey-Karahallı’yı içine alan Uşak-Banaz platosu bulunmaktadır. Banaz-Ulubey kanyon vadi sisteminin dik yamaçlardaki sütun şeklindeki tepeler, vadi yamacında akarsuyun taban seviyesinin düşmesiyle karstlaşmanın da ilerlediğini göstermektedir. sonuç olarak Banaz-Ulubey kanyonları, Ege Bölgesi’nde dikey yönde oluşan yer hareketleri ile akarsuyun aşındırması arasındaki ilişkileri göstermesi ve ender yüzey şekillerini içermesi bakımlarından görülmeye değer önemli bir ekoturizm alanıdır (Atalay ve Mortan, 2008: 221-222)

2.1.2. İklim

Bir yerin iklim özelliklerinin belirlenmesinde yükselti, denize yakınlık, relief, bakı, karasallık gibi fiziki coğrafya faktörlerinin de önemli etkisi vardır. Büyük Menderes Havzası batıda deniz seviyesinden başlar, iç kısımlara doğru önce doğu, sonra kuzeydoğu yönünde yükselerek sokulur. Büyük Menderes Havzasında genel olarak yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı geçen Akdeniz iklimi görülür. Havzada denize dik uzanan dağlar, nemli ve ılık deniz ikliminin Havza içlerine kadar etki etmesini sağlarken, Havzanın kıyı kesimlerini dona karşı korur. Havza’nın iç kesimlerine ilerledikçe azalan denizel etki ve artan yükseklik ile Akdeniz iklimi yerini sıcak ve kurak yazların, soğuk ve yağışlı kışların yaşandığı karasal iklime bırakır. Havza’nın iklim çeşitliliği tarımsal ürün çeşitliliğini de artırır. Havza’nın kıyı ve orta kesimlerinde sebze ve meyve üretimi yüksek iken, Uşak’ın tahıl üretiminde öne çıkması Büyük Menderes’in zengin iklimsel çeşitliliğinin bir sonucudur.

2.1.2.1. Sıcaklık

Havzada kıyı kesimlerinden iç kesimlere doğru ilerledikçe ortalama sıcaklıklar düşer. Havzada ortalama sıcaklıkların en yüksek olduğu yer Aydın ve çevresiyken, Afyon ve çevresi ortalama sıcaklıkların en düşük olduğu bölgedir. Ortalama sıcaklıklardaki

yükseklik havzada buharlaşmanın da yüksek olmasına neden olur. Havzanın iç kısımlarına gidildikçe yağış miktarı, sıcaklık ve buharlaşma azalır. Büyük Menderes havzasında sıcaklığın en düşük olduğu ay Ocak, en yüksek olduğu ay Temmuz ayıdır (Özdemir, 2009).

Yaz aylarında kuzeye doğru ilerleyen Asor yüksek basıncından Basra alçak basınç merkezine doğru genel bir hava akımı meydana gelir. Kuzeybatıdan gelen ve etezyen olarak isimlendirilen rüzgarlar bölgede yaz sıcaklarının hafiflemesine neden olur. Kışın soğuk ve sıcak cephelerin art arda birbirini takip etmesi, sıcaklık şartlarında önemli değişmelere neden olur. Kuzeyden gelen soğuk cepheye bağlı olarak bölgenin kıyı kesiminde yağmur, iç kesimlerinde kar şeklinde yağış düşer. Kışın İç Anadolu'yu işgal eden soğuk hava kütlesi, İç Batı Anadolu üzerinden Gediz ve Büyük Menderes grabenleri boyunca Ege Denizi'ne doğru ilerler. Yani grabenler İç Anadolu'dan gelen hava kütesinin kanalizasyonuna hem de Ege Denizi'ne kadar sokulmasını sağlar (Atalay, 2004; Atalay ve Mortan, 2008: 231).

Büyük Menderes havzasında yıllık ortalama sıcaklık 11.0-19.0°C arasında değişir. Şekil 2.3'te gösterildiği gibi aşağı Büyük Menderes ovalarında 18.5-16.9°C arasında seyreden yıllık ortalama sıcaklıklar (Didim 18.5°C, Aydın 17.6°C, Sultanhisar 17.3°C, Nazilli 17.4°C) bu ovalardan çevreye doğru yükseldikçe ve doğuya doğru ilerledikçe azalmaya başlar (Yatağan 16.3°C, Karacasu 15.9°C, Sarayköy 16.9°C,). Yukarı kesimdeki plato sahalarında 11.0°C'ye kadar düşer (Denizli 16.2°C, Güney 13.7°C, Dinar 12.8°C, Uşak 12.5°C, Banaz 11.2°C, Dinar 12.8°C). Havzanın aşağı kesimi ile yukarı kesimi arasında yıllık ortalama sıcaklık farkı 7.0°C'yi bulur (Özdemir, 2009).

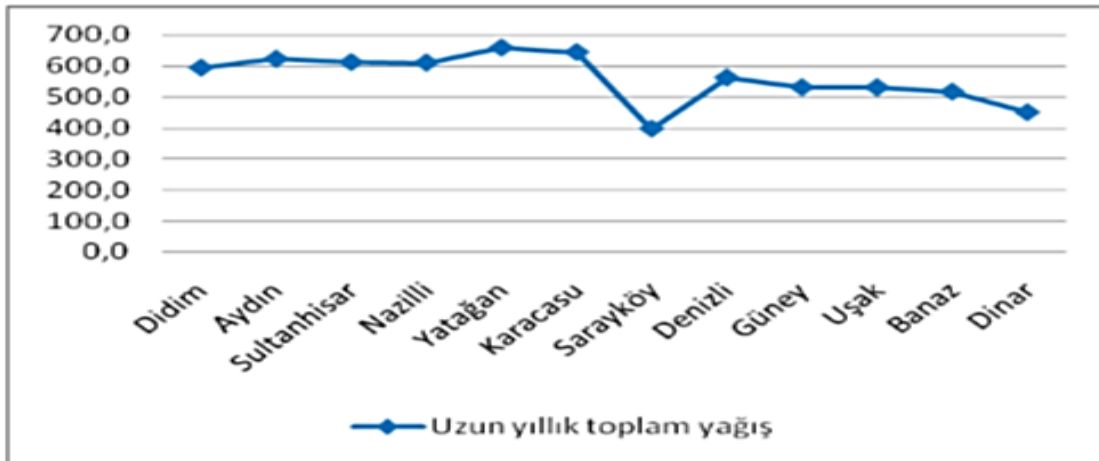

Şekil 2.3: Büyük Menderes Havzası'nda yıllık sıcaklık ortalamaları

2.1.2.2. Yağış

Büyük Menderes Havzası meteoroloji istasyonlarında yıllık ortalama yağış 390- 660 mm arasında değişir. Havzanın aşağı kesimindeki ovalarda Sarayköy dışında 590-630 mm arasında düşen yağış (Didim 593.1 mm, Aydın 621.7 mm, Sultanhisar 611.0 mm, Nazilli 609.6 mm) ovalardan çevreye doğru gidildikçe ve yükseldikçe artar (Yatağan 657.8 mm, Karacasu 643.4 mm). Havzanın yukarı kesiminde ise iç kısımlara, plato sahalarına doğru ilerledikçe azalır (Denizli 561.2 mm, Güney 529.7 mm, Uşak 529.4 mm, Banaz 515.6 mm, Dinar 449.0 mm) (Şekil 2.4).

Yaz mevsiminde düşük olan bulutluluk frontal faaliyetin arttığı Kasım-Mart arasında yükselir. Ortalama bulutluluğun en yüksek olduğu ay Aralık, Ocak ve şubattır. Havzada yıllık bulutlu gün sayısı 124-222 gün arasında değişir Havzada açık gün sayısı 134-219 gün arasındadır (Özdemir, 2009). Araştırma sahasında yıllık sisli gün sayısı 8-20 gün arasındadır.

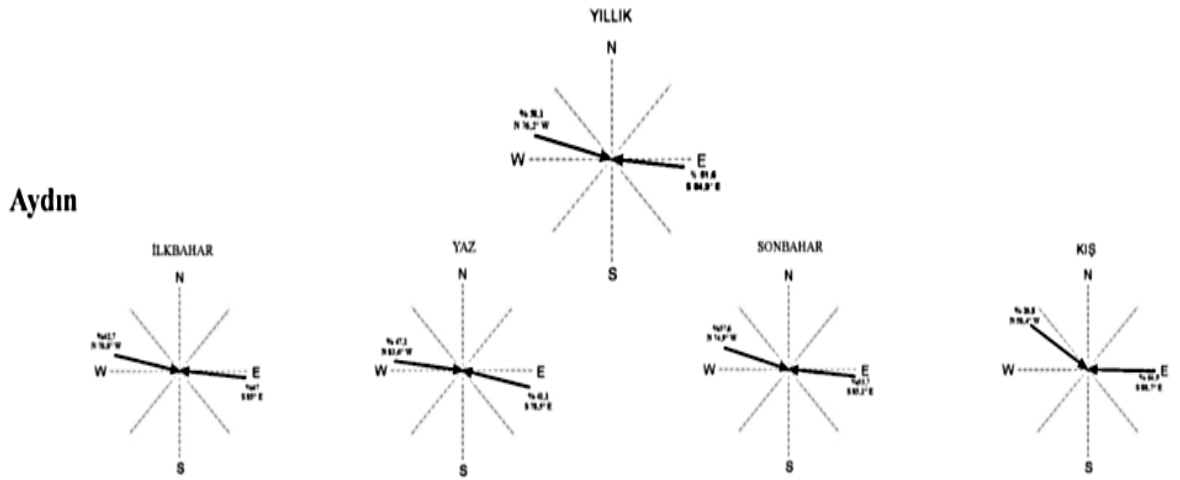
Şekil 2.4: Büyük Menderes Havzası'nda yıllık yağış ortalamaları

2.1.2.3. Rüzgar

Havzada doğu sektörlü rüzgârların frekanslarının yükselmesinde, bazı istasyonlarda ikinci hakim rüzgâr yönü olarak ortaya çıkmasında, özellikle kış mevsiminde denize oranla daha soğumuş olan Anadolu'nun iç platolarından gelen havanın Büyük Menderes oluşu vasıtasıyla batıya sokulması rol oynar (Erinç, 1960). Büyük Menderes Havzası'nda yaz ve kış ayları arasında rüzgar rejimi ve esme frekansları arasında önemli fark ve değişimler vardır. Genel atmosfer sirkülasyonuna bağlı olarak, yaz döneminde Ege kıyılarında özellikle kuzey Ege'de kuzeybatıdan esen etezyen olarak isimlendirilen rüzgar hakimdir. Kış

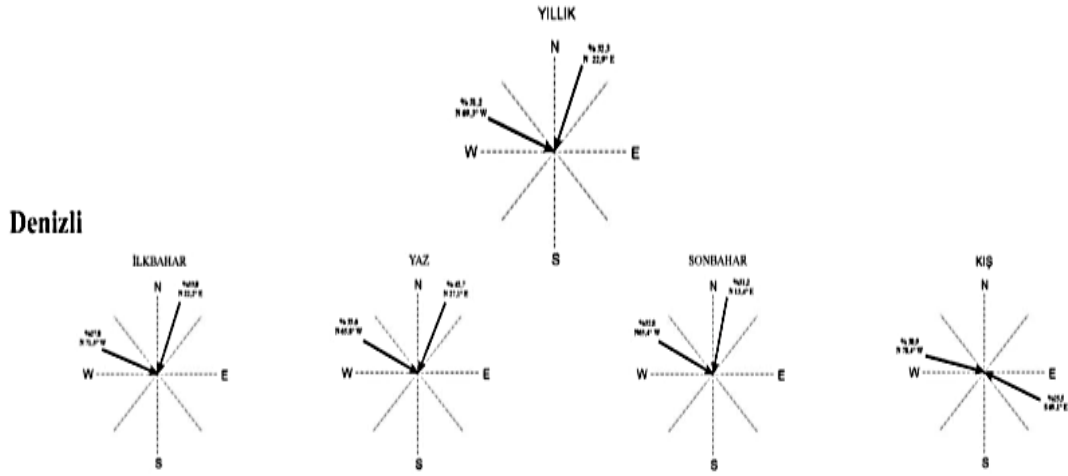
döneminde ise havzayı etkileyen hava durumuna bağlı olarak sık sık rüzgar yönü ve frekansı değişir Ancak çoğunlukla güney sektörden esen rüzgarlar baskındır (Atalay ve Mortan, 2008: 235).

Batı ve doğu sektörünün hakim olduğu Aydın'da bütün mevsimlerde iki hakim yön görülür. Aydın'da ilkbahar mevsiminde %42.7 frekansla N78.8°W ve %47 frekansla S 85°E'dan esen rüzgârlar, yaz mevsiminde %47.1 frekansla N 83.6°W ve %41.1 frekansla S 78.5°E, sonbahar mevsiminde %37.6 frekansla N 74.9°W ve %53.7 frekansla S 85.1°E, kış mevsiminde %64.9 frekansla S 88.7°E ve %26.8 frekansla N 58.4°W'dan eser (Şekil 2.5).

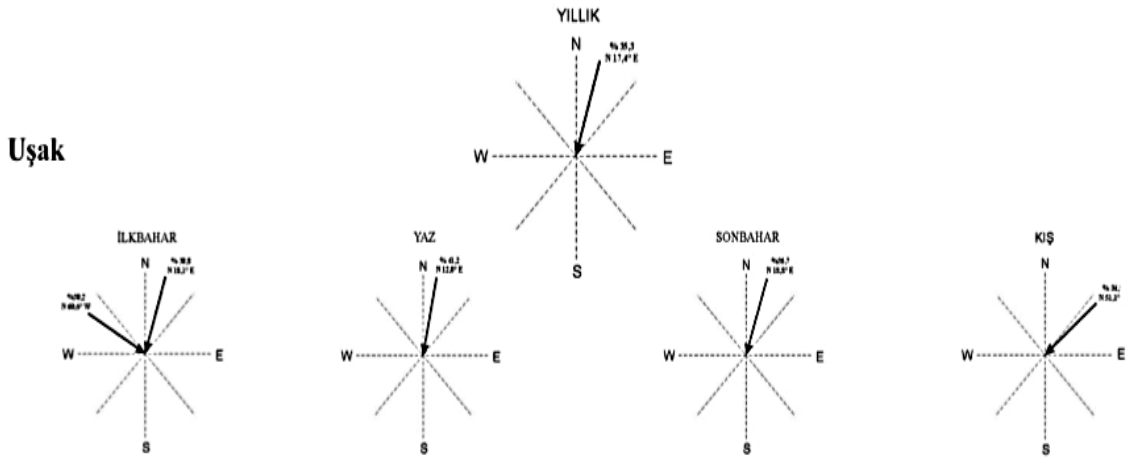
Şekil 2.5: Aydın ilindeki hakim rüzgar yönleri ve frekanslar

Bütün mevsimlerde iki hakim yön görüldüğü Denizli'de ilbaharda %33.0 frekansla N 22.2°E ve %27.8 frekansla N 71.5°W, yaz mevsiminde %42.7 frekansla N 27.1°E ve %6 frekansla N 65.8°E, sonbahar mevsiminde %32.8 frekansla N 65.4°W ve %31.2 frekansla N 13.4°E'dan esen rüzgârlar, kış mevsiminde %30.9 frekansla N 78.4°W ve %25.5 frekansla S 69.1°E'dan eser (Şekil 2.6).

Şekil 2.6: Denizli ilindeki hakim rüzgar yönleri ve frekanslar

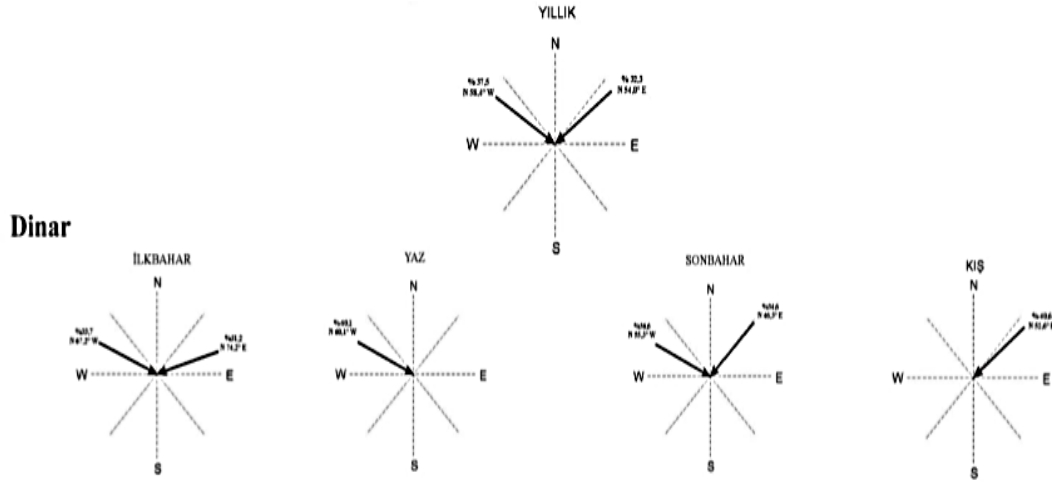
Kuzey sektörünün hakim olduğu Uşak'ta ilkbahar dışındaki mevsimlerde tek hakim yön vardır. Uşak'ta yazın %41.2 frekansla N 12.0°E, sonbaharda %36.7 frekansla N 18.8°E, kışın %34.3 frekansla N 51.3°E'dan esen rüzgârlar, ilkbaharda %30.3 frekansla N 18.1°E ve %30.2 frekansla N 60.6°W'dan eser (Şekil 2.7).

Şekil 2.7: Uşak ilindeki hakim rüzgar yönleri ve frekanslar

Dinar'da yaz ve kış mevsimlerinde rüzgârlarda kararlılık ortaya çıkarken ilkbahar ve sonbaharda iki hakim yön bulunur. Dinar'da yazın %60.1 frekansla N 60.1°W, kışın %40.6 frekansla N 52.6°E'dan esen rüzgârlar, ilkbaharda %33.7 frekansla N 67.2°W ve %31.2

frekansla N 74.2°E, sonbaharda %36.6 frekansla N 55.3°W ve %34.6 frekansla N 46.3°E'dan eser (Şekil 2.8).

Şekil 2.8: Dinar ilçesindeki hakim rüzgar yönleri ve frekanslar

2.1.3. Bitki Örtüsü

Havzanın bitki örtüsü genellikle çalı, çalı ve orman karışımı, orman ve otsu formasyonlar şeklindedir. Havzanın orman örtüsünü ağırlıklı olarak kızılçam (*Pinus brutia*) ve karaçam (*Pinus nigra*) oluşturur. Ağaçlık ve çalı karakterindeki bitkilerden oluşan maki alanlarında kermez meşesi (*Quercus coccifera*) ve yabani zeytin (*Olea europaea*) gibi bitki çeşitleri görülebilir. Havzanın Ege Denizi'yle buluştuğu, tuzlu bataklık kesimlerinde deniz börülcesi (*Salicornia europaea*) gibi tuzlu alanda yaşamaya adapte olmuş bitkiler kendini gösterir. Nehir kenarları ve bataklık alanlarda süsen (*Iris pseudocorus*), dere kenarlarında su nanesi (*Mentha aquatica*) gibi bitki grupları yer alır.

2.1.4. Toprak

Litolojik yapıyı meydana getiren farklı kayaçların fiziksel olarak parçalanması, daha sonra da kimyasal olarak ayrışması ile ortaya çıkan ve karaların yüzeyini canlı bir ortam olarak kimi yerde ince, kimi yerde kalın bir tabaka halinde kaplayan örtü olarak tarif edilen topraklar, kayaçların buldukları bioklimatik ortam ile yakından ilgilidir. Toprakların oluşumunda kayaçların tabiatı kadar zeminin morfolojik yapısı, iklim ve kimyasal ayrışma da özellikle gerekli olan doğal bitki örtüsü çok önemlidir (Erinç, 1977). Bu bakımdan Büyük Menderes havzasında geniş alan kaplayan topraklar, yukarıda belirtilen zemin

tabiatı, morfolojik yapı, iklim, doğal bitki örtüsü ve kayaçların yapısı gibi özelliklere bağlı olarak ayrıldığında birbirinden farklı özellikler gösteren çeşitli toprak grupları ve bu gruplar içinde yer alan çeşitli toprak tiplerinin varlığı ortaya çıkar (Özdemir, 2009).

2.1.5. Hidrografik Özellikleri (Su Kaynakları)

Büyük Menderes Nehri Işıklı Gölü, Bafa Gölü ve Büyük Menderes Nehri Deltası gibi Doğu Akdeniz bölgesinin sulak alanlarını kapsayan önemli bir nehir sistemidir (Çakmak ve Baran, 2015). Büyük Menderes Havzası sürekli ve mevsimlik akarsuları yanında doğal ve yapay su birikintileri (göller) ile zengin bir hidrografik yapıya sahiptir. Büyük Menderes'in yukarı havzasının suları iki ana kol ve onların tabileri ile boşalır. Bunlar Banaz ve Kufi çaylarıdır. Bu iki kol ve tabileri Adıgüzel baraj gölünde birleşirler (Özdemir, 2009).

Aşağı havzada Büyük Menderes nehrine kuzey kesimden katılanlar, Küçük Menderes ile Büyük Menderes havzalarını birbirinden ayıran Samsun ile Aydın dağlarının güneye bakan yamaçları üzerinde yer alırlar. Bu akarsular içinde önemli olanları; batıdan doğuya Söke çayı (Kızılcay), Moralı, Ilıca (Uzgun), Yalkı, Cılımbız, İkizdere, Tabakhane (Aydın deresi), İmamköy, Musluca, Köşk, Malkoç, Mastavri, Kestel, Kargılı, Serbet, Horsunlu, Gencelli, Feslek, Ortakçı olarak sıralayabiliriz. Bu akarsuların hepsi Büyük Menderes'e ulaşamazlar. Bazıları göletlere, bazıları kanallara, bazıları barajlara ulaşırken, bazıları da Büyük Menderes'e ulaşmadan kaybolurlar. Bu akarsuların hemen hepsi yukarı çığırlarında kısa mesafeli olduklarından yüksek eğim değerleri gösterecek şekilde tabana doğru ilerlerler (Özdemir, 2009).

Büyük Menderes havzasında hidrografik sistem içinde yer alan doğal göllerden ikisi aşağı çığırda yer alan Bafa ve Azap Gölü diğeri ise yukarı havzada Işıklı Gölü olmak üzere üç tanedir. Bafa Gölü Latmos Körfezi'nin uzantısıyken alüvyonlarla önü kapanınca alüvyal set gölü haline gelmiştir.

2.2. Menderes Havzası'nın Beşeri ve Ekonomik Özellikleri

2.2.1. Nüfus

Büyük Menderes Havzası tarihin her döneminde nüfusun yoğun olduğu bir havza olmuştur. 1930'lu yıllardan bu yana ise havza nüfusu yaklaşık 4 kat artmıştır. Havza nüfusundaki değişimler ekonomi politikaları ile doğrudan ilgili olmuştur. Örneğin, tarımsal

üretim desteklendiği 1950-1980 arasında Aydın'da nüfus %100 artarken, Denizli'de nüfus %70, Uşak'ta %50 artış göstermiştir (Büyük Menderes Havza Atlası, 2013).

Tarımın parlak dönemlerinde Türkiye'nin en kalabalık köylerine sahip olan havzada bugün kırsal nüfus azalmaktadır. Zeytinin, incirin, kestanenin merkezi olan Köşk (Aydın) ilçesinde 1980'li yılların başında 50 bin olan nüfus 2000'li yıllarda % 50, üzümün merkezi olan Çal (Denizli) ilçesinde ise %70 azalmıştır. Havza'da kırdan kente göçü en hızlı yaşayan kent Denizli ilidir. 2000'li yıllarda Denizli nüfusunun %50'si kırdan kente göçerken, son on yılda Havza'nın kent nüfusu yaklaşık olarak 400 bin artmıştır (Büyük Menderes Havza Atlası, 2013).

1970-1980 yılları arasında nüfus artışı ağırlıklı olarak havzada sanayinin merkezi olan Denizli'de gerçekleşti. Türkiye'de nüfus artışı bu dönemde %20'iken, Denizli nüfusu %30'luk bir hızla yükseldi. Havza nüfusundaki artış günümüzde de devam etmektedir. Türkiye'nin en kalabalık 7. havzası olan Menderes'te bugün 2,5 milyon kişi yaşıyor. Nüfus öngörülere, havzanın gelecekte de Türkiye'nin kalabalık havzalarından biri olmaya devam edeceğini gösteriyor. Öngörülere göre, 2040 yılında 3 milyona ulaşacak havza nüfusunun 2,5 milyonunu kentsel nüfus oluşturacaktır (Büyük Menderes Havza Atlası, 2013).

Tablo 2.1: Aydın, Denizli ve Uşak illerinin 2012-2018 yılları arasına ait Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) üzerinden elde edilen nüfusları (TÜİK, 2019)

Yıllar İller	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Aydın	1.006.541	1.020.957	1.041.979	1.053.506	1.068.260	1.080.839	1.097.746
Denizli	950.557	963.464	978.700	993.442	1.005.687	1.018.735	1.027.782
Uşak	342.269	346.508	349.459	353.048	358.736	364.971	367.514

Tablo 2.1'de TÜİK (2019)'ten (<http://www.tuik.gov.tr>, 16.04.2019) elde edilen Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) verileri doğrultusunda Aydın, Denizli ve Uşak illerine ait 2012-2018 yılları arasındaki nüfus verileri gösterilmiştir. Tablo 2.1

incelendiğinde 2018 yılına ait en fazla nüfus Aydın ilindedir (1.097.746), en az nüfus ise Uşak iline (367.514) aittir.

2.2.2. Tarım ve Hayvancılık

Büyük Menderes Havzası tarihin pe çok döneminde olduğu gibi bugün de dünya ve ülke tarımında önemli bir yere sahiptir. Büyük Menderes grabeni içerisinde Aydın Dağlarının kuzey eteklerinden doğuda Sarayköy'e kadar yaygın olarak incir üretimi yapılmaktadır (Atalay ve Mortan, 2008: 264). Havza topraklarının %45'inde tarımsal üretim yapılmaktadır. (TÜİK, 2018).

Havzada genel olarak otlak ve yayla hayvancılığından çok ahır ve besi hayvancılığı gelişmiştir. İç Batı Anadolu platolarında (Uşak-Banaz-Ulubey Platosu) kuyruklu karaman ırkı koyunlar beslenir. Kümes hayvancılığı Denizli ilinde modern bir biçimde yapılmaktadır. Aydın ilinde ise besi hayvancılığı yapılmaktadır. Çamiçi (Bafa) Gölü'nde ise çeşitli balık türleri yetiştirilir (Atalay ve Mortan, 2008: 267-268).

2.2.3. Sanayi

Havzanın temel sanayi sektörlerini deri, tekstil ve gıda (incir işletme, zeytinyağı üretimi) sektörleri oluşturur. 2010 yılı verilerine göre 3.500 tesiste çalışan 120 bin kişinin yaklaşık %50'si tekstil, %10'u gıda sanayinde istihdam edilmektedir. Türkiye deri üretiminin % 40'ını sağlayan havzada deri sektöründe çalışanların oranı ise %3'tür.

Havzanın 3,5 milyar dolarlık sanayi ihracatının yaklaşık %40'ı tekstil, %30'u maden sektöründen sağlanır. Türkiye'nin en büyük 500 firmasından 10'u havza sanayinin merkezi olan Denizli'de bulunur. Havza ihracatının %80'ini sağlayan il, Türkiye'de ihracat sıralamasında 8. sıradadır (Büyük Menderes Havza Atlası, 2013).

2.2.4. Turizm

Büyük Menderes Havzası'nda elverişli iklim, tarihi eserler ve doğal güzellikler, plajlı koy ve körfezler canlı bir turizm ortamı oluşturmuştur (Atalay ve Mortan, 2008: 272-273).

Büyük Menderes Havzası turizm potansiyelinin Ege Bölgesinde ve Türkiye’de önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Büyük Menderes Havzası’ndaki antik kentler ayrı bir başlık altında detaylı bir biçimde ele alınmıştır.

2.3. Büyük Menderes Havzası’ndaki Antik Kentler

2.3.1. Büyük Menderes Havzasının Kısa Tarihçesi

Burada Büyük Menderes Havzası’nın tarihi temellerinden bahsedilmiştir. Büyük Menderes Havzası’nda ilk çağdan itibaren başlayan iskân faaliyetleri (yerleşik düzen) özellikle aşağı kesimde dikkati çeken kalabalık nüfuslu antik şehirselsel yerleşmeler (Miletos, Tralleis, Priene, Magnesia, Heraklia, Myus, Alinda, Alabanda, Nysa) aynı zamanda havzanın iktisadi faaliyetlerini yönlendirmede ve arazinin kullanımında etkili olmuşlardır. Büyük Menderes vadi oluşu her türlü tarıma elverişli toprakları yanında batı-doğu ve güney-kuzey yönünde ulaşım kolaylıkları nedeniyle ilk çağda batının ve önündeki denizde (Ege Deniz’inde) yer alan adalılardan ilgi odağı olmuştur. Havzanın ilk olarak iskânı batıdan İyonlar’ın adalar üzerinden Ege kıyılarına olan göçleriyle (Akşit, 2008). Herodot İyonya’nın başlıca 12 şehirlerinde güneyde olanları Miletos, Myus ve Priene’yi göstermiştir. Bu şehirler o zamana kadar siyasal ve kültürel hayatta görülmemiş ilerlemeleri neticesinde şehir devleti anlamını ilk çıkararak yerleşmeler olma özelliğine sahiptir (Mansel, 1988).

2.3.2. Yukarı Çığırda Kentler

Bu çığırda 6 antik kent vardır. Bunlar; Sebaste, Blandus, Hierapolis, Laodikeia, Tripolis ve Colossai’dır.

Sebaste: Sivaslı ilçesinin 2 km. güneybatısında Selçuklar Beldesindeki Sebaste Kenti, Roma İmparatoru Augustus (M.Ö. 27- M.S. 14) tarafından M.Ö. 20 yılında kurulmuştur. Bizans Dönemi’nde piskoposluk merkezi konumuna gelen kentte, 1966 yılında yapılan kazılarda M.S. 6. ve 10. yüzyıllara tarihlenen iki kilise ve tiyatro kalıntıları ile Selçuklar’ın 1 km. güneybatısında M.Ö. 6. yüzyıla tarihlenen 3 tümülüs tespit edilmiştir (Gürdal, 2014).

Blandus: Uşak ilinin Ulubey ilçesi, Sülümenli Köyündeki Antik Blandus Kenti; Hellenistik Çağ’da, derin vadilerle çevrili bir arazi üzerine kurulmuştur. Roma Dönemi’nde önemli bir sınır kenti olan Blandus’un simgesi “çift attır”. “Sit Alanı” kapsamındaki yerleşimde; kemerli giriş kapısı, tiyatro, kaya mezarları ve sur yapı kalıntıları bulunmaktadır (Gürdal, 2014). Beyce Sultan Höyüğü: Tarih öncesi (Prehistorik) Kalkolitik çağın (M.Ö.

5500-3000) önemli yerleşim yeri olan höyük Çivril ilçesinin 6 km. güneybatısında olup yaklaşık 20 metre yüksekliktedir. Arkeolojik kazılardan çıkarılan kaplar, maşrapalar ve Tanrı heykelcikleri, Beyce Sultan yerleşiminde “madenin kullanıldığını” ve buranın bir “ticaret merkezi” olduğunu göstermektedir. Höyük çevresinde, M.Ö. 15. yüzyıla tarihlenen taş temelli kerpiç evler ve güvenlik açısından şehri çevreleyen yaklaşık 5 km uzunluğundaki sur kalıntıları bulunmaktadır (Gürdal, 2014).

Hierapolis: Şifalı termal su kaynakları ile ünlü Hierapolis Antik Kenti, M.Ö. 190 yılında Pergamon (Bergama) Kralı II. Eumenes tarafından kurulmuş ve Bergama'nın kurucusu Telephos'un eşi Hiera'dan dolayı Hierapolis adını almıştır. Kutsal Kent (Holy City) olarak adlandırılan Hierapolis, M.Ö. 133 yılında II. Attalos'un vasiyeti sonucu Bergama Krallığı ile birlikte Roma egemenliğine geçmiştir. M.S. 17 yılında şiddetli bir depremle tahrip olan Hierapolis, Roma kentleşme anlayışına göre yeniden kurulmuş ve Severus (M.S. 193-211) ile Caracalla (M.S. 211-217) Dönemleri'nde büyük gelişme göstererek; Roma Kralları, senatörleri ve bilim adamlarının dinlenme ve kaplıca kenti olmuştur (Gürdal, 2014).

Laodikeia: Denizli'nin 6 km. kuzeyinde “Eski Denizli” olarak tanınan Laodikeia (Laodikya), M.Ö. 261-253 yılları arasında Seleukos Kralı II. Antiochos Theos tarafından kurulmuştur. Adını, kralın eşi Laodike'den alan kent; M.Ö. 190 yılında Bergama Krallığı, M.Ö. 133'te ise Roma yönetimine geçmiştir. Coğrafi konumunun avantajıyla, M.S. 2. yüzyılda kültürel ve ticari alanda gelişme gösteren Laodikeia; anıtsal yapıtları yanı sıra koyun yetiştiriciliği, Siyah kaliteli yün üretimi ve dokuma ticaretinde Anadolu'nun en önemli Antik Kentleri'nden biri olmuştur (Gürdal, 2014).

Tripolis: Buldan'ın 16 km. doğusundaki kent Lydialılar tarafından kurulmuştur. M.S. 2. ve 3. yüzyıllarda özellikle tarım, dokumacılık ve ticaret alanında gelişen Tripolis, bölgenin zengin kentlerinden biri olmuştur. Tiyatro, kilise, hamam, şehir surları ve nekropol Tripolis Kenti'nin günümüze ulaşan kalıntılarıdır (Gürdal, 2014).

Colossai: Honaz ilçesinin 3 km. kuzeyindeki tepe üzerine kurulmuştur. Yün üretimi ve dokumacılık alanında gelişme gösteren kent, Hierapolis ve Laodikeia'ya göçler sonucu önemini kaybetmiştir. Honaz Dağı'nın yamacındaki Clossai yerleşiminde tiyatro, kilise, nekropol kalıntıları bulunmaktadır (Gürdal, 2014).

2.3.3. Orta Çığırdaki Kentler

Bu çığırda 3 antik kent vardır. Bunlar; Aphrodisias, Nysa ve Tralleis'tir.

Aphrodisias: Aphrodisias, Aydın ilinin Karacasu ilçesine 12 km. uzaklıktaki Geyre Köyünde yer alan bir Karia kentidir. Akropol alanında yapılan arkeolojik bulgulara göre, Aphrodisias'ta ilk yerleşimin M.Ö. 3000 yıllarında Erken Tunç Çağı'nda başladığı saptanmıştır. Byzantium'lu Stephanos'a göre M.Ö. 13. yüzyılda "Ninoe" adıyla tanınan kent, Babadağ'ın yamacında, düz bir plato üzerinde, deniz seviyesinden 600 metre yükseklikte kurulmuştur. Aydın il merkezine 100 km. uzaklıkta olan kent, Helenistik Çağ'da Aphrodite Tapınağı'nın yapımı ile bu tanrıçanın adına "Aphrodisias" ismini almıştır. Böylece kentte, güzellik tanrıçası Aphrodite için şenlik ve kutsal törenler düzenlenmiştir (Güldal, 2014).

Aphrodisias, özellikle Roma Dönemi'nde mimarlık, heykeltıraşlık, edebiyat, tıp ve sanat alanında büyük gelişme göstererek çok sayıda yazar, hatip, filozof yetiştirmiş ve dönemin en ünlü heykeltıraşlık okulunun kurulduğu önemli bir eğitim ve sanat merkezi olmuştur (Güldal, 2014). Aphrodisias Kenti; eğitim, sanat ve kültür alanındaki gelişimin yanı sıra Bizans Dönemi'nde dini bir merkez konumuna gelmiştir (Güldal, 2014).

Nysa: Sultanhisar ilçesinin 3 km. kuzeyinde, Malgaç (Mesogis) Dağı'nın güney yamacında dik bir vadinin iki kesiminde yer alan Nysa; M.Ö. 3. yüzyılın ilk yarısında Seleukos Kralı I.Antiochos Soter tarafından kurulmuştur. Strabon'a göre kent ismini kurucusu I.Antiochos Soter'in eşi olan Nysa'dan almıştır (Güldal, 2014). Tral şehrinden doğuya doğru gidilirse, Sultanhisar'ın takriben 3 km. kadar kuzeybatısında Eskihisar köyü yakınlarında Nysa şehri harabelerine tesadüf edilir. Şehir kuruluş yeri itibariyle Tral'ı andırmaktadır. Ovadan dik şekilde yükselen genç depolar (tmolos) üzerine yerleşmiştir. Nysa, bu depoları kat eden dik bir vadinin iki tarafında kurulmuştur. İnşa edilen kemerlerle vadinin ayırdığı iki kısım birbirine bağlanmıştır (Bean, 2000).

M.Ö. 64 yılında Amasya (Amesaiia) da doğan ve M.S. 23'te ölen Helenli ünlü coğrafyacı Strabon, gençliğinde Nysa'ya geldiğini ve kentte Aristodemos'un öğrencisi olarak öğrenim gördüğünü yazmaktadır (Akurgal, 1995). Strabon, Nysa'nın hızla akan bir ırmağın oluşturduğu derin bir vadide, ikiye bölünmüş bir kent şeklinde kurulduğunu, kentin gerek mimari özellikleri gerekse bilim ve kültür açısından çok etkileyici olduğunu

belirtmiştir. Nysa, Antik Çağ'da edebiyat ve güzel sanatlar alanında bir kültür merkezi konumuna gelmiş bir kenttir (Güldal, 2014).

Tralleis: Tralleis Antik kent; Aydın şehir merkezinin 1 km. kuzeyinde, deniz seviyesinden yaklaşık 170 metre yükseklikte savunmaya elverişli olan Topyatağı Tepesi'nde M.Ö. 13. yüzyılda Trak Kavimleri tarafından kurulmuştur. Tralleis; M.Ö. 630 yılından itibaren Lydia Dönemi'nde, Anadolu'nun iç ve doğu kentlerinden gelen ticari malların toplandığı, Antik Çağ'ın ünlü Ephesos, Miletos ve Scala Nova (Kuşadası) Limanlarından Ege ve Akdeniz Limanlarına gönderildiği, Batı Anadolu'nun en gelişmiş yedi Antik kentinden biri konumuna gelmiştir. Tralleis; M.Ö. 129 yılından itibaren Roma Dönemi'nde sanat, kültür ve bilim alanlarında gelişme göstermiş ve Romalılar Anadolu'da bulunan üç önemli heykeltıraş atölyesinden birini burada kurmuşlardır. 395 yılından itibaren Bizans yönetimine giren ve Ephesos'a bağlı piskoposluk merkezi olan Tralleis, 1308 yılında Aydınogulları Beyliği'nin egemenliğine geçmiş ve Türkler, Topyatağı yamaçlarında "*Aydın Güzelhisari*" adıyla kenti yeniden kurmuşlardır (Güldal, 2014).

Antik Çağ'da çevresi surlarla korunan Tralleis Kenti'nden günümüze ulaşabilen kalıntılar arasında; "Üçgözler" olarak bilinen gymnasiona ait üç adet tonoz, kuzeydoğuda tiyatro ve ikizdere (Thebaiton) su kemerleri bulunmaktadır. 1902-1903 yıllarında yapılan kazıların en ilginç buluntusu olan ve İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen, mermerden yapılmış "Genç Atlet (Epheb) Heykeli" Tralleis heykel sanatının günümüze ulaşan en değerli yapıtıdır (Güldal, 2014).

2.3.4. Aşağı Çığırdaki Kentler

Bu çığırdaki 6 antik kent vardır. Bunlar; Alinda, Alabanda, Miletos, Priene, Myus ve Magnesia'dır.

Alinda: Karia Kenti olan Alinda; Karpuzlu ilçesinde deniz seviyesinden 170 metre yükseklikteki bir tepe üzerinde yer almaktadır. M.Ö. 344 yılında Kariyalı Hekatomnos'un kızı ve aynı zamanda ünlü Maussollos'un küçük kız kardeşi olan Ada; erkek kardeşi Pixodaros tarafından Halikarnassos'tan (Bodrum) uzaklaştırılınca Alinda'ya gelmiş ve burayı kendine başkent yapmıştır. Ada yönetiminde gümüş paralar bastırıp hızla gelişen ve Hellenleşen Alinda, Roma Dönemi'nde bölgenin önemli kentlerinden biri durumuna gelmiştir.

Kraliçe Ada'nın kenti Alinda'nın iyi korunmuş olan etkileyici kalıntıları arasında; Ada Dönemi'nde yapılan Kutsal Tapınak, görkemli kent surları, Hellenistik Dönem'de yapılmış ve Roma Dönemi'nde onarım görmüş Alinda Tiyatrosu, taş işçiliği ile ünlü anıtsal görünümlü üç katlı agora, yedi gözler olarak bilinen su sarnıçları gözlemlenebilir (Güldal, 2014).

Alabanda: Çine ilçesinin Doğanıyurt Beldesinde ve Çine Çayı'nın (Marsyas) 4 km. batısında yer alan Alabanda, gül ve kristal üretimiyle ünlü bir Karia Kenti'dir. Kentin ismi, Karia dilinde ala "at", banda "zafer" anlamına gelen kelimelerden oluşmaktadır. Heredotos'a göre Alabanda, Kariyalıların ilk kurduğu kentlerden biri olup, geçmişi M.Ö. 2000 yılına tarihlenmektedir. M.Ö. 3. yüzyılda Karia Birliği'nin üyesi olan kentte ilk para basımı gerçekleşmiş ve paraların üzerinde, kentin isim simgesi olan kanatlı "Zafer Atı" (Pegasus) figürü yer almıştır. Hellenistik ve Roma Dönemlerinde siyasal, ekonomik, kültürel alanlarda gelişen ve halkın yaşam seviyesi yükselen Alabanda, Bizans Dönemi'nde Aphrodisias Metropoliteni'ne bağlı piskoposluk merkezi olmuştur (Güldal, 2014).

Miletos: Klasik dönemde büyük bir körfezin ağzında bir burun üzerinde yer alan Miletos, şimdi denizden yaklaşık 8 km. içeride kalmıştır (Bean, 2001: 199). Söke ilçesinin 28 km. güneybatısında, Büyük Menderes Nehri'nin Ege Denizi'ne ulaştığı Latmos Körfezi girişindeki yarımada üzerinde kurulan Miletos, Antik Çağ'da İonia'nın en gelişmiş bilim, sanat ve kültür merkezlerinden biridir. M.Ö. 2000'li yıllarda Myken koloni yerleşimi olan Miletos, Atina Kralı Kordos'un oğlu Neleus öncülüğündeki İonialılar tarafından kurulmuş ve Hellenler bölgeye M.Ö. 11. yüzyılda yerleşmişlerdir (Güldal, 2014).

İonia'nın en eski ve önemli yerleşmelerinden biri olan Milet, Menderes Nehri'nin taşıdığı milden ötürü bugün denizden oldukça içeride, bir düzlük ortasında kalmıştır (Akurgal, 2014: 355). Buraya yerleşen insanlar çoğunlukla Karia'dan ve daha az sayıda da Girit'ten gelmiştir. Batı kültürünün kurulmasında atılan ilk adımlar, özellikle pozitif bilim alanındakiler Milet'te gerçekleşmiştir (Akurgal, 2014: 356).

Ephoros'a göre, Miletos önce Kretalılar tarafından denizden içeride, eski zamanların Miletos'unun bulunduğu yerde kurulmuş ve tahkim edilmiştir. Sarpedon, Kreta'daki Miletos'tan getirdiği göçmenlerle burasını iskan etti ve geldikleri kente izafeten Miletos adı verildi. Burası daha önceleri Leleglerin elinde bulunuyordu; fakat sonradan Neleus ve halefleri bugünkü kenti tahkim etti (Strabon, 1993:149).

Miletos, M.Ö. 8. yüzyılda Kartaca'dan sonra dünyanın en büyük ticaret merkezi konumuna gelmiş ve bu dönemde Büyük Menderes Vadisi'nin zeytin, zeytinyağı, incir, üzüm gibi ürünleri Miletos Limanı'ndan Yunanistan, Roma, Mısır ve Fenike ülkelerine ihraç edilmiştir. Özellikle M.Ö. 650 yılından itibaren Miletoslular; Akdeniz, Ege, Marmara ve Karadeniz'de sayıları 90'a ulaşan koloniler kurarak Batı Anadolu'da siyasal, ticari ve kültürel açıdan İonia Dünyası'nın en gelişmiş metropolüne sahip olmuşlardır (Güldal, 2014).

Miletoslular aynı zamanda coğrafyanın babası olarak tanımlanırlar. İlk dünya haritasını Anaksimandros çizmiştir. o kıtaları, denizleri ve nehirleri haritasına işlerken birtakım varsayımsal geometri ilkelerini göz önünde tutmuş ve anlaşılabilir hiç gezmemiştir. Ortaya çıkan sonuç günümüzde bilinenlerin karşısında, büyük yanlışlıklarıyla dikkati çekmektedir (Bean, 2001: 202)

Priene: Aydın İli'nin Söke İlçesi'ne 15 km. uzaklıktaki Güllübahçe yöresindedir. Bugünkü kültürel varlıklarıyla Priene; Mykale (Samsun) Dağı'nın denizden 371 metre yükseklikteki bir tepe üzerinde, M.Ö. 350 yılında İonialılar tarafından Ege Denizi kenarında eski kentin yerine yeni bir liman kenti olarak kurulmuştur. Antik Çağ'ın yedi ünlü filozoflarından biri olarak kabul edilen hukukçu Bias'ın yaşadığı kent olan Priene; Bergama (Pergamon) Krallığı ve Roma Dönemi'nde sanatsal ve kültürel gelişimini sürdürmüş ve Bizans Dönemi'nde Efes (Ephesos) Başpsikoposluğu'na bağlı bir dini merkez konumuna gelmiştir (Güldal, 2014).

Yaklaşık 2350 yıl önce Ege Denizi'nin mavi sularına bakan ve kıyısında ünlü "Naulochos Limanı"na sahip olan Priene; Maiandros'un (Büyük Menderes Nehri) oluşturduğu delta sonucu, günümüze denizden 15 km. içeride yer almaktadır. İonialılar'ın Ege Denizi kıyılarında kurdukları "12 Antik İonia Kenti"nin, Miletos (Milet) ve Ephesos'dan (Efes) sonra sanatsal ve kültürel açıdan en gelişmiş uygarlık merkezi olan Priene, geçmişte olduğu gibi bu günde çok sayıda turistlerin ilgi duyduğu kültürel bir cazibe merkezi konumundadır (Güldal, 2014).

Priene küçüktür, yapıları da öyle. Çoğu yapı kentin gençlik yıllarına aittir. Burada birçok ören yerinde gözünüze çarpan masif Roma yapıları ile karşılaşmazsınız. Priene her şeyden önce bir Yunan kentidir (Bean, 2001: 177).

Myus: Antik Çağ'sa Latmos Körfezi kıyısında bir yarımada yerleşimi olan Myus, Atina Kralı Kordos'un oğlu Kydrellos tarafından kurulmuştur. Miletos'un 15 km. kuzeydoğusunda yer alan Myus, 12 Antik İonia Kenti'nden biridir. Siyasal ve ekonomik açıdan büyük bir gelişme sağlamayan Myus, Miletos'un egemenliğinde varlığını sürdürmüştür. Büyük Menderes Nehri'nin alüvyonlarla Latmos Körfezi'ni doldurması, kentin çevresinde oluşan bataklıktan kaynaklanan sivrisineklerin sıtma hastalığını yaygınlaştırması nedeniyle halk kentten göç ederek Miletos'a yerleşmiştir. Söke ilçesinin Avşar Kale Beldesi'ndeki Myus Kenti'nde; Bizans Kalesi, İonia düzenindeki Dionysos Tapınağı ve sur kalıntıları yer almaktadır (Güldal, 2014).

Magnesia: Magnesia ad Meandrum (Menderes Magnesia'sı) olarak bilinen kent, M.Ö. 7. yüzyılda Aioller tarafından kurulmuştur (Güldal, 2014). Priene ve birçok başkasını anımsatacak biçimde, Magnesia'nın konumu da Klasik dönemde değiştirilmiştir. Priene'deki gibi Magnesia'nın taşınmasında da sürekli biriken Maiandros mili olasılıkla önemli bir rol oynamıştı (Bean, 2001: 228-229).

Ortaklar-Söke karayolunun beşinci kilometresinde yer alan bugünkü Magnesia'da; tiyatro, agora, stadion, çelenklerle süslü Artemision Tapınağı'nın Sunağı ve karayolu tarafından gözlemlenen Bizans Dönemi'nde yapılmış duvar kalıntıları bulunmaktadır (Güldal, 2014).

3. BÖLÜM

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Çalışma nitel araştırma desenindedir. Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanır (Glaser, 1978 akt: Yıldırım ve Şimşek, 2013: 45).

Araştırma sahası olan Büyük Menderes Havzası üç bölüme ayrılarak incelenmiştir. Bu ayırım Büyük Menderes Havzası'nın çığırına göre Yukarı, Orta ve Aşağı çığır olarak belirlenmiştir. Ulaşılan efsaneler bu gruplamaya göre sıralanmış ve aralarından 3 çığır temsil edecek şekilde katmanlı rastlantısal örneklem yapılmıştır.

3.2. Verilerin Toplanması

Çalışmada efsane örneklerini toplamak amacıyla literatür taraması yapılmıştır. Literatür taraması, araştırılan konuda diğer düşünür, araştırmacı ve uygulayıcıların ürettikleri bilgilerin bulunması, değerlendirilmesi ve sentezlenmesi ile mevcut durumun öğrenilmesi için yürütülen sistemli bir süreçtir (Booth, Papaionnou ve Sutton, 2012. Akt: Karasar, 2016). Literatür taraması araştırma problemi ile ilgili bilgi konusunda literatürün özeti, sentezi ve incelemesi olarak belirtilir. Aynı zamanda literatür taraması araştırılan problemin seçilerek anlaşılmasına ve araştırmanın tarihsel bir perspektife oturtulmasına yardımcı olur (Balcı, 2015). Literatür taraması sonucunda ulaşılan efsaneler okunmuş ve coğrafi öğeleri tespit edilmiştir. Okunan efsaneler içerisinde en az %3 coğrafi öge bulunduran ve içerisinde küfürlü ifadeler bulundurmayan efsanelerden rastgele (random) seçilen efsaneler ile araştırmanın örnekleme oluşturulmuştur.

3.3. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

Bu çalışmada verilerin çözümlemesi ve yorumlanmasında doküman analizinden faydalanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 218). Kelimeler ve anlamları nerede, kimin ve kim için kullanıldıklarına göre değişir. Bu nedenle anlam

sosyal ve kurumsal ortamlara göre değişiklik gösterir. Bu anlamları çözebilmek için dokümanların analizine ihtiyaç duyulur (Jupp, 1996: 305; Akt: Balcı, 2015: 308).

Dokümanlar nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılması gereken önemli bilgi kaynaklarıdır. Bu tür araştırmalarda, araştırmacı ihtiyacı olan veriyi, gözlem veya görüşme yapmaya gerek kalmadan elde edebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 218).

Çalışmamızda kodlar ve kodlar arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Önceden herhangi bir kod listesi oluşturulmamıştır. Ancak coğrafi öğelerin coğrafyanın hangi bölümünü ilgilendirebileceğine dair başlıklar oluşturulmuştur. Bu başlıklar; fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya olarak irdelenmiştir. Yine Büyük Menderes üç havza üzerinden ele alınmıştır. Yapılan literatür taraması sonucunda Büyük Menderes Havzası ile ilgili derlenmiş olan efsaneler doküman analiziyle incelenmiş ve içerisindeki gizli öğeler (kodlar) bulunulmuştur. Efsanelerde geçen coğrafi öğeler belirlenmiş ve bu öğeler kod olarak tablolarda ele alınmıştır. Yapılan derleme çalışmalarına sadık kalınmış ve ağız özellikleri gösteren ifadeler metin içerisinde kullanıldıkları gibi tablolara alınmıştır. Ancak ağız özellikleri taşıyan bazı ifadelerin tam karşılığı parantez ‘()’ içerisinde belirtilmiştir.

3.4. Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın evrenini 230 adet efsane oluşturmaktadır. Bu evren içerisinde katmanlı rastlantısal olarak seçilen 50 tane efsane ile çalışmanın örneklemini oluşturulmuştur. Örneklem oluşturulurken incelenen efsane derlemeleri içerisinde en az %3 oranında coğrafi öge barındırmaları ve içerisinde mümkün olduğunca küfürlü ifadeler barındırmayan efsaneler seçilmiştir. Araştırmanın örneklemini Tablo 3.1’de gösterilmiştir.

Tablo 3.1: Araştırmanın örneklemini (Yukarı, Orta ve Aşağı Çığır şeklinde sıralanmıştır)

Yukarı Çığır ile ilgili incelenen efsaneler	Orta Çığır ile ilgili incelenen efsaneler	Aşağı Çığır ile ilgili incelenen efsaneler
Lityerses: Herakles’e Meydan Okuyan Dinarlı Zorba	2 Numaralı Efsane	Kızlarhisarı
Ali ile Kezban Efsanesi	10 Numaralı Efsane	Medusa Efsanesi
Dikilitaş Efsanesi	55 Numaralı Efsane	Nal İzi
Hacım Sultan Efsanesi	128 Numaralı Efsane	Para Cezasına Çarptırılan Nehir

Tablo 3.1 (Devamı)

Evrendede Efsanesi	Gelin Taşı Efsanesi	Beş Parmak Dağları'nın Uykuya Doymaz Çobanı
Aşıklar Yurdu	14. Efsane	Çömlekçi Kız Kaeria
Sırakayalar Efsanesi	26. Efsane	Antheus ya da Sadakatin Cezası
Evrans Efsanesi	45. Efsane	Eros İle Psykhe Balat (Miletos)
50. Efsane	Babadağ Efsanesi	Filozofların Şehri Milet
55. Efsane	78. Efsane	Apollon Tapınağı
88. Efsane	101. Efsane	
215. Efsane	117. Efsane	
62 Numaralı Efsane	Arap Apıştı Efsanesi	
77 Numaralı Efsane	171. Efsane	
105 Numaralı Efsane	199. Efsane	
113 Numaralı Efsane	205. Efsane	
114 Numaralı Efsane	Güzelhisar	
	Aydın	
	Çocuklu Kaya	
	Çine Çayı	
	Ahmet Gazi Camii	
	Nazlı ile Beyin Oğlu	
	Menderes (Meander)	
Toplam: 17	Toplam: 23	Toplam: 10

3.5. Kapsam ve Sınırlılıklar

Bu çalışmanın kapsamı Büyük Menderes Havzası'dır. Çalışma Büyük Menderes Havzası'nın Afyon (Dinar ilçesi), Uşak, Denizli ve Aydın illeri ile sınırlandırılmıştır. Çalışma bu iller ile ilgili derlemeleri yapılan 50 efsanenin analizini kapsamaktadır. Büyük Menderes Havzası Afyon'un Dinar ilçesi ve Uşak-Gördes yörelerinden başlayıp Denizli'den geçerek Aydın ilinin Söke ilçesinden Ege Denizi'ne dökülen alanları kapsamaktadır.

4. BÖLÜM

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

4.1. Büyük Menderes Havzası'nın Yukarı Çığırında Ortaya Çıkan Efsanelerde Geçen Coğrafi Ögelerin Analizi

Büyük Menderes Havzası'nın yukarı çığırı ile ilgili ulaşılan efsane sayısı 90'dır ve ulaşılan efsanelerin 17'si analiz edilmiştir. Analiz edilen efsaneler rastgele (random) olarak seçilmiştir. Osan'ın (2006) “*Kuzeydoğu Denizli Yöresinde Anlatılan Efsaneler*” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezi ve Türkteş'in (2012) “*Denizli Efsaneleri*” adlı yayımlanmamış doktora tezinde yapmış oldukları derlemelerden seçilen efsane örneklerine yer verilmiştir. Aynı zamanda Bayladı (2004) ve Batur'un (2016) derleme çalışmalarına yer verilmiştir. Osan (2006) derlemiş olduğu efsanelere başlık vermemiş sadece belirli bir sınıflama doğrultusunda numaralandırmış ve derleme çalışmasında herhangi bir kelime tamirata yapmamıştır. Bu çalışmada da incelediğimiz efsane metinlerinde herhangi bir kelime tamirata yapılmamıştır.

Lityerses: Herakles'e Meydan Okuyan Dinarlı Zorba adlı efsane Bayladı'nın (2004) derlemeleridir. *Ali ile Kezban Efsanesi, Dikilitaş Efsanesi, Hacım Sultan Efsanesi ve Evrendede Efsanesi* adlı derleme çalışmalarına Uşak Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün internet sitesinden ulaşılmıştır (<http://www.usakkulturturizm.gov.tr/TR,75319: 10.12.2017>). *Aşıklar Yurdu* adlı efsane Batur'un (2016) derlemesidir. *Sırakayalar Efsanesi, Evran Efsanesi, 50. Efsane, 55. Efsane, 88. Efsane ve 215. Efsane* adlı derlemelere Türkteş'in (2012) çalışmasından ulaşılmıştır. *62 numaralı efsane, 77 numaralı efsane, 105 numaralı efsane, 113 numaralı efsane ve 114 numaralı efsane* derlemelerinde ise Osan'ın (2006) çalışmasından ulaşılmıştır.

Büyük Menderes Havzası'nın yukarı çığırında incelenen efsaneler Tablo 4.1'de gösterilmiştir. Bu efsanelerde geçen toplam kelime sayısı, coğrafi ögelerin sayıları ve oranları tabloda belirtilmiştir. Sıralama yapılırken metin içerisindeki coğrafi ögelerin çokluk durumu göz önünde bulundurulmuş; çoktan aza doğru bir sıralama yapılmıştır.

Tablo 4.1 Büyük Menderes Havzası yukarı çığırında incelenen efsaneler ve bu efsanelerde kullanılan toplam kelime sayıları, coğrafi öğelerin sayıları ve oranları

<i>Efsane No</i>	<i>Efsane Adı</i>	<i>Efsanelerde kullanılan toplam kelime sayısı</i>	<i>Efsanelerde kullanılan coğrafi öge sayısı</i>	<i>Efsanelerdeki coğrafi öge oranı (%)</i>
1	<i>Evrans Efsanesi</i>	251	44	20,46
2	<i>Sırakayalar Efsanesi</i>	405	41	10,21
3	<i>55. Efsane</i>	127	24	18,89
4	<i>Hacım Sultan Efsanesi</i>	161	19	11,80
5	<i>88. Efsane</i>	129	17	13,17
6	<i>50. Efsane</i>	106	15	14,15
7	<i>77 numaralı efsane</i>	122	14	11,47
8	<i>Aşıklar Yurdu</i>	179	13	7,26
9	<i>Ali ile Kezban Efsanesi</i>	123	11	9,75
10	<i>113 numaralı efsane</i>	101	10	9,90
11	<i>Evrendede efsanesi</i>	85	9	10,58
12	<i>215. Efsane</i>	47	8	17,02
13	<i>105 numaralı efsane</i>	85	8	9,41
14	<i>Dikilitaş Efsanesi</i>	86	8	9,30
15	<i>Lityerses: Herakles'e Meydan Okuyan Dinarlı Zorba</i>	97	8	8,24
16	<i>114 numaralı efsane</i>	49	6	12,24
17	<i>62 numaralı efsane</i>	29	5	17,24
	Toplam	2179	260	11,93

Tablo 4.1 incelendiğinde coğrafi öge sayısı en fazla olan efsane Türkteş'in (2012) derlediği *Evrans Efsanesi* (f 44) olarak tespit edilmiştir. Coğrafi öge sayısı bakımından en az olan efsane ise Osan'ın (2006) derlediği *62 numaralı efsane* (f 5) olarak tespit edilmiştir. Büyük Menderes Havzası'nın yukarı çığırında ortaya çıkan ve incelemeleri yapılan efsanelerde kullanılan toplam kelime sayısı 2179'dur ve bu kelimelerden 260'ı ise coğrafi ögedir. Toplamda ise %11,98'i coğrafi öge olarak tespit edilmiştir.

Tablo 4.2 Büyük Menderes Havzası'nın yukarı çığırında incelenen efsanelerin sınıflandırılması

<i>Yaratılış ve kıyamet ile ilgili efsaneler</i>	<i>Tarihi efsaneler ve medeniyet tarihi ile ilgili efsaneler</i>	<i>Tabiatüstü varlıklar ve kuvvetler/mitik efsaneler</i>	<i>Dinî efsaneler (Menkıbeler)</i>
<i>55. Efsane</i>	<i>Sırakayalar Efsanesi*</i>	<i>Evrans Efsanesi*</i>	<i>Evrans Efsanesi*</i>
<i>77 numaralı efsane</i>	<i>Aşıklar Yurdu*</i>	<i>Sırakayalar Efsanesi*</i>	<i>Sırakayalar Efsanesi*</i>
<i>Aşıklar Yurdu*</i>	<i>Ali ile Kezban Efsanesi</i>	<i>Lityerses: Herakles'e Meydan Okuyan Dinarlı Zorba</i>	<i>Hacım Sultan Efsanesi</i>
<i>105 numaralı efsane</i>	<i>113 numaralı efsane</i>		<i>50. Efsane</i>
<i>62 numaralı efsane</i>	<i>114 numaralı efsane</i>		<i>88. Efsane</i>
			<i>Dikilitaş Efsanesi</i>
			<i>215. Efsane</i>
Toplam	5	3	7

* işaretli efsaneler içerisinde birden fazla tema bulundurduğu için farklı sınıflandırılma alanlarına yazılmıştır.

Tablo 4.2'de Büyük Menderes Havzası'nın yukarı çığırında incelenen efsanelerin genel bir sınıflandırılması gösterilmiştir. Bu sınıflandırma yapılırken Budapeşte Kongresi'ndeki (1962) gruplandırma esas alınmıştır. Yaratılış ve kıyamet ile ilgili efsaneler; *55. Efsane*, *77 numaralı efsane*, *Aşıklar Yurdu*, *105 numaralı efsane* ve *62 numaralı efsane* olarak tespit edilmiştir. Tarihi efsaneler ve medeniyet tarihi ile ilgili efsaneler; *Sırakayalar Efsanesi*, *Aşıklar Yurdu*, *Ali ile Kezban Efsanesi*, *113 numaralı efsane*, *114 numaralı efsane* olarak tespit edilmiştir. Tabiatüstü varlıklar ve kuvvetler/mitik efsaneler; *Evrans Efsanesi*, *Sırakayalar Efsanesi*, *Lityerses: Herakles'e Meydan Okuyan Dinarlı Zorba* adlı efsaneler olarak tespit edilmiştir. Dinî efsaneler (Menkıbeler); *Evrans Efsanesi*, *Sırakayalar Efsanesi*, *Hacım Sultan Efsanesi*, *50. Efsane*, *88. Efsane*, *Dikilitaş Efsanesi* ve *215. Efsane* olarak tespit edilmiştir. Tablo 4.2 incelendiğinde bir efsanenin adı birden fazla sınıflandırma grubu içerisinde yer almıştır. Bu durumun temel nedeni efsanelerin içerisinde birden fazla temanın bulunmasıdır.

Tablo 4.3 Büyük Menderes Havzası'nın yukarı çıkırında incelenen efsanelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafyaya ilişkin kodlar bakımından sınıflandırılması

Fiziki coğrafyaya ilişkin kodlar	f	Beşeri coğrafyaya ilişkin kodlar	f	Ekonomik coğrafyaya ilişkin kodlar	f
Su	11	Çoban	22	Hayvan	11
Taş	8	Köy	10	At	6
Göl	7	Uşak (il)	5	Kuşu	6
Dağ	6	Çivril (ilçe)	4	Ekin	3
Bulkaz dağı	5	Köylüler	4	Bağ	2
Çay	5	Kent	4	Sürü gütmek	2
Tepe	5	Yörük	3	Sığır	2
Orman	4	Halk	3	Zift	2
Ardıç	3	Bölge	2	Hayvanlar	2
Banaz çayı	3	Banaz	2	Deve	1
Mağara	3	Dinar	2	Sürü	1
Ova	3	Çal	2	Gül	1
Sel	2	Avcı	2	Uşak halısı	1
Bulut	2	Sırakayalar	2		
Yağmur	2	Güney ilçesi	1	Çobanlık	1
Irmak	2	Otlatma	1	Asma	1
Ağaç	2	Ekili-dikili	1	Üğük tarlası	1
Yayla	2	Gürpınar kasabası	1	Bereketli	1
Deniz	2	Mezra	1	Toplam	44
Dağ eteği	2	Yamanlar köyü	1		
Yüksek	2	Tarla	1		
Çam	2	Cindere	1		
Tarla	2	Aydın	1		
Büyük Menderes boyu	2	Kale	1		
Menderes Nehri (Maiandros)	2	Memleket	1		
Arazi	1	Yol	1		
Gökyüzü	1	Sınır	1		
Bulkaz ovası	1	Çardak ilçesi	1		
Kaya	1	Dedeköy	1		
Derecik	1	Sarıkaya	1		
Aydın ovası	1	Baklan	1		
Donbay yaylası	1	Ayrancı köyü	1		
Tahıl Dökülen deresi	1	Dikilitaş mevki	1		
Yatı Burnu in	1	Kelainai (Dinar)	1		
Taşkın	1	Uluğbey	1		
Işıklı gölü	1	Hasköy	1		
Sıcak	1	Toplam	92		
Sivrisinek	1				
Yer	1				

Tablo 4.3 (Devamı)

Meşe	1			
Pınar	1			
Gece yarısı	1			
Güneş	1			
Koru	1			
Acıgöl	1			
Saka kuşu	1			
Pelikan kuşu	1			
Sarp arazi	1			
Yeşil	1			
Sulak	1			
Toplam	124			

Tablo 4.3 Büyük Menderes Havzası'nın yukarı çığırında incelenen efsanelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafyaya ilişkin kodlar bakımından sınıflandırılması gösterilmektedir. Büyük Menderes Havzası'nın yukarı çığırında incelenen 17 efsanede; fiziki coğrafyaya (f : 124) ilişkin ögelerin beşeri (f : 92) ve ekonomik (f : 44) coğrafyaya ilişkin ögelerden daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Fiziki coğrafya ögelerinden *su* (11), *taş* (8), *göl* (7), *dağ* (6), *Bulkaz Dağı* (5), *çay* (5), *tepe* (5), *orman* (4), *ardıç* (3), *Banaz çayı* (3), *mağara* (3), *ova* (3), *sel* (2), *bulut* (2), *yağmur* (2), *ırmak* (2), *ağaç* (2), *yayla* (2), *deniz* (2), *dağ eteği* (2), *yüksek* (2), *çam* (2), *tarla* (2), *Büyük Menderes boyu* (2) ve *Menderes Nehri (Maiandros)* (2) kavramları en çok tekrarlanan coğrafi ögeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Beşeri coğrafya ögelerinden *çoban* (22), *köy* (10), *Uşak (il)* (5), *Çivril (ilçe)* (4), *köylüler* (4), *kent* (4), *yörük* (3), *halk* (3), *bölge* (2), *Banaz* (2), *Dinar* (2), *Çal* (2), *avcı* (2) ve *Sırakayalar* (2) kavramları en çok tekrarlanan coğrafi ögeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik coğrafyaya ilişkin ögeler ise *hayvan* (11), *at* (6), *kuğu* (6), *ekin* (3), *bağ* (2), *sürü gütmek* (2), *sığır* (2), *zift* (2) ve *hayvanlar* (2) kavramları en çok tekrarlanan coğrafi ögeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Büyük Menderes Havzası'nın yukarı çığırında incelenen 17 efsane aşağıdaki tablolarda, coğrafi öge bakımından çoktan aza doğru sıralanarak gösterilmiştir. Aynı zamanda incelenen efsanelerin coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafyaya ilişkin sınıflandırılması frekans (f) ve %'lik ifadeleri ile aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

Evrans Efsanesi

Çivril'in kuzeyinde Uşak sınırında Gürpınar Kasabasının yanında Bulkaz Dağı vardır. Eskiden bu dağda yaşayan bir yaratık, insan, hayvan ne bulursa yemiştir. Bu hayvan insanlar arasında büyük bir korku salmış. Onun

korkusundan kimse dağa, yaylaya çıkamaz, rahatça hayvanlarını otlatamaz olmuş. Hayvan öyle büyük bir hayvanmış ki deveyi hamutuyla birlikte yuttuğunu görenler bile olmuş. Dağda yaşayan vahşi hayvanlar bile bu devasa yaratığa yem olmaktan kurtulamamış, nesilleri tükenecek duruma gelmiş. İnsanların ve hayvanların bu ıstıraplarını Allah duymuş olacak ki bir gün gökyüzünde simsiyah bulutlar oluşturmuş. Bu bulutlar, canavarın üzerine öyle güçlü bir yağmur bırakmışlar ki akan suları çaylar, dereler almaz olmuş. Yağmurun şiddetinden Bulkaz Dağı'nın başında, taş ağaç ne varsa aşağı Bulkaz ovasına dökülmüş. Ovada ekili dikili ne varsa sular altında kalmış. Dereler ve ırmaklar haftalarca boz bulanık akmaya devam etmiş. Haftalar sonra sel suları durulunca, insanlar ancak dışarıya çıkabilmişler. Arazilerine çıkınca burunlarına keskin leş kokuları geliyormuş. Bu kokunun kaynağını araştırınca gözlerine inanamamışlar. Koku, dağlardan gelen selin içinde kemikleri sanki bir köprüyü andıran, o insanlara ve hayvanlara korku veren devasa hayvan evranın leşinden gelmekteymiş.

İnsanlar önce bu kaburgaların nasıl bir hayvana ait olabileceği bilememişler ve gidip durumu bir evliyaya sormuşlar. O da bu kemiklerin Bulkaz Dağı başında yaşamakta olan ve herkese korku salan evrana ait olduğunu, Allah'ın bu afeti insanları o hayvandan kurtarmak için verdiğini söylemiş.

Tablo 4.4 Türктаş'ın (2012) derlediği *Evrans Efsanesi*'nde geçen coğrafi öğelerin analizi

Kodlar	f
Hayvan	11
Dağ	4
Bulkaz Dağı	3
Dere	3
Su	2
Sel	2
Bulut	2
Yağmur	2
Otlatma	1
İrmak	1
Çay	1
Ağaç	1
Ekili-dikili	1
Arazi	1

Tablo 4.4 (Devamı)

Gökyüzü	1
Deve	1
Taş	1
Yayla	1
Ova	1
Bulkaz ovası	1
Gürpınar kasabası	1
Çivril ilçesi	1
Uşak	1
Toplam	44

Türktaş'ın (2012) derlediği *Evrans Efsanesi*'nde toplam 215 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 44 tanesi (%20,46) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.4). *Hayvan (11), dağ (4), Bulkaz Dağı (3), dere (2), su (2), sel (2), bulut (2), yağmur (2), otlatma (1), ırmak (1), çay (1), dere (1), ağaç (1), ekili-dikili (1), arazi (1), gökyüzü (1), deve (1), taş (1), yayla (1), ova (1), Bulkaz ovası (1), Gürpınar kasabası (1), Çivril ilçesi (1) ve Uşak (1)* kavramları doğrudan coğrafi ögelere karşılık gelmektedir. Bu ögelerin cümle içerisindeki kullanımına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığı söylenebilir. Efsanede kullanılan kelimelere bakıldığında fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafyaya ilişkin çıkarımlar yapmak mümkündür. Bu efsaneden hareketle ekonomik coğrafyaya ilişkin çıkarımlar yapmak mümkündür; insanların temel geçim kaynaklarının tarım ve hayvancılık olduğu söylenebilir.

Tablo 4.5 *Evrans Efsanesi*'nde tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Ögeleri	<i>f</i>	Beşeri Coğrafya Ögeleri	<i>f</i>	Ekonomik Coğrafya Ögeleri	<i>f</i>
Dağ	4	Otlatma	1	Hayvan	11
Bulkaz Dağı	3	Ekili-dikili	1	Deve	1
Dere	3	Gürpınar kasabası	1	Toplam	12
Su	2	Çivril ilçesi	1		
Sel	2	Uşak ili	1		
Bulut	2	Toplam	5		
Yağmur	2				
İrmak	1				
Çay	1				
Ağaç	1				
Arazi	1				

Tablo 4.5 (Devamı)

Gökyüzü	1			
Taş	1			
Yayla	1			
Ova	1			
Bulkaz Ovası	1			
Toplam	27			

Tablo 4.5 *Evrans Efsanesi*'nde tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları bakımından sınıflandırılması gösterilmektedir. *Evrans Efsanesi*'nde yer alan fiziki coğrafyaya ilişkin öğeler beşeri ve ekonomik coğrafya öğelerinden fazladır. Fiziki coğrafya öğelerinden *dağ* (4), *Bulkaz Dağı* (3), *dere* (3) en fazla tekrarlanan öğeler iken; beşeri öğeler arasında *otlatma* (1), *ekili-dikili* (1); ekonomik öğeler arasında ise *hayvan* (12) ve *deve* (1) kelimeleri bulunmaktadır. Buradaki “*hayvan*” kavramı esasen fiziki coğrafyaya ilişkin bir öğe olmasına karşın metin içerisinde ekonomik bir değer ifade ettiği için ekonomik coğrafyaya ilişkili olarak kabul edilmiştir. Metinde geçen toplam 44 coğrafi öğeden 27'si (%61,36) fiziki coğrafyaya, 5'i (%11,36) beşeri coğrafyaya ve 12'si (%27,27) ise ekonomik coğrafyaya ilişkin öğelerdir.

Sırakayalar Efsanesi

Eskiden, Bulkaz Dağı'nın tepesindeki yaylalara, sürüsüyle beraber çoğunluğu Aydın ovasından gelen çok sayıda Yörük çıkarmış. Bunlardan bir tanesi, çok zengin bir beymiş. Bu beyin bir kızı varmış. Kız, bir çobanın kaval çalışını gizli gizli dinleyerek o çobana âşık olmuş. Kızın çobana olan aşkıandan annesi de haberdar imiş. Günlerden bir gün, başka bir Yörük beyi oğlu için, çobana âşık olan kızı istemeye gelmiş. Kızın babası, her ne kadar kızının çobana olan ilgisini duymuş olsa da, kızını bir bey oğluna vermek niyetindeymiş. Hanımının, kızlarının bir çobana âşık olduğunu söylemesine rağmen Yörük beyi: “Bey kızı bey oğluna yakıştır” diyerek hanımını azarlamış. Daha sonraları da: Kızımı asla bir çobana vermem” diyerek, kızın çobanla görüşmesine engel olabilmek için kızı eve hapsedmiş. Bir gün çoban yine kırdan yanık yanık kaval çalarken, kız evden kaçıp çobanın yanına kadar sokulmuş. Çoban kızı fark edince dönüp: “Kimsin, in misin cin misin” deyince kız: “Ne inim ne cinim, ben de senin gibi bir insanım” demiş. Çoban: “Öyleyse ne arıyorsun burada” deyince kız: “Kavalını dinlemek için geldim” demiş. Bu aşamadan sonra kız, duygularını çobana açmış ve daha öncelerden kızın şöhretini çokça duyan

çobanla aşkları karşılıklı hale gelmiş. Fakat kız oradan ayrılınca bey bu buluşmayı öğrenmiş ve kızı şiddetli bir şekilde cezalandırarak tekrar hapsedmiş. Kız, aylarca burada kapalı tutulmuş, kimseyle görüştürülmemiş. Hem kahrından hem de çobana olan aşkından günden güne erimeye başlamış. Bu arada çoban da: “Ben sevdiğimi alayım da kellem giderse gitsin” diyerek işin peşini bırakmamış. Nihayetinde kızın annesi görevi üstlenmiş. Kocasını ikna etmeye çalışsa da ikna edememiş ve sonunda gizlice çobana “gelsin, kızı götürsün” diye haber göndermiş. Çünkü kız, annesine: “Ölürüm de çobandan başkasına varmam” diye meydan okuyormuş. Çoban gizlice gelmiş, kızın annesi ile helalleşmiş ve kadın kızı kapalı olduğu yerden çıkarıvermiş. Kız ve oğlan beraber kaçmışlar. Durumdan haberdar olan kızın babası, adamlarıyla beraber kızın peşine düşmüş. Donbay Yaylası’nın uçuruma bakan tarafında Kız Kayası denen yerde beyin adamları çobanla kızı görmüşler. Bu arada babasının peşlerine adam taktığını gören kızla çoban, Tahıl Dökülen Deresi tarafındaki dereciğin içinde bulunan “Yatı Burnu İn” denen mağaraya kadar gelmişler ve orada saklanmışlar. Fakat beyin adamları iz sürerek onları mağarada bulmuşlar ve her ikisini de öldürmüşler. Kız, ölürken babasına: “Dünyada benim yüzümü güldürmedin, inşallah senin de yüzün gülmez, bu ettiklerini çekersin, inşallah taş olursun” diye beddua etmiş. Bu beddualar sonucunda bey ve onun arkası sıra gelen adamları sıralar halinde taşla çevrilmişler. İşte şimdi Bulkaz tarafından bakılınca görülen ve sıra sıra kayalardan oluşan Sırakayalar, taşla dönüşmüş olan bey ve adamlarıymış.

Tablo 4.6 Türkteş’in (2012) derlediği *Sırakayalar Efsanesi*’nde geçen coğrafi öğelerin analizi

Kodlar	f
Çoban	21
Yörük	3
Mağara	2
Taş	2
Bulkaz Dağı	2
Sırakayalar	2
Kaya	1
Tepe	1
Yayla	1
Derecik	1

Tablo 4.6 (Devamı)

Sürü	1
Aydın ovası	1
Donbay yaylası	1
Tahıl Dökülen Deresi	1
Yatı Burnu İn	1
Toplam	41

Türktaş'ın (2012) derlediği *Sırakayalar Efsanesi*'nde toplam 405 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 41 tanesi (%10,12) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.6). *Çoban (21)*, *yörük (3)*, *mağara (2)*, *taş (2)*, *Bulkaz Dağı (2)*, *Sırakayalar (2)*, *kaya (1)*, *tepe (1)*, *yayla (1)*, *derecik (1)*, *sürü (1)*, *Aydın ovası (1)*, *Donbay yaylası (1)*, *Tahıl Dökülen deresi (1)* ve *Yatı Burnu İn (1)* kavramları doğrudan coğrafi ögelere karşılık gelmektedir. Bu ögelerin cümle içerisindeki kullanımlarına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığı söylenebilir. Denizli-Uşak il sınırında bulunan Bulkaz Kasabası'nda, Bulkaz Dağı denen bir dağ vardır. Bu dağın Bulkaz Kasabası'na bakan tarafında Tahıl Dökülen Deresi'ne doğru uzanan kaya sıraları bulunmaktadır. Bu kayalara Sıra Kayalar denmektedir ve bu efsane onun hakkında anlatılan efsane olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 4.7 *Sırakayalar Efsanesi*'nde tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Ögeleri	f	Beşeri Coğrafya Ögeleri	f	Ekonomik Coğrafya Ögeleri	f
Mağara	2	Çoban	21	Sürü	1
Taş	2	Yörük	3	Toplam	1
Bulkaz Dağı	2	Sırakayalar	2		
Kaya	1	Toplam	26		
Tepe	1				
Yayla	1				
Derecik	1				
Aydın Ovası	1				
Donbay Yaylası	1				
Tahıl Dökülen Deresi	1				
Yatı Burnu İn	1				
Toplam	14				

Tablo 4.7 *Sırakayalar Efsanesi*'nde tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. *Sırakayalar*

Efsanesi'nde yer alan beşeri coğrafyaya ilişkin ögeler fiziki ve ekonomik coğrafya ögelerinden fazladır. Fiziki coğrafya ögelerinden *mağara (2)*, *taş (1)*, *Bulkaz Dağı (2)* en fazla tekrarlanan ögeler iken; beşeri ögeler arasında *çoban (21)*, *yörük (3)*; ekonomik ögeler arasında ise *sürü (1)* kelimeleri bulunmaktadır. Metinde geçen toplam 41 coğrafi ögeden 14'si (%34,15) fiziki coğrafyaya, 26'sı (%63,41) beşeri coğrafyaya ve 1'i (%2,44) ise ekonomik coğrafyaya ilişkin ögelerdir.

55. Efsane

Çivril ilçesine bağlı olan Yamanlar Köyü'ne insanlar ilk yerleştikleri yıllarda köyün yakınında bulunan ormana ve mezraya otlaması için atlarını salıverirlermiş. Gündüz otlayan hayvanlar akşamleyin eve terli olarak gelirlermiş. Köylüler bunun sebebini araştırmışlar ama bir türlü bulamamışlar. Sonunda atların sırtına zift sürmeye karar vermişler. Bunun üzerine, bütün atların sırtlarına zift sürmüşler ve bu halde hayvanları ormana tekrar yollamışlar. Akşama doğru atlar köye dönmeye başlamışlar. Köylüler bakmışlar ki atlardan birinin sırtına her tarafı kıllarla kaplı bir yabani adam yapışmış ve at o halde köye doğru gelmekteymiş. Meğer çocukluğundan beri ormanda yaşayan bir adam, atlar ormana gelince onların üzerlerine biner, onları koşturmuş. Atlar bu yüzden terli terli eve gelirlermiş. Bu olaydan sonra köylüler adama bakıp: "Bu ne yaman adammış böyle" demişler. Köyün adı bu yüzden "Yamanlar" olarak kalmış.

Tablo 4.8 Türктаş'ın (2012) derlediği 55. *Efsane* 'de geçen coğrafi ögelerin analizi

Kodlar	f
At	6
Orman	4
Köy	4
Köylüler	3
Hayvanlar	2
Zift	2
Mezra	1
Yamanlar Köyü	1
Çivril	1
Toplam	24

Türктаş'ın (2012) derlediği 55. *Efsane* 'de toplam 127 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 24 tanesi (%18,89) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.8). *At*

(6), orman (4), köy (4), köylüler (3), hayvanlar (2), zift (2), mezra (1), Yamanlar Köyü (1) ve Çivril (1) kavramları doğrudan coğrafi öğelere karşılık gelmektedir. Bu öğelerin cümle içerisindeki kullanımlarına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığı söylenebilir. Bu efsanede ekonomik coğrafyaya ilişkin olarak da hayvancılığın insanların temel geçim kaynaklarından biri olduğu söylenebilir. Aynı zamanda yerleşim yerlerinin adı verilirken yaşanan olağanüstü durumlardan da faydalandığı söylenebilir.

Tablo 4.9 55. *Efsane*'de tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Öğeleri	f	Beşeri Coğrafya Öğeleri	f	Ekonomik Coğrafya Öğeleri	f
Orman	4	Köy	4	At	6
Toplam	4	Köylüler	3	Hayvanlar	2
		Mezra	1	Zift	2
		Yamanlar Köyü	1	Toplam	10
		Çivril	1		
		Toplam	10		

Tablo 4.9 55. *Efsane*'de tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. 55. *Efsane*'de yer alan beşeri coğrafyaya ilişkin öğeler fiziki ve ekonomik coğrafya öğelerinden fazladır. Fiziki coğrafya öğelerinden *orman* (4) en fazla tekrarlanan öğeler iken; beşeri öğeler arasında *köy* (4), *köylüler* (3); ekonomik öğeler arasında ise *at* (6), *hayvanlar* (2) ve *zift* (2) kelimeleri bulunmaktadır. . Buradaki “*at*”, “*hayvanlar*” kavramları esasen fiziki coğrafyaya ilişkin öğeler olmasına karşın metin içerisinde ekonomik bir değer ifade ettiği için ekonomik coğrafyaya ilişkili olarak kabul edilmiştir. Metinde geçen toplam 24 coğrafi öğeden 4’ü (%16,67) fiziki coğrafyaya, 10’u (%41,67) beşeri coğrafyaya ve 10’u (%41,67) ise ekonomik coğrafyaya ilişkin öğelerdir.

Hacı Sultan Efsanesi

Hacı Sultan Uşak yöresinde yaşamış keramet sahibi erenlerden mübarek bir kişidir. Kerametlerinden biri şöyledir: Geçit vermeyen Banaz Çayı'nı ikiye böldüğüdür. Hacı Sultan'ın müritleri (talebeleri) Banaz Çayı'na vardıklarında gördüler ki su kan bulanık akmakta, ırmağı taşkın bulup geçemediler. Öncü kafilenin içinde Habip Hacı ve Bekçe Sultan da vardır. Kafilenin sudan geçememesi Hacı Sultan'a malum oldu. Uşak'ın Hacı Köyünden kalkıp Banaz Çayı kenarında bekleyen talebelerinin yanına geldi. Kafileyi selamladı.

Bekçe ve Habip Sultan'a dedi ki: "Germiyan ikliminin olgun şeyhleri geçinmedesiniz, ulu seccadelerde oturmadasınız, yağlı kuyrukları yemektesiniz ama bu sudan geçemiyorsunuz. Bu böyleyken yarın kıyamet günü bunca müridi sırat köprüsünden nasıl geçireceksiniz?" dedi. Bu sözlerden sonra hemen başındaki elifi çıkardı suya tuttu ve suya karşı şöyle seslendi: "Ey yüce su sen dosta gitmekteisin, biz de dosta gitmekteyiz. Dosta gitmeye yol yok. Bize yol ver de geçelim." Bu sözler üzerine su hemen işaret ettiği yerden ikiye ayrıldı. Suyun bir kısmı aşağıya bir kısmı da yukarıya çekildi. Erenler de bu şekilde çaydan geçtiler.

Tablo 4.10 *Hacım Sultan Efsanesi*'nde geçen coğrafi öğelerin analizi

Kodlar	f
Su*	8
Çay	4
Banaz Çayı	3
Uşak	2
Irmak	1
Taşkın	1
Toplam	19

*akarsu anlatılmıştır.

Hacım Sultan Efsanesi'nde toplam 161 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 19 tanesi (%11,80) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.10). *Su* (8), *çay* (4), *Banaz Çayı* (3), *Uşak* (2), *irmak* (1) ve *taşkın* (1) kavramları doğrudan coğrafi öğelere karşılık gelmektedir. Bu öğelerin cümle içerisindeki kullanımlarına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığı söylenebilir.

Tablo 4.11 *Hacım Sultan Efsanesi*'nde tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Öğeleri	f	Beşeri Coğrafya Öğeleri	f	Ekonomik Coğrafya Öğeleri	f
Su	8	Uşak (il)	2		
Çay	4	Toplam	2		
Banaz Çayı	3				
Irmak	1				
Taşkın	1				
Toplam	17				

Tablo 4.11 *Hacım Sultan Efsanesi*'nde tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. *Hacım Sultan Efsanesi*'nde yer alan fiziki coğrafyaya ilişkin ögeler beşeri coğrafya ögelerinden fazladır. Ekonomik coğrafyaya ilişkin ise herhangi bir ögeye rastlanmamıştır. Fiziki coğrafya ögelerinden *su* (8), *çay* (4), *Banaz Çayı* (3) en fazla tekrarlanan ögeler iken; beşeri öge olarak karşımıza *Uşak* (2) kelimesi çıkmaktadır. Metinde geçen toplam 19 coğrafi ögeden 17'si (%89,47) fiziki coğrafyaya, 2'si (%10,53) ise beşeri coğrafyaya ilişkin ögelerdir.

88. Efsane

Çok eski zamanlarda Çivril ilçesine bağlı Işıklı Gölü'nün yakınlarında güzel mi güzel bir kız yaşamış. Kızın yaşamış olduğu dönemin komutanı bu kıza âşık olmuş ve aşkının belirtisi olarak kıza değişik hediyeler sunmuş. Bu hediyelerden bir tanesi de altın başlı çok güzel görünümlü bembeyaz bir kuğuymuş. Kız zaman zaman bu kuğuyu gölün yanına götürür, onun gölde yüzmesini hayranlıkla izlermiş. Kızın kuğuyu yüzdürmek için göle getirdiği günlerden birinde, oralarda avlanmakta olan bir avcı, kuğuyu görmüş ve okuyla vurarak onu oracıkta öldürmüştü. Kız kuğusunun öldürülmesine o kadar çok üzülmüş ki, "Bundan böyle bu gölde avlananlar gün yüzü görmesin, göl onlara mezar olsun" diye beddua etmiş.

O zamandan beri bu gölde avlanmak uğursuz sayılmıştır. Ne zaman ki gölde bir avcının başına bir şey gelse bunu o kuğu sahibi kızın bedduasına bağlarlarmış.

Tablo 4.12 Türkteş'in (2012) derlediği 88. Efsane 'de geçen coğrafi ögelerin analizi

Kodlar	f
Göl	7
Kuğu	6
Avcı	2
Çivril ilçesi	1
Işıklı Gölü	1
Toplam	17

Türkteş'in (2012) derlediği 88. Efsane 'de toplam 129 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 17 tanesi (%13,17) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.12). *Göl* (6), *kuğu* (6), *avcı* (2), *Çivril ilçesi* (1) ve *Işıklı Gölü* (1) kavramları doğrudan coğrafi

ögelere karşılık gelmektedir. Bu ögelerin cümle içerisindeki kullanımlarına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığı söylenebilir.

Tablo 4.13 88. *Efsane*'de tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Ögeleri	f	Beşeri Coğrafya Ögeleri	f	Ekonomik Coğrafya Ögeleri	f
Göl	7	Avcı	2	Kuşu	6
Işıklı Gölü	1	Çivril ilçesi	1	Toplam	6
Toplam	8	Toplam	3		

Tablo 4.13 88. *Efsanesi*'nde tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. 88. *Efsane*'de yer alan fiziki coğrafyaya ilişkin ögeler beşeri ve ekonomik coğrafya ögelerinden fazladır. Fiziki coğrafya ögelerinden *göl* (7), *Işıklı Gölü* (1) en fazla tekrarlanan ögeler iken; beşeri coğrafya ögeleri arasında *avcı* (2), *Çivril ilçesi* (1), ekonomik coğrafya ögeleri arasında ise *kuşu* (6) kelimeleri bulunmaktadır. Metinde geçen toplam 17 coğrafi ögeden 8'i (%47,06) fiziki coğrafyaya, 3'ü (%17,65) beşeri coğrafyaya, 6'sı (%35,29) ise ekonomik coğrafyaya ilişkin ögelerdir.

50. *Efsane*

Güney ilçesine bağlı Cindere köyünün adı ile ilgili şu efsane anlatılmaktadır. Köy sakinlerinden biri Kadı'nın oğlunun öldürülmesi olayına karışmış ve bu yüzden bütün köy sürgün edilmiş. Bir yere gelmişler ama burası çok sıcak ve kaygan bir zemine sahipmiş. Üstelik çok da sivrisinek varmış ve çoğu kimse sıtma hastalığına yakalanmış. Daha sonra yaşanacak en iyi yeri sığırlar bilirler demişler ve sığırları salıp peşlerine takılmışlar. Üç gün sonra sığırlar şimdiki köyün bulunduğu yere gelip durmuşlar. Bunun üzerine köylüler buraya yerleşmeye karar vermişler. Köyün Menderes Nehri'ne bakan yanında insanları korkutan ıssız bir dere varmış. Bu sebeple dereye Cindere demişler. Bu isim sonra da köye ad olarak konmuş (Kurgun, 1997: 86, Akt: Türtaş, 2012).

Tablo 4.14 Türtaş'ın (2012) derlediği 50. *Efsane*'de geçen coğrafi ögelerin analizi

Kodlar	f
Köy	5
Sığır	2

Tablo 4.14 (Devamı)

Dere	2
Güney ilçesi	1
Cindere	1
Sıcak	1
Sivrisinek	1
Köylüler	1
Menderes Nehri	1
Toplam	15

Türктаş'ın (2012) derlediği *50. Efsane*'de toplam 106 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 15 tanesi (%14,15) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.14). *Köy (5), sığır (2), dere (2), Cindere (1), sıcak (1), sivrisinek (1), köylüler (1) ve Menderes Nehri (1)* kavramları doğrudan coğrafi ögelere karşılık gelmektedir. Bu ögelerin cümle içerisindeki kullanımlarına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığı söylenebilir.

Tablo 4.15 *50. Efsane*'de tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Ögeleri	<i>f</i>	Beşeri Coğrafya Ögeleri	<i>f</i>	Ekonomik Coğrafya Ögeleri	<i>f</i>
Dere	2	Köy	5	Sığır	2
Sıcak	1	Güney ilçesi	1	Toplam	2
Sivrisinek	1	Cindere	1		
Menderes Nehri	1	Köylüler	1		
Toplam	5	Toplam	8		

Tablo 4.15 *50. Efsanesi*'nde tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. *50. Efsane*'de yer alan beşeri coğrafyaya ilişkin ögeler fiziki ve ekonomik coğrafya ögelerinden fazladır. Fiziki coğrafya ögelerinden *dere (2), sıcak (1)* en fazla tekrarlanan ögeler iken; beşeri coğrafya ögeleri arasında *köy (5), Güney ilçesi (1)*, ekonomik coğrafya ögeleri arasında ise *sığır (2)* kelimeleri bulunmaktadır. Metinde geçen toplam 15 coğrafi ögeden 5'i (%33,33) fiziki coğrafyaya, 8'i (%53,34) beşeri coğrafyaya, 2'si (%13,33) ise ekonomik coğrafyaya ilişkin ögelerdir.

77 numaralı efsane

Masal gibi bi şi bunla. Adamla, Aydın yandan yürümüş gelmiş. Şurda bi ardıç va. Çok galın. Tarihi. Askeri tarihlede de yazıyomuş. Şurda da bir meşe vardı. Tarihlede yazıyo. Ora, ardıcın yanna gelince yorulmuş adam. Ellez imiş ismi. "Çök gari Ellez!" demiş. "Bura gada geldin de yürüyemedin ilen." Sonra

gelmiş. Adam orda ölmüş. Ardıcın dibine iki üç kamyon daş yığmışla. Bilen yok daşın ne zaman yığıldığını. Yumuruk gibi daş. Tepenin başında da. Toprak yok, olduğu yerde. Ordan arkadaşları geliyo. Adam ölmüş. Omuzluyola bunu. Tepenin başına çıkariyola, dağın tepesine. Orda da höle bi yer çevirmişle. Beş veya altı metrekaire. Tam daire çevirmişle. Bi metire daşıla örmüşle. Orta yerine dede, dede diyola. Çökelez. Çök Ellez. Aşsa da, “Çök Ellez!” demiş kendi kendine.

Tablo 4.16 Osan’ın (2006) derlediği 77 numaralı efsane’de geçen coğrafi öğelerin analizi

Kodlar	f
Daş (taş)	4
Ardıç	3
Tepe	3
Yer	1
Dağ	1
Meşe	1
Aydın	1
Toplam	14

Osan’ın (2006) derlediği 77 numaralı efsane’de toplam 122 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 13 tanesi (%11,47) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.16). *Daş (taş)* (4), *ardıç* (3), *tepe* (3), *yer* (1), *dağ* (1), *meşe* (1) ve *Aydın* (1) kavramları doğrudan coğrafi öğelere karşılık gelmektedir. Bu öğelerin cümle içerisindeki kullanımlarına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığı söylenebilir.

Tablo 4.17 77 numaralı efsane’de tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Öğeleri	f	Beşeri Coğrafya Öğeleri	f	Ekonomik Coğrafya Öğeleri	f
Taş	4	Aydın	1		
Ardıç	3	Toplam	1		
Tepe	3				
Yer	1				
Dağ	1				
Meşe	1				
Toplam	13				

Tablo 4.17 77 numaralı efsanesi’nde tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. 77 numaralı

efsanesi'de yer alan fiziki coğrafyaya ilişkin ögeler beşeri coğrafya ögelerinden fazladır. Ekonomik coğrafyaya ilişkin ise herhangi bir ögeye rastlanmamıştır. Fiziki coğrafya ögelerinden *taş* (4), *ardıç* (3), *tepe* (3) en fazla tekrarlanan ögeler iken; beşeri coğrafya ögesi ise *Aydın* (1) kelimesidir. Metinde geçen toplam 14 coğrafi ögeden 13'ü (%92,85) fiziki coğrafyaya, 8'i ise (%7,14) beşeri coğrafyaya ilişkin ögelerdir.

Âşıklar Yurdu

Bir zamanlar, memleketin birinde, iki genç gönlünü kaptırmış birbirlerine... ikisinin ailesi de karşıymış evlenmelerine... Ellerinden geleni artlarına koymamışlar. Kale gibi duvarlar örmüşler çocuklarının önlerine. Artık bu hasrete dayanamayan gençler el ele verip memleketlerinden uzaklara kaçıp gitmişler. Az gitmişler, uz gitmişler, şimdiki Uşak kentinin bulunduğu yere varmışlar...Burası, ağaçların gölgelediği, derelerin çağladığı, güllerin burcu burcu koktuğu, bülbüllerin şakıyarak daldan dala uçtuğu gönül çelen, hoş bir yöreymiş. İki sevdalı buraya yerleşmeye karar vermişler. Yerleştikten sonra da mutlu, huzurlu bir yaşam sürdürmeye başlamışlar... Aradan zaman geçmiş, mutlulukları daha da pekişmiş. Bu yörenin ünü dört bir yana yayılmış. Kavuşamayan sevdalılar, bohçalarını kaptıkları gibi koşmuşlar buraya. Giderek âşıkların toplandığı koca bir kent oluşmuş. Adına da "Âşıklar Yurdu" anlamına gelen Diyar-1 Uşşak koymuşlar. Böylece temeline aşkın harcı katılarak Uşak kenti kurulmuş. Buraya yerleşenler, aşklarını daha da gözler önüne serip somutlaştırmak adına hislerini ilmek ilmek halılara dokumuşlar. Sevdayla işlenmiş, güzelliklerle ilmeklenmiş bu halılar... O denli beğenilmiş ki Uşak halıları; her evi süslemeye, saraylarda, konaklarda başköşeyi almaya başlamış. Ünü denizleri, ülkeleri aşmış. Doğanın ve duyguların güzelliğini ve samimiyetini barındıran türlü türlü motifler çıkmış ortaya ve günümüze kadar gelmiş.

Tablo 4.18 Batur'un (2016) derlediği *Âşıklar Yurdu* adlı efsanede geçen coğrafi ögelerin analizi

Kodlar	f
Kent	4
Deniz	2
Kale	1
Gül	1
Memleket	1
Ağaç	1

Tablo 4.18 (Devamı)

Dere	1
Uşak	1
Uşak halısı	1
Toplam	13

Batur'un derlediği *Aşıklar Yurdu* adlı efsanede toplam 179 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 13 tanesi (%7,26) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.18). *Kent (4), deniz (2), kale (1), gül (1), memleket (1), ağaç (1), dere (1), Uşak (1) ve Uşak Halısı (1)* kavramları doğrudan coğrafi ögelere karşılık gelmektedir. Bu ögelerin cümle içerisindeki kullanımlarına bakıldığında herhangi bir mecaz anlam barındırmadığı söylenebilir. Aynı zamanda derlenen bu efsanede ekonomik coğrafyaya ait çıkarımlarda bulunmakta mümkündür; insanların ekonomik uğraşları hakkında bilgi vermekte ve Uşak halısının oluşumu hakkında bilgiler içermektedir.

Tablo 4.19 *Aşıklar Yurdu* adlı efsanede tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Ögeleri	f	Beşeri Coğrafya Ögeleri	f	Ekonomik Coğrafya Ögeleri	f
Deniz	2	Kent	4	Gül	1
Ağaç	1	Kale	1	Uşak halısı	1
Dere	1	Memleket	1	Toplam	2
Toplam	4	Uşak	1		
		Toplam	7		

Tablo 4.19 *Aşıklar Yurdu* adlı efsanede tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. *Aşıklar Yurdu* adlı efsanede yer alan beşeri coğrafyaya ilişkin ögeler fiziki ve ekonomik coğrafya ögelerinden fazladır. Fiziki coğrafya ögelerinden *deniz (2), ağaç (1)* en fazla tekrarlanan ögeler iken; beşeri coğrafya ögeleri arasında *kent (4), kale (1), memleket (1)*, ekonomik coğrafya ögeleri arasında ise *gül (1) ve Uşak halısı (1)* kelimeleri bulunmaktadır. Metinde geçen toplam 13 coğrafi ögeden 4'ü (%30,77) fiziki coğrafyaya, 7'si (%53,85) beşeri coğrafyaya, 2'si (%53,38) ise ekonomik coğrafyaya ilişkin ögelerdir.

Ali ile Kezban Efsanesi

Bir zamanlar Uşak civarında yaşayan varlıklı bir ailenin Kezban adında bir kızı vardır. Çobanlık yapan garip Ali dağ eteklerinde sürü güderken bir gün Kezban'ı görür. Çoban Ali ondan sonra Kezban'a vurulur. Sevdasının acısıyla

her gün yanık yanık kaval çalar. Kezban da her gün gelip Ali'yi dinler. Aşklarını birbirlerine söylerler. Artık dayanamaz hale gelen Ali anasına: 'Var git ana Kezban'ı babasından iste' der. Annesi oğlunu kıramaz varır beyin evine muradını söyler. Bey kızar. 'Oğluna söyle yüksek dağların başı dumanlı olur, baş döndürür. Başını yükseklerde gezdireceğine dağın eteklerinde sürüsünü gütsün dengini bulsun' der. Bu hal üzerine Ali'de Kezban da derinden yaralanmışlardır. Neticede kaçmaya karar verirler gece yarısı bir pınar başında buluşurlar. Bu arada beyin adamları pusu kurmuşlardır. Orada ikisini de vururlar.

Tablo 4.20 Ali ile Kezban Efsanesi'nde geçen coğrafi öğelerin analizi

Kodlar	f
Dağ eteği	2
Sürü gütmek	2
Yüksek	2
Çoban	1
Çobanlık	1
Dağ	1
Pınar	1
Gece yarısı	1
Toplam	11

Ali ile Kezban Efsanesi'nde toplam 123 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 9 tanesi (%7,31) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.20). *Dağ eteği* (2), *sürü gütmek* (2), *yüksek* (2), *çoban* (1), *çobanlık* (1), *dağ* (1), *pınar* (1) ve *gece yarısı* (1) kavramları doğrudan coğrafi öğelere karşılık gelmektedir. Bu öğelerin cümle içerisindeki kullanımına bakıldığında herhangi bir mecaz anlam barındırmadığı söylenebilir. Bu efsaneden hareketle ekonomik coğrafyaya ilişkin çıkarımlar yapmak mümkündür; hayvancılığın insanların geçim kaynaklarından bir tanesi olduğu söylenebilir.

Tablo 4.21 Ali ile Kezban Efsanesi'nde tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Öğeleri	f	Beşeri Coğrafya Öğeleri	f	Ekonomik Coğrafya Öğeleri	f
Dağ eteği	2	Çoban	1	Sürü gütmek	2
Yüksek	2	Toplam	1	Çobanlık	1
Dağ	1			Toplam	3
Pınar	1				

Tablo 4.21 (Devamı)

Gece yarısı	1			
Toplam	7			

Tablo 4.21 *Ali ile Kezban Efsanesi*'nde tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. *Ali ile Kezban Efsanesi*'nde yer alan fiziki coğrafyaya ilişkin ögeler beşeri ve ekonomik coğrafya ögelerinden fazladır. Fiziki coğrafya ögelerinden *dağ eteği (2)*, *yüksek (2)* en fazla tekrarlanan ögeler iken; beşeri coğrafya ögesi *çoban (1)*, ekonomik coğrafya ögeleri arasında ise *sürü gütmek (2)*, *çobanlık (1)* kelimeleri bulunmaktadır. Metinde geçen toplam 11 coğrafi ögeden 7'si (%63,63) fiziki coğrafyaya, 1'i (%9,09) beşeri coğrafyaya, 3'ü (%27,27) ise ekonomik coğrafyaya ilişkin ögelerdir.

113 numaralı efsane

Çal tarafındaki kralın kızını Dinar tarafındaki kralın oğlu istemiye gider. İşte der ki: Ben falan yerin falanıyın, senin kızını isdiyorum. Tamam, der. Kızımı ben veririm, ama kızım hiç güneş görmeden sizin oraya varmalı, der. Düşünür, düşünür, düşünür. Tamam, der. Bu, Çal'ın çıkışından Dinar'a girişe kadar bu hat komple bağ dikilir. Bu bağ, yolu örter, asma şeklinde. Gölgede kızı gelin olarak götürür, adam. Buralarda bu hikâye anlatılıyor yani. Buralarda ve çevrede anlatılır. Şimdi, bizim bu üğük tarlası var mesela. Bu yol bu şekilde boydan boya kaplandığı bilinir yani. Eskiden söylenti olarak vardı, ama bunun doğruluğu nedir, eğriliği nedir, bilemem.

Tablo 4.22 Osan'ın (2006) derlediği 113 numaralı efsane 'de geçen coğrafi ögelerin analizi

Kodlar	f
Çal	2
Dinar	2
Bağ	2
Yol	1
Asma	1
Güneş	1
Üğük tarlası	1
Toplam	10

Osan'ın (2006) derlediği 113 numaralı efsane 'de toplam 101 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 10 tanesi (%9,90) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo

4.22). *Çal* (2), *Dinar* (2), *bağ* (2), *yol* (1), *asma* (1), *güneş* (1) ve *tarla* (1) kavramları doğrudan coğrafi öğelere karşılık gelmektedir. Bu öğelerin cümle içerisindeki kullanımlarına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığı söylenebilir.

Tablo 4.23 *113 numaralı efsane*’de tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Öğeleri	f	Beşeri Coğrafya Öğeleri	f	Ekonomik Coğrafya Öğeleri	f
Güneş	1	Çal	2	Bağ	2
Toplam	1	Dinar	2	Asma	1
		Yol	1	Üğük tarlası	1
		Toplam	5	Toplam	4

Tablo 4.23 *113 numaralı efsane*’de tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. *113 numaralı efsane*’de yer alan beşeri coğrafyaya ilişkin öğeler fiziki ve ekonomik coğrafya öğelerinden fazladır. Fiziki coğrafya öğelerinden *güneş* (1); beşeri coğrafya öğeleri *Çal* (2), *Dinar* (2) en fazla tekrarlanan öge iken ekonomik coğrafya öğeleri arasında ise *bağ* (2), *asma* (1) kelimeleri bulunmaktadır. Metinde geçen toplam 10 coğrafi öğeden 1’i (%10) fiziki coğrafyaya, 5’i (%50) beşeri coğrafyaya, 4’ü (%40) ise ekonomik coğrafyaya ilişkin öğelerdir.

Evren Dede Efsanesi

Bir zamanlar Banaz ilçesinin günümüzde Evren Dede koruluğu denilen yerde kopuzuyla duyulmadık güzellikte türküler çalıp söyleyen bir Türkmen kocası(büyüğü) yaşarmış. Ezgiler öylesine yankılanır ki bu sesi duyan herkes adeta büyülenirmiş. Günün birinde Evren Dede ortadan kaybolur ve sesi duyulmaz olur. Koşup koruluğu araştıranlar ondan en küçük bir iz bile bulamazlar ama sazından dökülen nağmeler koruluğu kaplamış çamların gövdesine sinmiştir. İnanişe göre yel estikçe sesler dökülür, çamların uğultusuna karışıp Evren Dede’nin ezgilerini dinletir. Günümüzde de yel estikçe koruluktan duyulmadık güzellikte ezgiler geldiği inanişi yaygındır.

Tablo 4.24 *Evren Dede Efsanesi*’nde geçen coğrafi öğelerin analizi

Kodlar	f
Koru	4
Yel	2

Tablo 4.24 (Devamı)

Çam	2
Banaz	1
Toplam	9

Evren Dede Efsanesi'nde toplam 85 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 9 tanesi (%10,58) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.24). *Koru* (4), *yel* (2), *çam* (2) ve *Banaz* (1) kavramları doğrudan coğrafi ögelere karşılık gelmektedir. Bu ögelerin cümle içerisindeki kullanımlarına bakıldığında herhangi bir mecaz anlam barındırmadığı söylenebilir.

Tablo 4.25 *Evren Dede Efsanesi*'nde tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Ögeleri	f	Beşeri Coğrafya Ögeleri	f	Ekonomik Coğrafya Ögeleri	f
Koru	4	Banaz	1		
Yel	2	Toplam	1		
Çam	2				
Toplam	8				

Tablo 4.25 *Evren Dede Efsanesi*'nde tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. *Evren Dede Efsanesi*'nde yer alan fiziki coğrafyaya ilişkin ögeler beşeri coğrafya ögelerinden fazladır. Ekonomik coğrafyaya ilişkin ise herhangi bir ögeye rastlanmamıştır. Fiziki coğrafya ögelerinden *koru* (4), *yel* (2) en fazla tekrarlanan ögeler iken; beşeri coğrafya ögesi olarak *Banaz* (1) kelimesi bulunmaktadır. Metinde geçen toplam 9 coğrafi ögeden 8'i (%88,89) fiziki coğrafyaya, 1'i (%11,11) beşeri coğrafyaya ilişkin ögelerdir.

215. Efsane

Çardak ilçesi sınırları içerisinde bulunan Acıgöl'de yaşayan göçmen kuşlardan birisi olan ve Saka kuşu olarak da adlandırılan pelikan kuşu, bu bölgede kutsal sayılmaktadır. Bu kuş, savaşlarda cephede çarpışan Türk askerlerine, boğazında buluna keseyle su taşıdığı için halk arasında kutsal olarak kabul görmekte ve asla avlanmamaktadır.

Tablo 4.26 Türkteş'in (2012) derlediği 215. *Efsane*'de geçen coğrafi ögelerin analizi

Kodlar	f
Sınır	1
ardak ilçesi	1
Acıgöl	1
Saka kuşu	1
Pelikan kuşu	1
Göçmen kuş	1
Su	1
Halk	1
Toplam	8

Türkteş'in (2012) derlediği 215. *Efsane*'de toplam 47 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 8 tanesi (%17,02) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.26). *Sınır* (1), *ardak ilçesi* (1), *Acıgöl* (1), *saka kuşu* (1), *pelikan kuşu* (1), *göçmen kuş* (1), *su* (1) ve *halk* (1) kavramları doğrudan coğrafi ögelere karşılık gelmektedir. Bu ögelerin cümle içerisindeki kullanımlarına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığı söylenebilir.

Tablo 4.27 215. *Efsane*'de tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya geleri	f	Beşeri Coğrafya geleri	f	Ekonomik Coğrafya geleri	f
Acıgöl	1	Sınır	1		
Saka kuşu	1	ardak ilçesi	1		
Pelikan kuşu	1	Halk	1		
Göçmen kuşu	1	Toplam	3		
Su	1				
Toplam	5				

Tablo 4.27 215. *Efsane*'de tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. 215. *Efsane*'de yer alan fiziki coğrafyaya ilişkin ögeler beşeri coğrafya ögelerinden fazladır. Ekonomik coğrafyaya ilişkin ise herhangi bir ögeye rastlanmamıştır. Fiziki coğrafya gelerinden *Acıgöl* (1), beşeri coğrafya ögelerinden *sınır* (1) vb. kelimeleri bulunmaktadır. Metinde geçen toplam 8 coğrafi ögeden 5'i (%62,5) fiziki coğrafyaya, 3'ü (%37,5) beşeri coğrafyaya ilişkin ögelerdir.

105 numaralı efsane

Burası Dedeköy'den bura Hüsametdin Bey'i görmek ve teftiş etmek için gelenler olur. Hüsametdin Bey'in misafiri olurlar. Bir gün bunlar şu garşındaki Sarıkaya'nın tepesine çıkarlar. Ovası seyretmiye başlarlar. Bayâ seyrettikten sonra Hüsametdin Bey birden, "Bak şu alana!" der. Bu söz onun hoşuna gider. Bayâ düşünür ve halkla bunu tartışır. Kabul edenler de olur etmeyenler de. Konu kapanır ve buranın adı Baklan olur. Bu olaydan bi süre sonra Hüsametdin Bey ölür. Halk çok üzülür. Halk onun için bi türbe yaptırır. O, şimdi orada yatmaktadır.

Tablo 4.28 Osan'ın (2006) derlediği 105 numaralı efsane 'de geçen coğrafi öğelerin analizi

Kodlar	f
Halk	3
Dedeköy	1
Sarıkaya	1
Tepe	1
Ova	1
Baklan	1
Toplam	8

Osan'ın (2006) derlediği 105 numaralı efsane 'de toplam 85 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 7 tanesi (%9,41) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.28). *Halk* (3), *Dedeköy* (1), *tepe* (1), *ova* (1) ve *Baklan* (1) kavramları doğrudan coğrafi öğelere karşılık gelmektedir. Bu öğelerin cümle içerisindeki kullanımına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığı söylenebilir.

Tablo 4.29 105 numaralı efsane 'de tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Öğeleri	f	Beşeri Coğrafya Öğeleri	f	Ekonomik Coğrafya Öğeleri	f
Tepe	1	Halk	3		
Ova	1	Dedeköy	1		
Toplam	2	Sarıkaya	1		
		Baklan	1		
		Toplam	6		

Tablo 4.29 105 numaralı efsane 'de tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. 105 numaralı efsane 'de yer alan beşeri coğrafyaya ilişkin öğeler fiziki coğrafya öğelerinden fazladır.

Ekonomik coğrafyaya ilişkin ise herhangi bir coğrafi ögeye rastlanmamıştır. Fiziki coğrafya ögelerinden *tepe* (1), *ova* (1) en fazla tekrarlanan ögeler iken; beşeri coğrafya ögeleri *halk* (3), *Dedeköy* (1) kelimeleri bulunmaktadır. Metinde geçen toplam 8 coğrafi ögeden 2'si (%25) fiziki coğrafyaya, 6'sı (%75) beşeri coğrafyaya ilişkin ögelerdir.

Dikilitaş Efsanesi

Vaktiyle Uşak İlinin Banaz İlçesi yakınındaki Ayrancı Köyünde çocuklu bir kadın yaşarmış. Bu kadının evi köy dışındaki bir tarlanın ortasındaymiş, tarlanın civarında tek tek evler varmış. Bir gün bu kadın yufka açıyormuş. Tam o vakit kadının çocuğu ağlamaya başlamış. Bunu gören kadın çocuğuna doğru uzanarak neden ağladığına bakmış ve çocuğunun altına pislediğini görmüş ve yerinden kalkıp bez almayı üşendiği için çocuğunun altını açtığı yufkalarından biriyle temizlemiş. Tam bu sırada annesi de çocuk da oracıkta taş oluvermişler. Şimdi bu olayın geçtiği yer Dikilitaş Mevkii olarak bilinmektedir.

Tablo 4.30 *Dikilitaş Efsanesi*'nde geçen coğrafi ögelerin analizi

Kodlar	f
Tarla	2
Köy	1
Taş	1
Uşak	1
Banaz	1
Ayrancı Köyü	1
Dikilitaş Mevki	1
Toplam	8

Dikilitaş Efsanesi'nde toplam 86 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 8 tanesi (%9,30) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.30). *Tarla* (2), *köy* (1), *taş* (1), *Uşak* (1), *Banaz* (1), *Ayrancı Köyü* (1), ve *Dikilitaş Mevkii* (1) kavramları doğrudan coğrafi ögelere karşılık gelmektedir. Bu ögelerin cümle içerisindeki kullanımına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığı söylenebilir.

Tablo 4.31 *Dikilitaş Efsanesi*'nde tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Ögeleri	f	Beşeri Coğrafya Ögeleri	f	Ekonomik Coğrafya Ögeleri	f
Tarla	2	Köy	1		

Tablo 4.31 (Devamı)

Taş	1	Uşak	1		
Toplam	3	Banaz	1		
		Ayrancı köyü	1		
		Dikilitaş mevki	1		
		Toplam	5		

Tablo 4.31 *Dikilitaş Efsanesi*'nde tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. *Dikilitaş Efsanesi*'nde yer alan beşeri coğrafyaya ilişkin öğeler fiziki coğrafya öğelerinden fazladır. Ekonomik coğrafyaya ilişkin ise herhangi bir coğrafi öğeye rastlanmamıştır. Fiziki coğrafya öğelerinden *tarla (1)*, *taş (1)*, beşeri coğrafya öğeleri *köy (1)*, *Uşak (1)* vb. kelimeleri bulunmaktadır. Metinde geçen toplam 8 coğrafi öğeden 3'ü (%37,5) fiziki coğrafyaya, 5'i (%62,5) beşeri coğrafyaya ilişkin öğelerdir.

Lityerses: Herakles'e Meydan Okuyan Dinarlı Zorba

Phrygia bölgesinde egemenlik süren krallardan birisi de Lityerses'miş. Midas'ın oğluymuş ve Kelainai (Dinar) kralıymış. Bölgesine yabancı biri geldiği zaman onu sofrasına çağırarak yedirir, içirir, sonra da tarlalarına ekin biçmeye yollarmış. Yabancıyı orada ekin biçme yarışmasına çağırarmış, ama üstün gelen her zaman kendisi olduğu için rakibinin kafasını keser, gövdesini de ekin demetlerine bağlarmış.

Günün birinde Herakles'in yolu düşmüş oraya. Lityerses onu da yarışmaya çağırmış ama gücü sonsuz yiğitle kim başa çıkabilirmiş ki o çıkсын! Bu sefer kaybeden Lityerses'in kendisi olmuş. Kahramanımız bu zalim kralın başını kesmiş, gözdesini de Maiandros'a (Menderes Nehri) atmış.

Tablo 4.32 *Lityerses: Herakles'e Meydan Okuyan Dinarlı Zorba* adlı efsanede geçen coğrafi öğelerin analizi

Kodlar	f
Ekin	3
Bölge	2
Kelainai (Dinar)	1
Tarla	1
Maiandros (Menderes Nehri)	1
Toplam	8

Bayladı'nın (2004) derlediği *Lityerses: Herakles'e Meydan Okuyan Dinarlı Zorba* adlı efsanede toplam 97 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 8 tanesi (%8,24) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.32). *Ekin (3)*, *bölge (2)*, *Kelainai (Dinar) (1)*, *tarla (1)* ve *Maiandros (Menderes Nehri) (1)* kavramları doğrudan coğrafi ögelere karşılık gelmektedir. Bu ögelerin cümle içerisindeki kullanımlarına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığı söylenebilir.

Tablo 4.33 *Lityerses: Herakles'e Meydan Okuyan Dinarlı Zorba* adlı efsanede tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Ögeleri	f	Beşeri Coğrafya Ögeleri	f	Ekonomik Coğrafya Ögeleri	f
Maiandros (Menderes nehri)	1	Bölge	2	Ekin	3
Toplam	1	Kelaina (Dinar)	1	Toplam	3
		Tarla	1		
		Toplam	4		

Tablo 4.33 *Lityerses: Herakles'e Meydan Okuyan Dinarlı Zorba* adlı efsanede tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. *Lityerses: Herakles'e Meydan Okuyan Dinarlı Zorba* adlı efsanede yer alan beşeri coğrafyaya ilişkin ögeler fiziki ve ekonomik coğrafya ögelerinden fazladır. Fiziki coğrafya ögesinden *Maiandros (Menderes nehri) (1)*, beşeri coğrafya ögeleri *bölge (2)*, *Kelaina (Dinar) (1)* vb. ekonomik coğrafya ögesi ise *ekin (3)* kelimeleri en fazla tekrarlanan ögelerdir. Metinde geçen toplam 8 coğrafi ögeden 1'i (%12,5) fiziki coğrafyaya, 4'ü (%50) beşeri coğrafyaya, 3'ü (%37,5) ise ekonomik coğrafyaya ilişkin ögelerdir.

114 numaralı efsane

Finikelilerin gemisini eşkıya soyuyo, korsanlar soyuyo. Yüklüyorlar şeyi bu tarafa getiriyorlar. Bi de geçtikleri yer, Menderes boyundan geliyorlar, Büyük Menderes boyundan. Çünkü takip edilmesi en güç, en sarp arazi o. Hatta bi kısmı, bu Uluğbey tarafında, Hasköy tarafında mağaralarda, denilen şeyden bulundu. Bir kısım şeyler bulundu.

Tablo 4.34 Osan'ın (2006) derlediği 114 numaralı efsane'de geçen coğrafi ögelerin analizi

Kodlar	f
Büyük Menderes boyu	2
Sarp arazi	1
Mağara	1
Uluğbey	1
Hasköy	1
Toplam	6

Osan'ın (2006) derlediği 114 numaralı efsane'de toplam 49 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 6 tanesi (%12,24) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.34). *Büyük Menderes boyu (2)*, *sarp arazi (1)*, *mağara (1)*, *Uluğbey (1)* ve *Hasköy (1)* kavramları doğrudan coğrafi ögelere karşılık gelmektedir. Bu ögelerin cümle içerisindeki kullanımlarına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığı söylenebilir.

Tablo 4.35 114 numaralı efsane'de tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Ögeleri	f	Beşeri Coğrafya Ögeleri	f	Ekonomik Coğrafya Ögeleri	f
Büyük Menderes boyu	2	Uluğbey	1		
Sarp arazi	1	Hasköy	1		
Mağara	1	Toplam	2		
Toplam	4				

Tablo 4.35 114 numaralı efsane'de tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. 114 numaralı efsane'de yer alan fiziki coğrafyaya ilişkin ögeler beşeri coğrafya ögelerinden fazladır. Ekonomik coğrafyaya ilişkin ise herhangi bir ögeye rastlanmamıştır. Fiziki coğrafya ögelerinden *Büyük Menderes boyu (2)*, beşeri coğrafya ögelerinden *Uluğbey (1)* vb. kelimeleri bulunmaktadır. Metinde geçen toplam 6 coğrafi ögeden 4'ü (%66,67) fiziki coğrafyaya, 2'si (%33,33) beşeri coğrafyaya ilişkin ögelerdir.

62 numaralı efsane

Bu ovanın yeşil, sulak ve bereketli olmasından dolayı buraya gelenler, gitseler dahi, çevrilip geri gelirlermiş. Bu yüzden buraya Çevril adı verilmiş. Çevril, zaman içinde Çivril olmuş.

Tablo 4.36 Osan'ın (2006) derlediği 62 numaralı efsane 'de geçen coğrafi ögelerin analizi

Kodlar	f
Ova	1
Yeşil	1
Sulak	1
Bereketli	1
Çivril	1
Toplam	5

Osan'ın (2006) derlediği 62 numaralı efsane 'de toplam 29 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 5 tanesi (%17,24) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.36). *Ova (1), yeşil (1), sulak (1), bereketli (1) ve Çivril (1)* kavramları doğrudan coğrafi ögelere karşılık gelmektedir. Bu ögelerin cümle içerisindeki kullanımına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığı söylenebilir. Bu efsaneden hareketle insanların temel uğraşlarından birinin tarım olduğu söylenebilir.

Tablo 4.37 62 numaralı efsane 'de tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Ögeleri	f	Beşeri Coğrafya Ögeleri	f	Ekonomik Coğrafya Ögeleri	f
Ova	1	Çivril	1	Bereketli	1
Yeşil	1	Toplam	1	Toplam	1
Sulak	1				
Toplam	3				

Tablo 4.37 62 numaralı efsane 'de tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. 62 numaralı efsane 'de yer alan fiziki coğrafyaya ilişkin ögeler beşeri ve ekonomik coğrafya ögelerinden fazladır. Fiziki coğrafya ögelerinden *ova (1)* vb. beşeri coğrafya ögesi *Çivril (1)*, ekonomik coğrafya ögesi ise *bereketli (1)* kelimeleri bulunmaktadır. Metinde geçen toplam 5 coğrafi ögeden 3'ü (%60) fiziki coğrafyaya, 1'i (%20) beşeri coğrafyaya, 1'i (%20) ise ekonomik coğrafyaya ilişkin ögelerdir.

4.2. Büyük Menderes Havzası'nın Orta Çığırında Ortaya Çıkan Efsanelerde Geçen Coğrafi Ögelerin Analizi

Osan'ın (2006) “Kuzeydoğu Denizli Yöresinde Anlatılan Efsaneler” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezi ve Türkteş'in (2012) “Denizli Efsaneleri” adlı yayımlanmamış doktora tezinde yapmış olduğu derlemelerden seçilen efsane örneklerine

yer verilmiştir. Bunun yanında Sakaoğlu'nun (2013) ve Batur'un (2016) derleme çalışmalarına da yer verilmiştir ve Aydın Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün internet sitesinden faydalanılmıştır. Osan (2006) derlemiş olduğu efsanelere başlık vermemiş sadece belirli bir sınıflama doğrultusunda numaralandırmış ve derleme çalışmasında herhangi bir kelime tamirata yapmamıştır, çalışmada incelediğimiz efsane metinlerinde herhangi bir kelime tamirata yapılmamıştır.

Büyük Menderes Havzası'nın orta çığırları ile ilgili 130 efsaneye ulaşılmış ve rastgele (random) olarak seçilen 23 efsane analiz edilmiştir. *2 numaralı efsane, 10 numaralı efsane, 55 numaralı efsane ve 128 numaralı efsane* Osan'ın (2006) derlemeleridir. *Gelin Taşı Efsanesi, 14. Efsane, 26. Efsane, 45. Efsane, Babadağ Efsanesi, 78. Efsane, 101. Efsane, 117. Efsane, Arap Apıştı Efsanesi, 171. Efsane, 199. Efsane ve 205. Efsane* adlı efsaneler Türkteş'in (2012) derlemeleridir. *Güzelhisar, Aydın ve Menderes (Meander)* adlı efsaneler Batur'un (2016) derlemeleridir. *Çocuklu Kaya, Çine Çayı ve Ahmet Gazi Camii* adlı efsaneler Aydın Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün internet sitesinden (<http://www.aydinkulturturizm.gov.tr/TR,64470/efsaneler>: 10.12.2017) ulaşılmıştır. *Nazlı ile Beyin Oğlu* adlı efsane ise Sakaoğlu'nun (2013) derlemeleridir.

Tablo 4.38 Büyük Menderes Havzası orta çığırlarında incelenen efsaneler ve bu efsanelerde geçen coğrafi öğelerin sayı ve oranları

<i>Efsane No</i>	<i>Efsane Adı</i>	<i>Efsanelerde kullanılan toplam kelime sayısı</i>	<i>Efsanelerde kullanılan coğrafi öge sayısı</i>	<i>Efsanelerdeki coğrafi öge oranı (%)</i>
1	<i>45. Efsane</i>	135	25	18,51
2	<i>117. Efsane</i>	90	21	23,33
3	<i>78. Efsane</i>	101	18	17,82
4	<i>Babadağ Efsanesi</i>	70	17	24,28
5	<i>Güzelhisar Efsanesi</i>	99	17	17,17
6	<i>Aydın Efsanesi</i>	103	17	16,50
7	<i>10 numaralı efsane</i>	152	16	10,52
8	<i>Nazlı ile Beyin Oğlu</i>	188	16	8,55
9	<i>Menderes (Meander) Efsanesi</i>	101	15	14,85

Tablo 4.38 (Devamı)

10	<i>Arap Apıştı Efsanesi</i>	119	15	12,60
11	<i>199. Efsane</i>	143	15	10,43
12	<i>205. Efsane</i>	49	12	28,57
13	<i>171. Efsane</i>	64	11	17,18
14	<i>14. Efsane</i>	65	11	16,92
15	<i>101. Efsane</i>	73	11	15,06
16	<i>Gelin Taşı Efsanesi</i>	86	11	12,79
17	<i>Çocuklu Kaya Efsanesi</i>	95	11	11,57
18	<i>128 numaralı efsane</i>	136	10	7,35
19	<i>2 numaralı efsane</i>	36	9	25
20	<i>Çine Çayı Efsanesi</i>	183	8	4,37
21	<i>26. Efsane</i>	57	7	12,28
22	<i>55 numaralı Efsane</i>	29	5	17,24
23	<i>Ahmet Gazi Camii Efsanesi</i>	35	5	14,28
	Toplam	2209	303	13,71

Tablo 4.38 incelendiğinde coğrafi öge sayısı en fazla olan efsane Önder'in (1988) derlediği *45. Efsane (f26)* olarak tespit edilmiştir. Coğrafi öge sayısı bakımından en az olan efsane ise Aydın Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün internet sitesinden (<http://www.aydinkulturturizm.gov.tr/TR,64470/efsaneler>: 10.12.2017) ulaşılan *Ahmet Gazi Camii Efsanesi (f 4)* olarak tespit edilmiştir. Büyük Menderes Havzası'nın orta çığırında ortaya çıkan ve incelemeleri yapılan efsanelerde kullanılan toplam kelime sayısı 2209'dur ve bu kelimelerden 303'ü ise coğrafi ögedir. Toplamda ise %13,71'icoğrafi öge olarak tespit edilmiştir.

Tablo 4.39 Büyük Menderes Havzası'nın orta çığırında incelenen efsanelerin sınıflandırılması

<i>Yaratılış ve kıyamet ile ilgili efsaneler</i>	<i>Tarihi efsaneler ve medeniyet tarihi ile ilgili efsaneler</i>	<i>Tabiatüstü varlıklar ve kuvvetler/mitik efsaneler</i>	<i>Dinî efsaneler (Menkıbeler)</i>
<i>45. Efsane*</i>	<i>Aydın*</i>	<i>45. Efsane*</i>	<i>14. Efsane</i>

Tablo 4.39 (Devamı)

<i>55 numaralı efsane</i>	<i>Güzelhisar</i>	<i>117. Efsane</i>	<i>26. Efsane</i>
<i>Nazlı ile Beyin Oğlu Efsanesi*</i>	<i>Nazlı ile Beyin Oğlu Efsanesi*</i>	<i>Arap Apıştı Efsanesi</i>	<i>78. Efsane</i>
<i>2 numaralı efsane</i>	<i>101. Efsane*</i>	<i>199. Efsane</i>	<i>101. Efsane*</i>
<i>Gelin Taşı Efsanesi*</i>		<i>205. Efsane</i>	<i>171. Efsane</i>
<i>Aydın*</i>		<i>10 numaralı efsane</i>	<i>128 numaralı efsane</i>
<i>Çine Çayı Efsanesi*</i>		<i>Gelin Taşı Efsanesi*</i>	<i>Arap Apıştı Efsanesi*</i>
<i>Menderes (Meander)*</i>		<i>Babadağ Efsanesi</i>	<i>Ahmet Gazi Camii Efsanesi</i>
		<i>Çocuklu Kaya Efsanesi*</i>	<i>Çocuklu Kaya Efsanesi*</i>
		<i>Çine Çayı Efsanesi*</i>	
		<i>Menderes (Meander)*</i>	
Toplam	8	4	11
			9

* işaretli efsaneler içerisinde birden fazla tema bulundurduğu için farklı sınıflandırılma alanlarına yazılmıştır.

Tablo 4.39’da Büyük Menderes Havzası’nın orta çıkırında incelenen efsanelerin genel bir sınıflandırılması gösterilmiştir. Bu sınıflandırma yapılırken daha önce de belirtildiği gibi Budapeşte Kongresi’ndeki (1962) gruplandırma esas alınmıştır. Yaratılış ve kıyamet ile ilgili efsaneler; *45. Efsane*, *55 numaralı efsane*, *Nazlı ile Beyin Oğlu Efsanesi*, *2 numaralı efsane*, *Gelin Taşı Efsanesi*, *Aydın*, *Çine Çayı* ve *Menderes (Meander)* olarak tespit edilmiştir. Tarihi efsaneler ve medeniyet tarihi ile ilgili efsaneler; *Aydın*, *Güzelhisar*, *Nazlı ile Beyin Oğlu Efsanesi* ve *101. Efsane* olarak tespit edilmiştir. Tabiatüstü varlıklar ve kuvvetler/mitik efsaneler; *45. Efsane*, *117. Efsane*, *Arap Apıştı Efsanesi*, *119. Efsane*, *205. Efsane*, *10 numaralı efsane*, *Gelin Taşı Efsanesi*, *Babadağ Efsanesi*, *Çocuklu Kaya Efsanesi*, *Çine Çayı Efsanesi* ve *Menderes (Meander)* adlı efsaneler olarak tespit edilmiştir. Dinî efsaneler (Menkıbeler); *14. Efsane*, *26. Efsane*, *78. Efsane*, *101. Efsane*, *171. Efsane*, *128 numaralı efsane*, *Arap Apıştı Efsanesi* ve *Ahmet Gazi Camii Efsanesi* olarak tespit edilmiştir. Tablo 4.39 incelendiğinde bir efsanenin adı birden fazla sınıflandırma grubu içerisinde yer almıştır. Bu durumun temel nedeni daha önce de belirtildiği gibi efsanelerin içerisinde birden fazla temanın bulunmasıdır.

Tablo 4.40 Büyük Menderes Havzası'nın orta çıkırında incelenen efsanelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafyaya ilişkin kodlar bakımından sınıflandırılması

Fiziki coğrafyaya ilişkin ögeler	f	Beşeri coğrafyaya ilişkin ögeler	f	Ekonomik coğrafyaya ilişkin ögeler	f
Taş	23	Köy	8	Tarla	7
Kaya	13	Halk	7	At	7
Dağ	11	Su kuyusu	6	Odun	6
Menderes (Meander)	9	Kale	6	İncir ağacı	4
Su	8	Çoban	5	Öküz	3
Yağmur	6	Kent	3	Ekin	3
Deniz	4	Hisar	3	Mahsul	3
Dere	4	Denizli	2	Panayır	2
Babadağ	4	Balıkçı kulübesi	2	Koyun	2
Yaprak	4	Anadolu	2	Deve	2
Orman	4	Türk	2	Bodak (deve yavrusu)	2
Toprak	3	Rum	2	Meyve	2
Sinek	3	Köylü	2	Balık	1
Su birikintisi	3	Yörük	2	Ağ	1
Vadi	3	Balıkçı	1	Kayık	1
Çine Çayı	3	Şehir	1	İnek	1
Mağara	2	Tavas İlçesi	1	Pazaryeri	1
Deprem	2	Tekkeköy	1	Ticaret	1
Dünya	2	Köy halkı	1	Fındıklık	1
Bulut	2	Avrupa	1	Buğday	1
Taşlık	2	Yöre halkı	1	Bulgur	1
Çay	2	Sarayköy İlçesi	1	Toplam	52
Ot	2	Göç	1		
Gece	2	Ülke	1		
Aydınlık	2	Aydın	1		
Sabah	2	Yol	1		
Tepe	2	Oba	1		
Yer	2	Kavşak yeri	1		
Ardıç ağacı	2	Çevre	1		
Pınar	2	Cıvar	1		
Ova	1	Dağ köyleri	1		
İç deniz	1	Menderes Köprüsü	1		
Dalga	1	Arapapıştı Semti	1		
Gök	1	Seyis	1		
Fırtına	1	Bölge	1		
Sıcak su	1	Tavas	1		
Buhar	1	Karataş Köyü	1		
Yamaç	1	Akçaova Bucağı	1		
Ekin	1	Belen mevkii	1		
Bayram Burnu	1	Yöre	1		
Yukarı	1	Bahçekilise	1		
Öküz Çayırı Dağı	1	Başkarcı Kasabası	1		
Beşparmak Dağları	1	Bulgurlu	1		

Tablo 4.40 (Devamı)

Gökbel Dağı	1	Eskiçine	1		
Karcı dağı	1	Toplam	82		
Toprak	1				
Karanlık	1				
Gün	1				
Kepir	1				
Verimsiz	1				
Doğu	1				
Kuzey	1				
Bitki	1				
Hava	1				
Bulutsuz	1				
Pamukkale Travertenleri	1				
Kartalkaya Uçurumu	1				
İrmak	1				
Anabelen Irmağı	1				
Anabelen Vadisi	1				
Kıyı	1				
Menderes Nehri	1				
Nehir	1				
Yeryüzü	1				
Gökyüzü	1				
İn	1				
Toplam	170				

Tablo 4.40 Büyük Menderes Havzası'nın yukarı çığırında incelenen efsanelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafyaya ilişkin kodlar bakımından sınıflandırılması gösterilmektedir. Büyük Menderes Havzası'nın yukarı çığırında incelenen 17 efsanede; fiziki coğrafyaya (f : 170) ilişkin öğelerin beşeri (f : 82) ve ekonomik (f : 52) coğrafyaya ilişkin öğelerden daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Fiziki coğrafya öğelerinden *taş* (23), *kaya* (13), *dağ* (11), *Menderes (Meander)* (9), *su* (8), *yağmur* (6), *deniz* (4), *dere* (4), *Babadağ* (4), *yaprak* (4), *orman* (4), *toprak* (3), *sinek* (3), *su birikintisi* (3), *vadi* (3), *Çine Çayı* (3), *mağara* (2), *deprem* (2), *dünya* (2), *bulut* (2), *taşlık* (2), *çay* (2), *ot* (2), *gece* (2), *Aydınlık* (2), *sabah* (2), *tepe* (2), *yer* (2), *ardıç ağacı* (2) ve *pınar* (2) kavramları en çok tekrarlanan coğrafi öğeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Beşeri coğrafya öğelerinden *köy* (8), *halk* (7), *su kuyusu* (6), *kale* (6), *çoban* (5), *kent* (3), *hisar* (3), *Denizli* (2), *balıkçı kulübesi* (2), *Anadolu* (2), *Türk* (2), *Rum* (2), *köylü* (2) ve *yörük* (2) kavramları en çok tekrarlanan coğrafi öğeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik coğrafyaya ilişkin öğeler ise *tarla* (7), *at* (7), *odun* (6), *incir ağacı* (4), *öküz* (3), *ekin* (3), *mahsul* (3), *panayır*

(2), koyun (2), deve (2), bodak (deve yavrusu) (2) ve meyve (2) kavramları en çok tekrarlanan coğrafi ögeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Büyük Menderes Havzası'nın orta çığırında incelenen 23 efsane aşağıdaki tablolarda, daha önce de belirtildiği gibi coğrafi öge bakımından çoktan aza doğru sıralanarak gösterilmiştir. Aynı zamanda incelenen efsanelerin coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafyaya ilişkin sınıflandırılması *f* ve %'lik ifadeleri ile aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

45. Efsane

Denizli'nin bulunduğu ovalar, yaylalar, bir zamanlar Anadolu'nun bir iç deniziymiş. Deniz kenarındaki fakir bir balıkçı kulübesinde, yaşlı bir anayla toy bir oğlu yaşarmış. Çocuk balığa çıkar, ana da kulübesinden onun yolunu gözler, dönüşüne kadar gönlü rahatlamazmış. Bir kış günü oğlu yine ağını almış, kayığa atlayıp balığa çıkmış. Derken bir patırtı çatırtı kopmuş, dalgalar kudurmuş, gök yarılmış. Fırtınada kayık, balıkçı ile birlikte alabora oluvermiş. Oluş o oluş. Oğul acısıyla yüreği yanan yaşlı ana dizlerini dövmüş, içinden boşalan alevle âh etmiş: Üstün dağ taş, Altın ataş olasin deniz. Ataşla taş arasında kalasin deniz. Senin yüreğin benim gibi yansın, Dumanın çıksın suyun kaynasın.

Ana âhı bu. Bir de ne görsünler. Koca deniz yerin dibine çekilivermiş, altı ateş, üstü taş olmuş. Yer yer sıcak sular kaynamaya, buharlar çıkmaya başlamış. Buraya kurulan şehre de bundan böyle "Denizli" demişler (Önder, 1988: 130-131 Akt: Türkteş, 2012).

Tablo 4.41 Önder'in (1988) derlediği 45. Efsane 'de geçen coğrafi ögelerin analizi

Kodlar	f
Deniz	4
Denizli	2
Taş	2
Balıkçı kulübesi	2
Balık	1
Ağ	1
Kayık	1
Anadolu	1
Ova	1
Yayla	1
İç deniz	1

Tablo 4.41 (Devamı)

Balıkçı	1
Dalga	1
Gök	1
Fırtına	1
Dağ	1
Sıcak su	1
Buhar	1
Şehir	1
Toplam	25

Önder'in (1988) derlediği 45. *Efsane*'de toplam 135 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 25 tanesi (%18,51) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.41). *Deniz (4), Denizli (2), taş (2), Balıkçı kulübesi (2), balık (1), ağ (1), kayık (1), Anadolu (1), ova (1), yayla (1), iç deniz (1), balıkçı (1), dalga (1), gök (1), fırtına (1), dağ (1), sıcak su (1), buhar (1) ve şehir (1)* kavramları doğrudan coğrafi ögelere karşılık gelmektedir. Bu ögelerin cümle içerisindeki kullanımlarına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığı söylenebilir.

Tablo 4.42 45. *Efsane*'de tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya ögeleri açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Ögeleri	f	Beşeri Coğrafya Ögeleri	f	Ekonomik Coğrafya Ögeleri	f
Deniz	4	Denizli	2	Balık	1
Taş	2	Balıkçı kulübesi	2	Ağ	1
Ova	1	Anadolu	1	Kayık	1
Yayla	1	Balıkçı	1	Toplam	3
İç deniz	1	Şehir	1		
Dalga	1	Toplam	7		
Gök	1				
Fırtına	1				
Dağ	1				
Sıcak su	1				
Buhar	1				
Toplam	15				

Tablo 4.42 45. *Efsane*'de tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. 45. *Efsane*'de yer alan fiziki coğrafyaya ilişkin ögeler beşeri ve ekonomik coğrafya ögelerinden fazladır. Fiziki coğrafya

öğelerinden *deniz (4), taş (2), ova (1)*, beşeri coğrafya öğelerinden *Denizli (2), balıkçı kulübesi (2), Anadolu (1)*, ekonomik coğrafya ögesi olarak ise *balık (1), ağ (1)* vb. kelimeleri bulunmaktadır. Metinde geçen toplam 25 coğrafi öğeden 15'i (%60) fiziki coğrafyaya, 7'si (%28) beşeri coğrafyaya, 3'ü (%12) ise ekonomik coğrafyaya ilişkin öğelerdir.

117. Efsane

Çok eski zamanlarda Bayram adında bir baba ve oğlu birlikte yaşarlarmış. Bu baba bir gün ekin ekme için bir tarla almış. Bu tarlanın alt tarafında da bir dere, bu dereye bir su kuyusu varmış. Bir gün baba kuyudan su çekerken kuyuya düşmüş ve boğulmuş. Tarla da oğluna kalmış. Oğlu bu tarlayı her yıl ekip biçermiş. Her yıl tarlayı sürerken topraklar alt taraftaki dereye inermiş. Topraklar dereye ine tarla çok yamaç bir hal almış. Tıpkı kuyuya düşüp ölen Bayram'ın burnuna benzer duruma gelmiş. Bu yüzden buraya Bayram Burnu denilmiştir.

Tablo 4.43 Türkteş'in (2012) derlediği 117. Efsane'de geçen coğrafi öğelerin analizi

Kodlar	f
Tarla	6
Su kuyusu	6
Dere	4
Toprak	2
Yamaç	1
Ekin	1
Bayram Burnu	1
Toplam	21

Türkteş'in (2012) derlediği 117. Efsane'de toplam 90 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 21 tanesi (%23,33) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.43). *Tarla (6), su kuyusu (6), dere (4), toprak (2), yamaç (1), ekin (1)* ve *Bayram Burnu (1)* kavramları doğrudan coğrafi öğelere karşılık gelmektedir. Bu öğelerin cümle içerisindeki kullanımlarına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığı söylenebilir. Buldan ilçesine bağlı Karaköy adındaki köyde Bayram burnu denen bir yer bulunmaktadır ve bu yerin adıyla ilgili olarak bu efsane anlatılmaktadır.

Tablo 4.44 117. *Efsane* 'de tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Ögeleri	f	Beşeri Coğrafya Ögeleri	f	Ekonomik Coğrafya Ögeleri	f
Dere	4	Su kuyusu	6	Tarla	6
Toprak	2	Toplam	6	Toplam	6
Yamaç	1				
Ekin	1				
Bayram burnu	1				
Toplam	9				

Tablo 4.44 117. *Efsane* 'de tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. 117. *Efsane* 'de yer alan fiziki coğrafyaya ilişkin ögeler beşeri ve ekonomik coğrafya ögelerinden fazladır. Fiziki coğrafya ögelerinden *dere* (4), *toprak* (2), *yamaç* (1), beşeri coğrafya ögesi olarak *su kuyusu* (6), ekonomik coğrafya ögesi olarak ise *tarla* (6) vb. kelimeleri bulunmaktadır. Metinde geçen toplam 21 coğrafi ögeden 9'u (%42,85) fiziki coğrafyaya, 6'sı (%28,57) beşeri coğrafyaya, 6'sı (%28,57) ise ekonomik coğrafyaya ilişkin ögelerdir.

78. *Efsane*

Tavas ilçesine bağlı Tekkeköy'ün yukarı kısmında Yapılı Dede denen bir yer vardır. Burada herhangi bir mezar ya da türbe yoktur. Bir pınar ve pınarın arkasında da tarihi iki tane ardıç ağacı bulunmaktadır. Bu ardıç ağaçlarının birisinin dibinde, silindirik bir şekilde ve yaklaşık 40-50cm boyunda işlenmiş, süslü bir taş vardır. Köy halkı bu taşta Borazan Taşı demektedir ve buradaki evliyaların bu borazan taşı ile dervişlerini çağırdıklarını söylemektedirler. Bu yüzden taş kutsal sayılmaktadır. Bu taşı her kim buradan alıp götürürse taş, geceleri uçarak geri gelirmiş. En son birisi, tarihi eser diye taşı Avrupa'ya götürmüş ama taş kısa sürede uçarak geri gelmiş.

Tablo 4.45 Türктаş'ın (2012) derlediği 78. *Efsane* 'de geçen coğrafi ögelerin analizi

Kodlar	f
Taş	8
Pınar	2
Ardıç ağacı	2
Tavas ilçesi	1
Tekkeköy	1
Yer	1

Tablo 4.45 (Devamı)	
Yukarı	1
Köy halkı	1
Avrupa	1
Toplam	18

Türктаş'ın (2012) derlediği 78. *Efsane*'de toplam 101 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 18 tanesi (%17,82) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.45). *Taş* (8), *pınar* (2), *ardıç ağacı* (2), *Tavas ilçesi* (1), *Tekkeköy* (1), *yer* (1), *yukarı* (1), *köy halkı* (1) ve *Avrupa* (1) kavramları doğrudan coğrafi ögelere karşılık gelmektedir. Bu ögelerin cümle içerisindeki kullanımlarına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığı söylenebilir.

Tablo 4.46 78. *Efsane*'de tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Ögeleri	f	Beşeri Coğrafya Ögeleri	f	Ekonomik Coğrafya Ögeleri	f
Taş	8	Tavas ilçesi	1		
Pınar	2	Tekkeköy	1		
Ardıç ağacı	2	Köy halkı	1		
Yer	1	Avrupa	1		
Yukarı	1	Toplam	4		
Toplam	14				

Tablo 4.46 78. *Efsane*'de tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. 78. *Efsane*'de yer alan fiziki coğrafyaya ilişkin ögeler beşeri coğrafya ögelerinden fazladır. Ekonomik coğrafyaya ilişkin ise herhangi bir ögeye rastlanmamıştır. Fiziki coğrafya ögelerinden *taş* (8), *pınar* (2), *ardıç ağacı* (1), beşeri coğrafya ögelerinden ise *Tavas ilçesi* (1), *Tekkeköy* (1) vb. kelimeleri bulunmaktadır. Metinde geçen toplam 18 coğrafi ögeden 14'ü (%77,78) fiziki coğrafyaya, 4'ü (%22,22) beşeri coğrafyaya ilişkin ögelerdir.

Babadağ Efsanesi

Babadağ'ın eteklerinde Öküzçayırı Dağı, Beşparmak Dağı, Gökbel Dağı ve Karıcı Dağı gibi dağlar yer almaktadır. Bunların en tepesinde ve en yüksek olarak Babadağ bulunmaktadır. Bu dağ grubuna Sarayköy ilçesi tarafından bakılınca ortadaki Babadağ'ın, kollarını açmış etrafındaki küçük dağları kucaklamış bir görünümü vardır. Yöre halkı ortadaki dağın yani Babadağ'ın bir babayı, kucakladığı küçük dağların da onun çocuklarını sembolize ettiğini düşünmektedirler. Bu yüzden de bu dağın Baba adını aldığı söylemektedirler.

Tablo 4.47 Türктаş'ın (2012) derlediği *Babadağ Efsanesi* 'nde geçen coğrafi öğelerin analizi

Kodlar	f
Dağ	6
Babadağ	4
Öküzçayırı Dağı	1
Beşparmak Dağı	1
Gökbel Dağı	1
Karcı Dağı	1
Tepe	1
Yöre halkı	1
Sarayköy ilçesi	1
Toplam	17

Türктаş'ın (2012) derlediği *Babadağ Efsanesi* 'nde toplam 70 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 17 tanesi (%24,28) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.47). *Dağ (6), Babadağ (4), Öküzçayırı Dağı (1), Beşparmak Dağı (1), Gökbel Dağı (1), Karcı Dağı (1), tepe (1), yöre halkı (1) ve Sarayköy ilçesi (1)* kavramları doğrudan coğrafi öğelere karşılık gelmektedir. Bu öğelerin cümle içerisindeki kullanımına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığı söylenebilir. Sarayköy ilçesi ve köylerinde Babadağ'ın adının nereden geldiğine dair bu efsane anlatılmaktadır.

Tablo 4.48 *Babadağ Efsanesi* 'nde tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Öğeleri	f	Beşeri Coğrafya Öğeleri	f	Ekonomik Coğrafya Öğeleri	f
Dağ	6	Yöre halkı	1		
Babadağ	4	Sarayköy ilçesi	1		
Öküzçayırı Dağı	1	Toplam	2		
Beşparmak Dağı	1				
Gökbel Dağı	1				
Karcı Dağı	1				
Tepe	1				
Toplam	15				

Tablo 4.48 *Babadağ Efsanesi* 'nde tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. *Babadağ Efsanesi* 'nde yer alan fiziki coğrafyaya ilişkin öğeler beşeri coğrafya öğelerinden fazladır. Ekonomik coğrafyaya ilişkin ise herhangi bir ögeye rastlanmamıştır. Fiziki coğrafya öğelerinden *dağ (6), Babadağ (4)*, beşeri coğrafya öğelerinden ise *yöre halkı (1), Sarayköy*

ilçesi (1) vb. kelimeleri bulunmaktadır. Metinde geçen toplam 17 coğrafi ögeden 15'i (%88,24) fiziki coğrafyaya, 2'si (%11,76) beşeri coğrafyaya ilişkin ögelerdir.

Güzelhisar Efsanesi

Selçuklu akıncısı Menteş Bey, Anadolu'yu bir uçtan bir uca dolanıp Andropolis Kalesi önlerine kadar ulaşmış. Bir kuğuyu andıran beyaz taşlardan yapılmış kaleyi görünce âdeta büyülenmiş. Bugüne kadar çok kaleler almış ama bu denli güzeliyle karşılaşmamış. Atının üzerindeyken kendi kendine, "Güzel hisar, çok güzel hisar yapmışlar!" diye mırıldanmış. Sonra, yanındaki akıncılara dönmüş, "Haydi yiğitlerim!" diye haykırmış. "Bu güzel hisarı alalım..."

Akıncılar, atlarını dörtnala kaleye sürmüşler. Kısa bir çatışmanın ardından kale ele geçirilmiş. Halkın isteyenini orada kalmış, isteyenini malını mülkünü alıp başka yerlere göçüp gitmiş. Kimseye zarar verilmemiş. O günden sonra kalenin ve kentin adı Güzelhisar olarak yerleşmiş halkın diline.

Tablo 4.49 Batur'un (2016) derlediği *Güzelhisar Efsanesi* 'nde geçen coğrafi ögelerin analizi

Kodlar	f
Kale	6
Hisar	3
Halk	2
At	2
Anadolu	1
Kent	1
Göç	1
Taş	1
Toplam	17

Batur'un (2016) derlediği *Güzelhisar Efsanesi* 'nde toplam 99 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 17 tanesi (%17,17) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.49). *Kale (6), hisar (3), halk (2), at (2), Anadolu(1), kent (1), göç (1) ve taş (1)* kavramları doğrudan coğrafi ögelere karşılık gelmektedir. Bu ögelerin cümle içerisindeki kullanımına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığını söylenebilir.

Tablo 4.50 *Güzelhisar Efsanesi* 'nde tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Öğeleri	f	Beşeri Coğrafya Öğeleri	f	Ekonomik Coğrafya Öğeleri	f
Taş	1	Kale	6	At	2
Toplam	1	Hisar	3	Toplam	2
		Halk	2		
		Anadolu	1		
		Kent	1		
		Göç	1		
		Toplam	14		

Tablo 4.50 *Güzelhisar Efsanesi* 'nde tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. *Güzelhisar Efsanesi* 'nde yer alan beşeri coğrafyaya ilişkin öğeler fiziki ve ekonomik coğrafya öğelerinden fazladır. Fiziki coğrafya ögesi *taş* (1) beşeri coğrafya öğelerinden ise *kale* (6), *hisar* (3), *halk* (2), ekonomik coğrafya ögesi ise *at* (2) kelimeleri en çok tekrarlanan coğrafi öğeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Metinde geçen toplam 17 coğrafi öğeden 1'i (%5,88) fiziki coğrafyaya, 14'ü (%82,36) beşeri coğrafyaya, 2'si (%11,76) ise ekonomik coğrafyaya ilişkin öğelerdir.

Aydın Efsanesi

Türk sultanlarından biri, bir zamanlar, Rum tekfurunun kızına gönlünü kaptırmış. Kızın gönlü de sultandaymış. Sultan, kızını tekfurdan istemiş, o da verivermiş. Düğün hazırlıklarına başlamışlar hemen.

Rumların bir geleneği varmış. Evlenen kıza, babası drahoma denen çeyiz verirmiş. Tekfur, Türk sultanına, "Damadıma, kızımın drahoması olarak ülkemin topraklarından bir bölümünü vereceğim." diye haber göndermiş. "Sultan, karanlık çökünce sarayından çıkıp atına atladığı gibi yola koyulsun. Sabah gün ışıyıp aydınlık oluncaya dek dörtmala sürsün. Nereye dek gelmişse oralar onundur..."

Sultan, karanlık çökünce atına atlayıp tüm gece at koşturmuş, Sabah olup da her yer aydınlık olunca durmuş. Durduğu yeri çok beğenmiş. Buraya bir kent kurup Aydın adını vermiş.

Tablo 4.51 Batur'un (2016) derlediği *Aydın Efsanesi*'nde geçen coğrafi öğelerin analizi

Kodlar	f
Türk	2
Rum	2
Sabah	2
Aydınlık	2
At	2
Ülke	1
Toprak	1
Karanlık	1
Gün	1
Gece	1
Kent	1
Aydın	1
Toplam	17

Batur'un (2016) derlediği *Aydın Efsanesi*'nde toplam 103 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 17 tanesi (%16,50) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.51). *Türk (2), Rum (2), sabah (2), aydınlık (2), at (2), ülke (1), toprak (1), karanlık (1), gün (1), gece (1), kent (1)* ve *Aydın (1)* kavramları doğrudan coğrafi öğelere karşılık gelmektedir. Bu öğelerin cümle içerisindeki kullanımına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığı söylenebilir. Bu efsaneden hareketle yerleşim yerlerinin adlandırılmasının efsanelere konu olduğu söylenebilir.

Tablo 4.52 *Aydın Efsanesi*'nde tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Öğeleri	f	Beşeri Coğrafya Öğeleri	f	Ekonomik Coğrafya Öğeleri	f
Sabah	2	Türk	2	At	2
Aydınlık	2	Rum	2	Toplam	2
Toprak	1	Ülke	1		
Karanlık	1	Kent	1		
Gün	1	Aydın	1		
Gece	1	Toplam	7		
Toplam	8				

Tablo 4.52 *Aydın Efsanesi*'nde tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. *Aydın Efsanesi*'nde yer alan fiziki coğrafyaya ilişkin öğeler beşeri ve ekonomik coğrafya öğelerinden fazladır. Fiziki coğrafya öğelerinden *sabah (2), aydınlık (2)*, beşeri coğrafya

öğelerinden ise *Türk* (2), *Rum* (2), ekonomik coğrafya ögesi ise *at* (2) kelimeleri en çok tekrarlanan coğrafi öğeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Metinde geçen toplam 17 coğrafi öğeden 8'i (%47,06) fiziki coğrafyaya, 7'si (%41,18) beşeri coğrafyaya, 2'si (%11,76) ise ekonomik coğrafyaya ilişkin öğelerdir.

10 numaralı efsane

Köyün birinde iki kız varmış. Bunlar, yaşlı ebeleriyle barabar yaşıyorlarımış. Ebeleri bi gün bunlara ormandan odun sarınıb gelmesini söylemiş. İki gardaş yola çıkmışla. Güle oynuya ormana vamişlar. Odun toplamiya başlamışla. Büyük kız, yaş odunları ufak gardaşının sırtına yüklemiş. Kendisi de guru odunları almış sırtına. Ufak kız bu duruma dayanamamış. Abasına, "Aba nolur ben kuru odunları alayım, bunlar çok ağır." demiş. Tabi, abası bunu kabul etmemiş. Ufak kıızı terslemiş. Bunun üstüne ufak kız: İnşallah, o sırtındaki odunlarla oracıkta taş olusun, demiş. Tabi, büyük kız da boş durumu? O da: İnşallah sen de ot olursun da inekler seni her gün yemek diye yirle, der demez büyük kız taş, ufak kız da ot olmuş. Ebeleri, hava kararınca meraka gapılmış. Ormana gitmiş, emme onları görememiş. Ordan geçen bi adama sormuş. O da kızların gavgav eddiklerinde ormandan geçiyomuş. Konuşmalarını duymuş. Yaşlı gadına her şeyi anlatmış. Kadın ağlamış, üzölmüş, emme niye yara? Olan olmuş.

Tablo 4.53 Osan'ın (2006) derlediği 10 numaralı efsane 'de geçen coğrafi öğelerin analizi

Kodlar	f
Odun	6
Orman	4
Taş	2
Ot	2
İnek	1
Yol	1
Toplam	16

Osan'ın (2006) derlediği 10 numaralı efsane 'de toplam 152 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 16 tanesi (% 10,52) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.53). *Odun* (6), *orman* (4), *taş* (2), *ot* (2), *inek* (1) ve *yol* (1) kavramları doğrudan coğrafi öğelere karşılık gelmektedir. Bu öğelerin cümle içerisindeki kullanımına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığı söylenebilir.

Tablo 4.54 *10 numaralı efsane*'de tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Ögeleri	f	Beşeri Coğrafya Ögeleri	f	Ekonomik Coğrafya Ögeleri	f
Orman	4	Yol	1	Odun	6
Taş	2	Toplam	1	İnek	1
Ot	2			Toplam	7
Toplam	8				

Tablo 4.54 *10 numaralı efsane*'de tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. *10 numaralı efsane*'de yer alan fiziki coğrafyaya ilişkin ögeler beşeri ve ekonomik coğrafya ögelerinden fazladır. Fiziki coğrafya ögelerinden *orman* (4), *taş* (2), beşeri coğrafya ögesi olarak ise *yol* (1), ekonomik coğrafya ögelerinden ise *odun* (6), *inek* (1) kelimeleri en çok tekrarlanan coğrafi ögeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Metinde geçen toplam 16 coğrafi ögeden 8'i (%50) fiziki coğrafyaya, 1'i (%6,25) beşeri coğrafyaya, 7'si (%43,75) ise ekonomik coğrafyaya ilişkin ögelerdir.

Nazlı ile Beyin Oğlu Efsanesi

Nazilli'nin ilk kuruluş yeri olan Pazar Yeri'ne, Pazar Bey birkaç obası ile birlikte gelip yerleşir. Burası ticaret için mühim bir kavşak yeri olduğundan her hafta panayır kurulur, Çevre halkı bu panayıra gelir, ihtiyaçlarını giderir.

Bir de civardaki dağ köylerinde yaşayan bir güzel vardır. Güzelliği dillere destan olan bu kızın adına Nazlı derler. Pazar Bey'in oğlu dağlara gezmeye çıktığı bir gün Nazlı ile karşılaşır; görür görmez de vurulur. Nazlı da genç, onun da kalbi var; böyle bir babayiğide vurulmayacak kız mı var ki? Nazlı ile Bey'in oğlu gizli gizli buluşurlar, görüşürler. Ama bir gün bu gizli buluşmalar delikanlının babası tarafından duyulur. Bey oğluna kati emir verir: "Bu kızla bir daha buluşmayacaksın, bu köylü kızını sana almam!" Nazlı günlerce boş yere bekler durur Bey oğlunu. Sonunda hasta olup yataklara düşer. Sevdalılar yataktan ancak kavuşmanın sevinci kaldırabilir; bir de emri-i Hak.

Nazlı'nın ölüm haberini alan delikanlı deliye döner, Menderes Nehri'nin kıyısına gelip sağa sola koşuşmaya başlar. Nazlı'sını bir de buralarda arar; ama bulamaz. Menderes Köprüsü'nün üstüne çıkar ve kendisini oradan suların serin koynuna bırakır.

Buranın adı da, kavuşmayan sevgililerden hatıra olarak günümüze kadar söylenmiş, durmuş; Nazlı'nın ili!

Tablo 4.55 Sakaoğlu'nun (2013) derlediği *Nazlı ile Beyi Oğlu* adlı efsanede geçen coğrafi ögelerin analizi

Kodlar	f
Panayır	2
Pazar Yeri	1
Oba	1
Ticaret	1
Kavşak yeri	1
Çevre	1
Halk	1
Civar	1
Dağ Köyleri	1
Dağ	1
Köylü	1
Menderes Nehri	1
Kıyı	1
Menderes Köprüsü	1
Su	1
Toplam	16

Sakaoğlu'nun (2013) derlediği *Nazlı ile Beyi Oğlu* adlı efsanede toplam 188 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 16 tanesi (%8,51) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.55). *Panayır (2), Pazar yeri (1), oba (1), ticaret (1), kavşak yeri (1), çevre (1), halk (1), civar (1), dağ köyleri (1), dağ (1), köylü (1), Menderes Nehri (1), kıyı (1), Menderes Köprüsü (1) ve su (1)* kavramları doğrudan coğrafi ögelere karşılık gelmektedir. Bu ögelerin cümle içerisindeki kullanımlarına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığı söylenebilir.

Tablo 4.56 *Nazlı ile Beyi Oğlu* adlı efsanede tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Öğeleri	f	Beşeri Coğrafya Öğeleri	f	Ekonomik Coğrafya Öğeleri	f
Dağ	1	Oba	1	Panayır	2
Menderes nehri	1	Kavşak yeri	1	Pazar yeri	1
Kıyı	1	Çevre	1	Ticaret	1
Su	1	Halk	1	Toplam	4
Toplam	4	Civar	1		
		Dağ köyleri	1		
		Köylü	1		
		Menderes köprüsü	1		
		Toplam	8		

Tablo 4.56 *Nazlı ile Beyi Oğlu* adlı efsanede tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. *Nazlı ile Beyi Oğlu* adlı efsanede yer alan beşeri coğrafyaya ilişkin öğeler fiziki ve ekonomik coğrafya öğelerinden fazladır. Fiziki coğrafya öğelerinden *dağ (1)*, *Menderes nehri (1)*, beşeri coğrafya öğelerinden ise *oba (1)*, *dağ köyleri (1)*, ekonomik coğrafya öğelerinden ise *panayır (2)*, *pazar yeri (1)* vb. kelimeleri en çok tekrarlanan coğrafi öğeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Metinde geçen toplam 16 coğrafi öğeden 4'ü (%25) fiziki coğrafyaya, 8'i (%50) beşeri coğrafyaya, 4'ü (%25) ise ekonomik coğrafyaya ilişkin öğelerdir.

Menderes (Meander) Efsanesi

Meander adında bir yiğit varmış Anabelen Vadisi'nde. Başarılı bir asker olan Meander, zamanla komutanlığa kadar yükselmiş. Bir gün ordusunun başına geçerek Pesinünt kenti üzerine yürümüş. Burası Friglerin dinsel merkeziymiş. Zorlu bir mücadele, kanlı bir savaş olmuş, ama sonunda Meander'in ordusu bozguna uğratılmış. Yenilgiyi hazmedemeyen Meander, dünyaya küsmüş. Hazineselerini, değerli eşyalarını, tüm varlığını sağ kalan askerlerine dağıtmış hiç düşünmeden. Tanrıça onun bu davranışına kızıp, bu yiğidin aklını büsbütün başından alınca Meander çıldırılmış. Yakınlarını öldürdükten sonra yüksek bir kayanın üzerine çıkmış ve kendini Anabelen Irmağı'nın sularına bırakıvermiş. Irmak o günden sonra Meander adıyla anılmaya başlanmış. Bu ad zamanla Menderes biçimine dönüşmüş.

Tablo 4.57 Batur'un (2016) derlediği *Menderes (Meander) Efsanesi*'nde geçen coğrafi öğelerin analizi

Kodlar	f
Meander	7
Menderes	2
Anabelen Vadisi	1
Anabelen Irmağı	1
Irmak	1
Su	1
Kaya	1
Kent	1
Toplam	15

Batur'un (2016) derlediği *Menderes (Meander) Efsanesi*'nde toplam 102 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 15 tanesi (%14,70) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.57). *Meander* (7), *Menderes* (2), *Anabelen Vadisi* (1) *Anabelen Irmağı* (1), *irmak* (1), *su* (1), *kaya* (1) ve *kent* (1) kavramları doğrudan coğrafi öğelere karşılık gelmektedir. Bu öğelerin cümle içerisindeki kullanımına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığını söylemek mümkündür. Bu efsaneden hareketle akarsu (nehir) gibi doğal coğrafyaya ilişkin öğelerin adlandırılmasının efsanelere de konu olduğu söylenebilir.

Tablo 4.58 *Menderes (Meander) Efsanesi*'nde tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Öğeleri	f	Beşeri Coğrafya Öğeleri	f	Ekonomik Coğrafya Öğeleri	f
Meander	7	Kent	1		
Menderes	2	Toplam	1		
Anabelen Vadisi	1				
Anabelen Irmağı	1				
Irmak	1				
Su	1				
Kaya	1				
Toplam	14				

Tablo 4.58 *Menderes (Meander) Efsanesi*'nde tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. *Menderes (Meander) Efsanesi*'nde yer alan fiziki coğrafyaya ilişkin öğeler beşeri coğrafya öğelerinden fazladır. Ekonomik coğrafyaya ilişkin ise herhangi bir ögeye rastlanmamıştır. Fiziki coğrafya öğelerinden *Meander* (7), *Menderes* (2), beşeri coğrafya ögesi ise *kent* (1)

kelimeleri bulunmaktadır. Metinde geçen toplam 15 coğrafi ögeden 14'ü (%93,34) fiziki coğrafyaya, 2'si (%6,66) beşeri coğrafyaya ilişkin öğelerdir.

Arap Apıştı Efsanesi

Eskiden bir Yörük beyi gelip şimdiki Arap Apıştı semtinin öbür yüzüne yerleşmiş. Bu beyin Arap bir seyisi varmış. Yörük beyi zaman zaman Arap'tan çaydan su doldurup getirmesini istermiş. Çay uzak ve çok derin bir vadide olmasına rağmen Arap, suyu hemen getirirmiş. Bu durum beyin dikkatini çekmiş ve Arap'ı gizlice takip etmiş. Arap şimdiki Kartalkayası denen uçurumun başına varınca, büyük dev gibi bir adam haline gelmiş, sol ayağını vadinin Kartalkaya tarafına; sağ ayağını da karşıya Hıdırellez Tekkesi tarafına koyup eğilerek dereden su doldurmaya başlamış. Bey onu bu halde görmüş ve Arap görüldüğünü fark edince olduğu yerde infilak edip ortadan kaybolmuş. Bu olaydan sonra yöre halkı bu bölgeye Arap'ın apış açtığı yer anlamına gelen Arap Apıştı adını vermişler.

Tablo 4.59 Türктаş'ın (2012) derlediği *Arap Apıştı Efsanesi*'nde geçen coğrafi öğelerin analizi

Kodlar	f
Su	4
Yörük	2
Vadi	2
Çay	2
Arap Apıştı semti	1
Kartalkayası uçurumu	1
Halk	1
Seyis	1
Bölge	1
Toplam	15

Türктаş'ın (2012) derlediği *Arap Apıştı Efsanesi*'nde toplam 119 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 14 tanesi (%12,60) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.59). *Su (4), yörük (2), vadi (2), çay (2), Arap Apıştı semti (1), Kartalkayası uçurumu (1), halk (1), seyis (1) ve bölge (1)* kavramları doğrudan coğrafi öğelere karşılık gelmektedir. Bu öğelerin cümle içerisindeki kullanımına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığı söylenebilir. Denizli ilinin Kale ilçesine bağlı İnceğiz köyünün Kemer Barajı tarafındaki Arap Apıştı denen mevkide Arap Apıştı Dede adında bir yer

vardır. Burada herhangi bir yapı yoktur. Burası az da olsa büyükçe bir mezarı andırmakla beraber daha çok, eski bir yapı yıkıntısını çağrıştırmaktadır. Halk tarafından burası kutsal sayılmaktadır. Çevre köylerde yaşayanlar eskiden buraya yağmur duasına çıkarlarmış. Duadan sonra mutlaka dua yapılan yerden yağmur yağmaya başlar, oradan İnceğiz köyüne doğru gelirmiş. Halk arasında buranın adının nerden geldiğine bu efsane anlatılmaktadır (Türktaş, 2012).

Tablo 4.60 *Arap Apıştı Efsanesi* 'nde tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Öğeleri	f	Beşeri Coğrafya Öğeleri	f	Ekonomik Coğrafya Öğeleri	f
Su	4	Yörük	2		
Vadi	2	Arapapıştı semti	1		
Çay	2	Seyis	1		
Kartalkayası uçurumu	1	Halk	1		
Toplam	9	Bölge	1		
		Toplam	6		

Tablo 4.60 *Arap Apıştı Efsanesi* 'nde tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. *Arap Apıştı Efsanesi* 'nde yer alan fiziki coğrafyaya ilişkin öğeler beşeri coğrafya öğelerinden fazladır. Ekonomik coğrafyaya ilişkin ise herhangi bir öğeye rastlanmamıştır. Fiziki coğrafya öğelerinden su (4), vadi (2), beşeri coğrafya öğelerinden ise yörük (2) Arapapıştı semti (1), halk (1) vb. kelimeleri bulunmaktadır. Metinde geçen toplam 15 coğrafi öğeden 9 tanesi (%60) fiziki coğrafyaya, 6 tanesi (%40) beşeri coğrafyaya ilişkin öğelerdir.

199. Efsane

Vaktiyle herkesin çirkinliği ile alay ettiği ve gerçekten de çok çirkin olan çoban bir kız varmış. Bu kız çirkinliğinden çok şikâyetçi imiş. Bir gün çoban kız Pamukkale travertenlerinin olduğu yerde koyunlarını otlatırken kaygan zeminden ayağı kaymış ve yuvarlanarak su birikintisinin içine düşmüş. Bir müddet düştüğü su birikintisinin içinde baygın halde yatan kız nihayet uyanıp oturmuş. Bu arada suda çok güzel bir yüzün aksini görmüş ve buna çok şaşırılmış. Gördüğü bu akis kendi yüzüymüş. O sırada al ata binerek ava çıkmış olan dönemin kralının oğlu oradan geçiyormuş. Su birikintisinin içinde oturan çok güzel çoban kızı görünce bir müddet öylece onu izlemiş ve arkasından da ona âşık olmuş. Hemen atından inip kızı sudan çıkararak atının terkesine

bindirip saraya götürmüş. Sarayda herkes bu çoban kızın bu güzelliğine hayran kalmış. Prens, sonra da çok güzel olan bu çoban kızla dillere destan bir düğün yaparak evlenmiş (Tanyu, 1988: 104, Akt: Türктаş, 2012).

Tablo 4.61 Türктаş'ın (2012) derlediği 199. *Efsane* 'de geçen coğrafi öğelerin analizi

Kodlar	f
Çoban	5
Tablo 4.61 (Devamı)	
Su birikintisi	3
At	3
Su	2
Koyun	1
Pamukkale travertenleri	1
Toplam	15

Türктаş'ın (2012) derlediği 199. *Efsane* 'de toplam 143 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 15 tanesi (%10,48) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.61). *Çoban* (5), *su birikintisi* (3), *at* (3), *su* (2), *koyun* (1) ve *Pamukkale travertenleri* (1) kavramları doğrudan coğrafi öğelere karşılık gelmektedir. Bu öğelerin cümle içerisindeki kullanımlarına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığı söylenebilir. Denizli'de dünyaca ünlü Pamukkale travertenleri bulunmaktadır. Travertenlerden akan sıcak suyun insanın cildini güzelleştirdiği söylenmektedir. Bu yüzden ki, Pamukkale'ye gelen insanlar, dört mevsim travertenlerden akan suda yüzmek isterler. Travertenlerden akan suların insanı güzelleştirdiğine dair bu efsane anlatılmaktadır.

Tablo 4.62 199. *Efsane* 'de tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Öğeleri	f	Beşeri Coğrafya Öğeleri	f	Ekonomik Coğrafya Öğeleri	f
Su birikintisi	3	Çoban	5	At	3
Su	2	Toplam	5	Koyun	1
Pamukkale travertenleri	1			Toplam	4
Toplam	6				

Tablo 4.62 199. *Efsane* 'de tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. 199. *Efsane* 'de yer alan fiziki coğrafyaya ilişkin öğeler beşeri ve ekonomik coğrafya öğelerinden fazladır. Fiziki coğrafya öğelerinden *su birikintisi* (3), *su* (2), *Menderes nehri* (1), beşeri coğrafya ögesi ise

çoban (5), ekonomik coğrafya ögelerinden ise *at* (3), *koyun* (1) kelimeleri en çok tekrarlanan coğrafi ögeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Metinde geçen toplam 15 coğrafi ögeden 6'sı (%40) fiziki coğrafyaya, 5'i (%33,33) beşeri coğrafyaya, 4'ü (%26,67) ise ekonomik coğrafyaya ilişkin ögelerdir.

205. Efsane

Eski zamanlardan birinde, dağda bir kayadan sesler geliyormuş. Adamın biri merak edip kayanın yanına varmış. Kaya bir anda ortadan ikiye ayrılmış ve içinden bir bodak (deve yavrusu) çıkmış. Kaya tekrar kapanmış. Deve kayanın içinde, yavrusu kayanın dışında kalmış. İşte bu yüzden deve, kaya gibi yumru yumru imiş.

Tablo 4.63 Türктаş'ın (2012) derlediği 205. Efsane 'de geçen coğrafi ögelerin analizi

Kodlar	f
Kaya	7
Deve	2
Bodak (Deve yavrusu)	2
Dağ	1
Toplam	12

Türктаş'ın (2012) derlediği 205. Efsane 'de toplam 49 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 12 tanesi (%24,48) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.63). *Kaya* (7), *deve* (2), *bodak (deve yavrusu)* (1) ve *dağ* (1) kavramları doğrudan coğrafi ögelere karşılık gelmektedir. Bu ögelerin cümle içerisindeki kullanımına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığı söylenebilir.

Tablo 4.64 205. Efsane 'de tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Ögeleri	f	Beşeri Coğrafya Ögeleri	f	Ekonomik Coğrafya Ögeleri	f
Kaya	7			Deve	2
Dağ	1			Bodak (deve yavrusu)	2
Toplam	8			Toplam	4

Tablo 4.64 205. Efsane 'de tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. 205. Efsane 'de yer alan fiziki coğrafyaya ilişkin ögeler ekonomik coğrafya ögelerinden fazladır. Beşeri coğrafyaya ilişkin ise herhangi bir ögeye rastlanmamıştır. Fiziki coğrafya ögelerinden *kaya* (7), *dağ*

(1), ekonomik coğrafya ögelerinden ise *deve* (2), *bodak* (*deve yavrusu*) (2) kelimeleri en çok tekrarlanan coğrafi ögeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Metinde geçen toplam 12 coğrafi ögeden 8'i (%66,67) fiziki coğrafyaya, 4'ü (%33,33) ise ekonomik coğrafyaya ilişkin ögelerdir.

171. Efsane

Koyun Baba hayattayken, yaşadığı köy taşlık bir köymüş. Tarlalar taşlık olduğu için işlemesi zormuş. Koyun Baba'nın köylüleri bu durumdan şikâyetçiymişler. Bir gün Koyun Baba'ya: "Hadi bakalım bir kerametini görelim, şu etraftaki taşları ne yapacaksan yap" demişler. Koyun Baba yerden bir taş alıp, düüü diyerek etraftaki taşlara doğru fırlatmış ve oradaki bütün taşlar koyuna dönüşmüşler. Onun için bu zât Koyun Baba adını almış.

Tablo 4.65 Türктаş'ın (2012) derlediği 171. Efsane 'de geçen coğrafi ögelerin analizi

Kodlar	f
Taş	4
Taşlık	2
Köy	2
Köylü	1
Tarla	1
Koyun	1
Toplam	11

Türктаş'ın (2012) derlediği 171. Efsane 'de toplam 64 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 11 tanesi (%17,18) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.65). *Taş* (4), *taşlık* (2), *köy* (2), *köylü* (1), *tarla* (1) ve *koyun* (1) kavramları doğrudan coğrafi ögelere karşılık gelmektedir. Bu ögelerin cümle içerisindeki kullanımlarına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığı söylenebilir. Denizli ilinin Kale ilçesine bağlı eski Teyner köyü yakınlarında Koyun Baba denen bir yatır bulunmaktadır. Bu yatırın adının nereden geldiği konusunda ise bu efsane anlatılmaktadır.

Tablo 4.66 171. Efsane 'de tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Ögeleri	f	Beşeri Coğrafya Ögeleri	f	Ekonomik Coğrafya Ögeleri	f
Taş	4	Köy	2	Tarla	1
Taşlık	2	Köylü	1	Koyun	1
Toplam	6	Toplam	3	Toplam	2

Tablo 4.66 171. *Efsane*’de tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. 171. *Efsane*’de yer alan fiziki coğrafyaya ilişkin ögeler beşeri ve ekonomik coğrafya ögelerinden fazladır. Fiziki coğrafya ögelerinden *taş* (4), *taşlık* (2), beşeri coğrafya ögelerinden *köy* (2), *köylü* (1), ekonomik coğrafya ögelerinden ise *tarla* (1), *koyun* (1) kelimeleri en çok tekrarlanan coğrafi ögeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Metinde geçen toplam 11 coğrafi ögeden 6’sı (%54,56) fiziki coğrafyaya, 3’ü (%27,27) beşeri coğrafyaya, 2’si (%18,18) ise ekonomik coğrafyaya ilişkin ögelerdir.

14. *Efsane*

Eskiden yağmurlar yağarken hava bulutsuz olur, insanlar yağmurun ne zaman yağacağını kestiremeyerek yağmura hazırlıksız yakalanırlarmış. Yağmur yağarken de doğrudan indiği için bitkiler zarar görmüş. İnsanlar bir gün Allah’a dua edip: “Allah’ım bize yağmurun yağacağını belli et, biz de hazırlıklı olalım” demişler. Allah da onların duasını kabul etmiş ve bulutları yaratmış. O zamandan beri yağmur yağmadan önce bulutlar ortaya çıkar ve insanlar önlemlerini alırlarmış.

Tablo 4.67 Türктаş’ın (2012) derlediği 14. *Efsane*’de geçen coğrafi ögelerin analizi

Kodlar	f
Yağmur	6
Bulut	2
Bulutsuz	1
Hava	1
Bitki	1
Toplam	11

Türктаş’ın (2012) yağmurun belirtisi ile ilgili derlediği 14. *Efsane*’de toplam 65 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 11 tanesi (%16,92) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.67). *Yağmur* (6), *bulut* (2), *bulutsuz* (1), *hava* (1) ve *bitki* (1) kavramları doğrudan coğrafi ögelere karşılık gelmektedir. Bu ögelerin cümle içerisindeki kullanımına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığı söylenebilir.

Tablo 4.68 14. *Efsane*’de tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Ögeleri	f	Beşeri Coğrafya Ögeleri	f	Ekonomik Coğrafya Ögeleri	f
Yağmur	6				
Bulut	2				
Bulutsuz	1				
Hava	1				
Bitki	1				
Toplam	11				

Tablo 4.68 14. *Efsane*’de tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. 14. *Efsane*’de yer alan coğrafi ögelerin tamamı fiziki coğrafya ögelerinden oluşmaktadır. Beşeri ve ekonomik coğrafyaya ilişkin herhangi bir ögeye rastlanmamıştır. Fiziki coğrafya ögelerinden *yağmur* (4), *bulut* (2) kelimeleri en çok tekrarlanan coğrafi ögeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

101. *Efsane*

İlk insanlar olan Havva anamız ve Âdem babamız yasak meyve yüzünden cennetten kovulup dünyaya dönünce edep yerlerini kapatabilmek için incir ağacından yaprak istemişler. İncir ağacı beş yaprak Havva anamıza, üç yaprak da Âdem babamıza atmış ve onlar edep yerlerini atılan bu yapraklarla kapatmışlar. Bu iyilik üzerine incir ağacına “Senin ömrün uzun, meyven tatlı olsun, kullar hep yesin doyunsun” diye dua etmişler. O zamandan beri incirin ömrü uzun, meyvesi çok tatlı imiş.

Tablo 4.69 Türkteş’in (2012) derlediği 101. *Efsane*’de geçen coğrafi ögelerin analizi

Kodlar	f
İncir ağacı	4
Yaprak	4
Meyve	2
Dünya	1
Toplam	11

Türkteş’in (2012) derlediği 101. *Efsane*’de toplam 73 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 11 tanesi (%15,06) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.69). *İncir ağacı* (4), *yaprak* (4), *meyve* (2) ve *dünya* (1) kavramları doğrudan coğrafi ögelere karşılık gelmektedir. Bu ögelerin cümle içerisindeki kullanımlarına bakıldığında herhangi

bir mecaz anlam barındırmadığı söylenebilir. Güney ilçesinde, incir ağacının uzun yaşaması ve meyvesinin tatlı olması ile ilgili olarak bu efsane anlatılmaktadır.

Tablo 4.70 101. *Efsane* 'de tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Öğeleri	f	Beşeri Coğrafya Öğeleri	f	Ekonomik Coğrafya Öğeleri	f
Yaprak	4			İncir ağacı	4
Dünya	1			Meyve	2
Toplam	5			Toplam	6

Tablo 4.70 101. *Efsane* 'de tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. 101. *Efsane* 'de yer alan ekonomik coğrafyaya ilişkin öğeler fiziki coğrafya öğelerinden fazladır. Beşeri coğrafyaya ilişkin herhangi bir öğeye rastlanmamıştır. Fiziki coğrafya öğelerinden *yaprak* (4), *dünya* (1), ekonomik coğrafya öğelerinden ise *incir ağacı* (4), *meyve* (2) kelimeleri en çok tekrarlanan coğrafi öğeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Metinde geçen toplam 11 coğrafi öğeden 5'i (%45,45) fiziki coğrafyaya, 6'sı (%54,55) ise ekonomik coğrafyaya ilişkin öğelerdir.

Gelin Taşı Efsanesi

Tavas'a bağlı bir köyde kızın birisi sevmediği bir adamla evlendirilmek istenmiş. Kız buna karşı çıkmış ve "Ben dağın ardına o adama varmam" demiş direktmiş. Babası ise zorla kızı o adamla evlendirmiş. Düğün dernek kurulmuş, kız beyaz atın üstünde düğün alayıyla birlikte köye doğru yol almış. Gelin gönülsüz gittiği için "Allah'ım dağın ardına gelin olacağıma kara kara taş olaydım" diye kendine beddua etmiş. Gelinin bedduası kabul olmuş, gelin ve gelin alayı simsiyah taşlara dönüşmüşler. Gelinin dönüştüğü taşa Gelin Taşı, köye de Karataş köyü demişler.

Tablo 4.71 Türkteş'in (2012) derlediği *Gelin Taşı Efsanesi*'nde geçen coğrafi ögelerin analizi

Kodlar	f
Taş	4
Köy	3
Dağ	2
Tavas	1
Karataş Köyü	1
Toplam	11

Türkteş'in (2012) derlediği *Gelin Taşı Efsanesi*'nde toplam 86 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 11 tanesi (%12,79) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.71). *Taş* (3), *köy* (3), *dağ* (2), *Tavas* (1) ve *Karataş Köyü* (1) kavramları doğrudan coğrafi ögelere karşılık gelmektedir. Bu ögelerin cümle içerisindeki kullanımlarına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığı söylenebilir.

Tablo 4.72 *Gelin Taşı Efsanesi*'nde tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Ögeleri	f	Beşeri Coğrafya Ögeleri	f	Ekonomik Coğrafya Ögeleri	f
Taş	4	Köy	3		
Dağ	2	Tavas	1		
Toplam	6	Karataş köyü	1		
		Toplam	5		

Tablo 4.72 *Gelin Taşı Efsanesi*'nde tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. *Gelin Taşı Efsanesi*'nde yer alan fiziki coğrafya ögeleri beşeri coğrafya ögelerinden fazladır. Ekonomik coğrafyaya ilişkin herhangi bir ögeye rastlanmamıştır. Fiziki coğrafya ögelerinden *taş* (4), *dağ* (2), beşeri coğrafya ögelerinden ise *köy* (3), *Tavas* (1), *Karataş köyü* (1) kelimeleri en çok tekrarlanan coğrafi ögelerdir. Metinde geçen toplam 11 coğrafi ögeden 6'sı (%54,55) fiziki coğrafyaya, 5'i (%45,45) ise beşeri coğrafyaya ilişkin ögelerdir.

Çocuklu Kaya

Akçaova bucağının Belen mevkiinde gövdeden birbirine bitişik iki insanı andıran sivri bir kaya vardır. Kuzeye bakan bu iki kayadan doğudakinin gövdesine yapışık küçük bir kaya daha bulunmaktadır. Bu küçük kaya da annenin kucağındaki çocuğu temsil etmektedir.

Vaktiyle bir kadının teknesinde ekmeklik hamur yoğururken küçük çocuğu da yanlarında oynuyormuş. Bir ara çocuk kendi pisliği ile de oynamaya başlamış. Sonra pis ellerini hamur teknesine batırmış. Allah, kutsal nimeti koruyamayan anne, baba ve çocuğunu o anda taş haline getirmiş. Bu yüzden kayaya “Çocuklu kaya” denmekte ve çocuklar yanlış davranışlarında “Allah seni de taş eder” diyerek korkutulmaktadır.

Tablo 4.73 *Çocuklu Kaya* adlı efsanede geçen coğrafi ögelerin analizi

Kodlar	f
Kaya	5
Taş	2
Akçaova Bucağı	1
Belen Mevkii	1
Kuzey	1
Doğu	1
Toplam	11

Çocuklu Kaya adlı efsanede toplam 95 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 11 tanesi (%11,57) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.73). *Kaya* (4), *taş* (2), *Akçaova Bucağı* (1), *Belen mevkii* (1), *kuzey* (1), *doğu* (1) ve *bucak* (1) kavramları doğrudan coğrafi ögelere karşılık gelmektedir. Bu ögelerin cümle içerisindeki kullanımlarına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığı söylenebilir.

Tablo 4.74 *Çocuklu Kaya* adlı efsanede tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Ögeleri	f	Beşeri Coğrafya Ögeleri	f	Ekonomik Coğrafya Ögeleri	f
Kaya	5	Akçaova Bucağı	1		
Taş	2	Belen mevkii	1		
Kuzey	1	Toplam	2		
Doğu	1				
Toplam	9				

Tablo 4.74 *Çocuklu Kaya* adlı efsanede tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. *Çocuklu Kaya* adlı efsanede yer alan fiziki coğrafya ögeleri beşeri coğrafya ögelerinden fazladır. Ekonomik coğrafyaya ilişkin herhangi bir ögeye rastlanmamıştır. Fiziki coğrafya ögelerinden *kaya* (5), *taş* (2), *kuzey* (1), *doğu* (1), beşeri coğrafya ögelerinden ise *Akçaova Bucağı* (1), *Belen mevkii* (1) kelimeleri en çok tekrarlanan coğrafi ögeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Metinde geçen toplam 11 coğrafi öğeden 9'u(%81,81) fiziki coğrafyaya, 2'si (%18,19) ise beşeri coğrafyaya ilişkin öğelerdir.

128 numaralı efsane

Adamın biri dört tarafı boş bir tepeyi sürüp imar ediyormuş. Yoldan geçen şahsın biri, “Eyvallah, Allah kolaylık versin.” Ne yapıyorsun?” demiş. O da, “Buraya ekin ekcem.” demiş. O adam, Hızır Aleyhisselam'muş. Allah'tan ona ilham gelmiş, burda mahsül olmayacak, kepir bura diye. Adama demiş: “Boşa emek çekme, burda mahsül olmayacak!” O da: “Ben imar edin, emek çekin de, o istese olmasın.” Elindeyse olmasın gibi konuşmuş. Adam, orayı yedi defa sürüp çapalamış. Ekmiş. Ekinlerin olgunlaşma zamanı gelmiş. Tekrar, ordan o adam, derviş, geçerke bi bakmış. En iyi yerden daha iyi mahsül var. O zamanlar Hızır Aleyhisselam, “Ya Rabbi hani burda ekin olmayacak demiştin bana.” O da: Emegine mukabil, yani yedi defa sürdü, imar etti, onun için verdim, iyi bir yer olsaydı daha da fazla olurdu, demiş. Halk, böyle verimsiz yerleri de bu inançla işliyor şu anda.

Tablo 4.75 Osan'ın (2006) derlediği 128 numaralı efsane'de geçen coğrafi öğelerin analizi

Kodlar	f
Ekin	3
Mahsul (Mahsül)	3
Kepir	1
Verimsiz	1
Tepe	1
Halk	1
Toplam	10

Osan'ın (2006) derlediği 128 numaralı efsane'de toplam 136 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 10 tanesi (%7,35) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.75). *Ekin (3), mahsul (mahsül) (3), kepir (1), verimsiz (1), tepe (1) ve halk (1)* kavramları doğrudan coğrafi öğelere karşılık gelmektedir. Bu öğelerin cümle içerisindeki kullanımına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığı söylenebilir.

Tablo 4.76 *128 numaralı efsane*’de tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Ögeleri	f	Beşeri Coğrafya Ögeleri	f	Ekonomik Coğrafya Ögeleri	f
Tepe	1	Halk	1	Mahsul	3
Verimsiz	1	Toplam	1	Ekin	3
Kepir	1			Toplam	6
Toplam	3				

Tablo 4.76 *128 numaralı efsane*’de tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. *128 numaralı efsane*’de yer alan ekonomik coğrafyaya ilişkin ögeler fiziki ve beşeri coğrafya ögelerinden fazladır. Fiziki coğrafya ögelerinden *tepe (1)*, *verimsiz (1)*, *kepir (1)*, beşeri coğrafya ögesi ise *halk (1)*, ekonomik coğrafya ögelerinden ise *mahsul (3)*, *ekin (1)* kelimeleri en çok tekrarlanan coğrafi ögeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Metinde geçen toplam 10 coğrafi ögeden 3’ü (%30) fiziki coğrafyaya, 1’i (%10) beşeri coğrafyaya, 6’sı (%60) ise ekonomik coğrafyaya ilişkin ögelerdir.

2 numaralı efsane

Biz çocukana, dünya sarı bi öküzün buynuzlânın üstünde duruyô, derlerdi. Deprem olunca da sarı öküz, sinegleri kovaltyô, derlerdi. Öküze sinek gonarmış, o da sinegleri kovalamak için guyrunu sallarmış. O zaman da deprem olurumuş.

Tablo 4.77 Osan’ın (2006) derlediği *2 numaralı efsane*’de geçen coğrafi ögelerin analizi

Kodlar	f
Öküz	3
Sinek (Sineg)	3
Deprem	2
Dünya	1
Toplam	9

Osan’ın (2006) derlediği *2 numaralı efsane*’de toplam 36 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 9 tanesi (%25) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.77). *Öküz (3)*, *sinek (3)*, *deprem (2)* ve *dünya (1)* kavramları doğrudan coğrafi ögelere karşılık gelmektedir. Bu ögelerin cümle içerisindeki kullanımlarına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığı söylenebilir.

Tablo 4.78 2 numaralı efsane’de tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Öğeleri	f	Beşeri Coğrafya Öğeleri	f	Ekonomik Coğrafya Öğeleri	f
Sinek	3			Öküz	3
Deprem	2			Toplam	3
Dünya	1				
Toplam	6				

Tablo 4.78 2 numaralı efsane’de tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. 2 numaralı efsane’de yer alan fiziki coğrafyaya ilişkin öğeler ekonomik coğrafya öğelerinden fazladır. Beşeri coğrafyaya ilişkin herhangi bir coğrafi öğeye rastlanmamıştır. Fiziki coğrafya öğelerinden *sinek* (3), *deprem* (2), *dünya* (1), ekonomik coğrafya öğelerinden ise *öküz* (3) kelimeleri en çok tekrarlanan coğrafi öğeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Metinde geçen toplam 9 coğrafi öğeden 6’sı (%66,67) fiziki coğrafyaya, 3’ü (%33,33) ise ekonomik coğrafyaya ilişkin öğelerdir.

Çine Çayı

Efsaneye göre bütün güzel sanatların tanrısı olan Apollon, yeryüzünün bu güzel köşesinde saz çalarak dolaşır. Diğer tanrılara ve ölümsüz perilere neşeli dakikalar yaşatmıştır. Bir gün bu yöreye bir ölümlü gelip yerleşmiş. Elinde hiçbir gökyüzü tanrısının ve perilerin bugüne kadar görmediği uzun bir kavalı varmış. Ölümlü uzun kavalı öyle güzel üflüyor, ona öyle etkili nağmeler çıkartıyormuş ki herkes vecd ile dinliyormuş. Periler ölümlünün, sazını Apollon’dan daha güzel ve daha dokunaklı çaldığını birbirlerine fısıldamışlar. Üstelik sazının da Apollon’un sazından daha etkileyici ve büyüleyici olduğunu söylemişler. Bu sözler Apollon’un kulağına kadar gitmiş. Çok öfkelenen ve gazaba gelen Apollon, ölümlüyü tanrılarının huzurunda yarışmaya davet etmiş. Şimdiki Çine Çayı’nın vadisinde yarışmaya başlamışlar. Ölümlü sazını o kadar güzel üflemiş, o kadar dokunaklı çalmış ki buna tanrılar bile şaşmış. “Artık ölümlünün üstünlüğünü kabul et Apollon, sazını senden çok daha güzel çalıyor” demişler.

Ölümlünün üstünlüğünü bir türlü içine sindiremeyen Apollon tanrısal gücü ile ölümlünün derisini diri diri yüzdürmüş, onu Hades’in yanına göndermiş. Bu olaya periler o kadar üzülmüş, o kadar gözyaşı dökmüşler ki

akan gözyaşları nehir olup akmış. Perilerin gözyaşlarının oluşturduğu Çine çayı o gündən peri hala durmadan akarmış.

Tablo 4.79 Çine Çayı adlı efsanede geçen coğrafi öğelerin analizi

Kodlar	f
Çine Çayı	3
Nehir	1
Vadi	1
Yeryüzü	1
Gökyüzü	1
Yöre	1
Toplam	8

Çine Çayı adlı efsanede toplam 183 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 8 tanesi (%4,37) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.79). Çine Çayı (3), nehir (1), vadi (1), yeryüzü (1), gökyüzü (1) ve yöre (1) kavramları doğrudan coğrafi öğelere karşılık gelmektedir. Bu öğelerin cümle içerisindeki kullanımına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığı söylenebilir.

Tablo 4.80 Çine Çayı adlı efsanede tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Öğeleri	f	Beşeri Coğrafya Öğeleri	f	Ekonomik Coğrafya Öğeleri	f
Çine Çayı	3	Yöre	1		
Nehir	1	Toplam	1		
Vadi	1				
Yeryüzü	1				
Gökyüzü	1				
Toplam	7				

Tablo 4.80 Çine Çayı adlı efsanede tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. Çine Çayı adlı efsanede yer alan fiziki coğrafyaya ilişkin öğeler beşeri coğrafya öğelerinden fazladır. Ekonomik coğrafyaya ilişkin ise herhangi bir öğeye rastlanmamıştır. Fiziki coğrafya öğelerinden Çine Çayı (3), nehir (1), vadi (1), yeryüzü (1), gökyüzü (1), beşeri coğrafya ögesi ise yöre (1) kelimeleri coğrafi öğelerdir. Metinde geçen toplam 8 coğrafi öğeden 7'si (%87,5) fiziki coğrafyaya, 1'i (%12,5) ise beşeri coğrafyaya ilişkin öğelerdir.

26. Efsane

Başkarcı kasabasının üst kısmındaki Bahçekilise denen yerin yukarıdaki fındıklığın karşısında, ulaşılması çok zor olan bir yerde “in” adıyla anılan bir mağara vardır. Bu mağarada hazine olduğu söylenmektedir. Bu hazineyi cinlerin koruduğu inancı vardır ve bu yüzden kimse oraya gidip hazineyi almaya çalışmamaktadır. Derin hocaların bile okuyarak oraya gittikleri ancak onların da hazineyi almayı başaramadıkları söylenmektedir.

Tablo 4.81 Türктаş'ın (2012) derlediği 26. Efsane 'de geçen coğrafi öğelerin analizi

Kodlar	f
Mağara	2
İN	1
Yer	1
Fındıklık	1
Bahçekilise	1
Başkarcı Kasabası	1
Toplam	7

Türктаş'ın (2012) derlediği 26. Efsane'de toplam 57 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 7 tanesi (%12,28) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.81). *Mağara (2), in (1), yer (1), fındıklık (1), Bahçekilise (1) ve Başkarcı Kasabası (1)* kavramları doğrudan coğrafi öğelere karşılık gelmektedir. Bu öğelerin cümle içerisindeki kullanımlarına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığı söylenebilir.

Tablo 4.82 26. Efsane 'de tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Öğeleri	f	Beşeri Coğrafya Öğeleri	f	Ekonomik Coğrafya Öğeleri	f
Mağara	2	Bahçekilise	1	Fındıklık	1
İN	1	Başkarcı Kasabası	1	Toplam	1
Yer	1	Toplam	2		
Toplam	4				

Tablo 4.82 26. Efsane'de tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. 26. Efsane'de yer alan fiziki coğrafyaya ilişkin öğeler beşeri ve ekonomik coğrafya öğelerinden fazladır. Fiziki coğrafya öğelerinden *mağara (2), in (1), yer (1)*, beşeri coğrafya ögesi ise *Bahçekilise (1), Başkarcı Kasabası (1)*, ekonomik coğrafya öğelerinden ise *fındıklık (1)* kelimeleri en çok tekrarlanan

coğrafi ögelerdir. Metinde geçen toplam 7 coğrafi ögeden 4'ü (%57,15) fiziki coğrafyaya, 2'si (%28,57) beşeri coğrafyaya, 1'i (%14,28) ise ekonomik coğrafyaya ilişkin ögelerdir.

55 numaralı efsane

Eskiden meşhur, zengin bi köyümüŝ burası. Etraftaki köylerdeki insanlar buraya yemek yemeye, hacı kahvesi içmeye gelirlermiş. Buğday bol olduğu için bulgur yapılyo. Adı burdan geliyo. Bulgurlu.

Tablo 4.83 Osan'ın (2006) derlediği 55 numaralı efsane 'de geçen coğrafi ögelerin analizi

Kodlar	f
Köy	2
Buğday	1
Bulgur	1
Bulgurlu	1
Toplam	5

Osan'ın (2006) derlediği 55 numaralı efsane 'de toplam 29 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 5 tanesi (%17,24) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.83). *Köy (2)*, *buğday (1)*, *bulgur (1)* ve *Bulgurlu (1)* kavramları doğrudan coğrafi ögelere karşılık gelmektedir. Bu ögelerin cümle içerisindeki kullanımlarına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığı söylenebilir.

Tablo 4.84 55 numaralı efsane 'de tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Ögeleri	f	Beşeri Coğrafya Ögeleri	f	Ekonomik Coğrafya Ögeleri	f
		Köy	2	Buğday	1
		Bulgurlu	1	Bulgur	1
		Toplam	3	Toplam	2

Tablo 4.84 55 numaralı efsane 'de tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. 55 numaralı efsane 'de yer alan beşeri coğrafyaya ilişkin ögeler ekonomik coğrafya ögelerinden fazladır. Fiziki coğrafyaya ilişkin ise herhangi bir ögeye rastlanmamıştır. Beşeri coğrafya ögelerinden *köy (2)*, *Bulgurlu (1)*, ekonomik coğrafya ögesi ise *buğday (1)*, *bulgur (1)* kelimeleri en çok tekrarlanan coğrafi ögeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Metinde geçen toplam 5 coğrafi ögeden 3'ü (%60) beşeri coğrafyaya, 2'si (%40) ise ekonomik coğrafyaya ilişkin ögelerdir.

Ahmet Gazi Camii

Eskiçine köyündeki Ahmet Gazi Camiinin dış duvarları tamamlanmış, sıra kubbenin yapımına gelmiştir. Halk caminin bitimini sabırsızlıkla beklemektedir. Kubbe bir gece bir bütün olarak caminin üzerine konuvermiş. Halk kubbenin Allah tarafından konduğunu inanmaktadır.

Tablo 4.85 Ahmet Gazi Camii adlı efsanede geçen coğrafi ögelerin analizi

Kodlar	f
Halk	2
Köy	1
Eskiçine	1
Gece	1
Toplam	5

Ahmet Gazi Camii adlı efsanede toplam 35 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 5 tanesi (%14,28) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.85). *Halk* (2), *köy* (1), *Eskiçine* (1) ve *gece* (1) kavramları doğrudan coğrafi ögelere karşılık gelmektedir. Bu ögelerin cümle içerisindeki kullanımlarına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığı söylenebilir.

Tablo 4.86 Ahmet Gazi Camii adlı efsanede tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Ögeleri	f	Beşeri Coğrafya Ögeleri	f	Ekonomik Coğrafya Ögeleri	f
Gece	1	Halk	2		
Toplam	1	Köy	1		
		Eskiçine	1		
		Toplam	4		

Tablo 4.86 Ahmet Gazi Camii adlı efsanede tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. Ahmet Gazi Camii adlı efsanede yer alan beşeri coğrafyaya ilişkin ögeler fiziki coğrafya ögelerinden fazladır. Ekonomik coğrafyaya ilişkin ise herhangi bir coğrafi ögeye rastlanmamıştır. Fiziki coğrafya ögelerinden *halk* (2), *köy* (1), *Eskiçine* (1), fiziki coğrafya ögesi ise *gece* (1) kelimeleri en çok tekrarlanan coğrafi ögelerdir. Metinde geçen toplam 5 coğrafi ögeden 1'i (%20) fiziki coğrafyaya, 4'ü (%80) ise beşeri coğrafyaya ilişkin ögelerdir.

4.3. Büyük Menderes Havzası'nın Aşağı Çığırında (Söke-Milet Yöresi) Ortaya Çıkan Efsanelerde Geçen Coğrafi Ögelerin Analizi

Büyük Menderes Havzası'nın aşağı çığırı ile ilgili 10 efsaneye ulaşılmış ve tamamı analiz edilmiştir. *Kızlarhisarı*, *Medusa Efsanesi* ve *Nal İzi* adlı efsanelere Aydın Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün internet sitesinden (<http://www.aydinkulturturizm.gov.tr/TR,64470/efsaneler>: 10.12.2017) ulaşılmıştır. *Para Cezasına Çarptırılan Nehir*, *Beş Parmak Dağları'nın Uykuya Doymaz Çobanı*, *Çömlekçi Kız Kaeria* ve *Antheus ya da Sadakatin Cezası* adlı efsaneler Bayladı (2004); *Eros İle Psykhe Balat (Miletos)* adlı efsaneler Halikarnas Balıkçısı'nın (2008) derlemelerinden ulaşılmıştır. *Filozoflar Şehri Milet* ve *Apollon Tapınağı* adlı efsanelere Didim Belediyesi internet sitesinden ulaşılmıştır (<http://www.didim.bel.tr/efsaneler>: 25.03.2018).

Tablo 4.87 Büyük Menderes Havzası aşağı çığırında incelenen efsaneler ve bu efsanelerde geçen coğrafi ögelerin sayı ve oranları

<i>Efsane No</i>	<i>Efsane Adı</i>	<i>Efsanelerde kullanılan toplam kelime sayısı</i>	<i>Efsanelerde kullanılan coğrafi öge sayısı</i>	<i>Efsanelerdeki coğrafi öge oranı (%)</i>
1	<i>Beş Parmak Dağları'nın Uykuya Doymaz Çobanı</i>	551	58	10,52
2	<i>Eros İle Psykhe Balat (Miletos)</i>	815	39	4,78
3	<i>Para Cezasına Çarptırılan Nehir</i>	105	22	20,95
4	<i>Çömlekçi Kız Kaeria</i>	114	19	24,28
5	<i>Medusa Efsanesi</i>	692	15	2,16
6	<i>Kızlarhisarı</i>	197	7	3,55
7	<i>Nal İzi</i>	36	6	16,66
8	<i>Apollon Tapınağı</i>	55	6	10,90
9	<i>Antheus ya da Sadakatin Cezası</i>	82	6	7,31
10	<i>Filozoflar Şehri Milet</i>	92	6	6,52
	Toplam	2739	184	6,71

Tablo 4.87 incelendiğinde coğrafi öge sayısı en fazla olan efsane Bayladı'nın (2004) derlediği *Beş Parmak Dağları'nın Uykuya Doymaz Çobanı* (f 58) olarak tespit edilmiştir.

Coğrafi öge sayısı bakımından en az olan efsane ise Didim Belediyesi internet sitesinden (<http://www.didim.bel.tr/efsaneler>: 25.03.2018) ulaşılan *Filozoflar Şehri Milet (f 6)* olarak tespit edilmiştir. Büyük Menderes Havzası'nın aşağı çığırında ortaya çıkan ve incelemeleri yapılan efsanelerde kullanılan toplam kelime sayısı 2739'dur ve bu kelimelerden 185'i ise coğrafi ögedir. Toplamda ise %6,75'i coğrafi öge olarak tespit edilmiştir.

Tablo 4.88 Büyük Menderes Havzası'nın aşağı çığırında incelenen efsanelerin sınıflandırılması

<i>Yaratılış ve kıyamet ile ilgili efsaneler</i>	<i>Tarihi efsaneler ve medeniyet tarihi ile ilgili efsaneler</i>	<i>Tabiatüstü varlıklar ve kuvvetler/mitik efsaneler</i>	<i>Dinî efsaneler (Menkıbeler)</i>
<i>Çömlekçi Kız Kaeria</i>	<i>Kızlarhisarı*</i>	<i>Kızlarhisarı*</i>	<i>Nal İzi</i>
<i>Filozoflar Şehri Milet*</i>	<i>Beş Parmak Dağları'nın Uykuya Doymaz Çobanı*</i>	<i>Beş Parmak Dağları'nın Uykuya Doymaz Çobanı*</i>	
	<i>Medusa Efsanesi*</i>	<i>Medusa Efsanesi*</i>	
	<i>Apollon Tapınağı</i>	<i>Para Cezasına Çarptırılan Nehir</i>	
	<i>Antheus ya da Sadakatin Cezası</i>	<i>Eros İle Psykhe Balat (Miletos)</i>	
	<i>Filozoflar Şehri Milet*</i>		
Toplam	2	6	5

* işaretli efsaneler içerisinde birden fazla tema bulundurduğu için farklı sınıflandırılma alanlarına yazılmıştır.

Tablo 4.88'da Büyük Menderes Havzası'nın orta çığırında incelenen efsanelerin genel bir sınıflandırılması gösterilmiştir. Bu sınıflandırma yapılırken daha önce de belirtildiği gibi Budapeşte Kongresi'ndeki (1962) gruplandırma esas alınmıştır. Yaratılış ve kıyamet ile ilgili efsaneler; *Çömlekçi Kız Kaeria* ve *Filozoflar Şehri Milet* olarak tespit edilmiştir. Tarihi efsaneler ve medeniyet tarihi ile ilgili efsaneler; *Kızlarhisarı*, *Beş Parmak Dağları'nın Uykuya Doymaz Çobanı*, *Medusa Efsanesi*, *Apollon Tapınağı*, *Antheus ya da Sadakatin Cezası* ve *Filozoflar Şehri Milet* olarak tespit edilmiştir. Tabiatüstü varlıklar ve kuvvetler/mitik efsaneler; *Kızlarhisarı*, *Beş Parmak Dağları'nın Uykuya Doymaz Çobanı*, *Medusa Efsanesi*, *Para Cezasına Çarptırılan Nehir* ve *Eros İle Psykhe Balat*

(*Miletos*) adlı efsaneler olarak tespit edilmiştir. Dinî efsaneler (Menkıbeler); *Nal İzi* adlı efsane olarak tespit edilmiştir. Tablo 4.88 incelendiğinde bir efsanenin adı birden fazla sınıflandırma grubu içerisinde yer almıştır. Bu durumun temel nedeni daha öncede belirtildiği gibi efsanelerin içerisinde birden fazla temanın bulunmasıdır.

Tablo 4.89 Büyük Menderes Havzası'nın aşağı çığırında incelenen efsanelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafyaya ilişkin kodlar bakımından sınıflandırılması

Fiziki coğrafyaya ilişkin kodlar	f	Beşeri coğrafyaya ilişkin kodlar	f	Ekonomik coğrafyaya ilişkin kodlar	f
Gece	14	Çoban	8	Sürü	3
Göl	6	Miletos	5	Zeytin	1
Dağ	6	Şehir	4	Buğday	1
Su	6	Alabanda	3	Arpa	1
Beşparmak Dağları	5	Kuyu	3	Susam	1
Olimpos Dağı	5	Karia	3	Afyon (bitki)	1
Taş	4	Latmos	2	Liman şehri	1
Büyük Menderes Nehri	4	Bölge	2	Nehir taşıtı	1
Nehir	4	Halk	2	Altın	1
Yeryüzü	4	Atina	2	Milet agorası	1
Ay	3	Kent	2	Toplam	12
Kıyı	3	Miletli köylü	2		
Yılan	3	Miletli	2		
Toprak	3	Sınır	1		
Deniz	3	Uygarlık	1		
Ağaç	2	İonia	1		
Latmos Dağları	2	Karialı	1		
Güneş	2	Priene	1		
Güney	2	Efes	1		
Dünya	2	Korintos Şehri	1		
Uçurum	2	Didyma	1		
Karınca	2	Tapınak	1		
Akşam	2	Ülke	1		
Şimşek	1	Toplam	50		
Su Kaynağı	1				
Defne Ormanı	1				
Yöre	1				
Tepe	1				
Gökyüzü	1				
Kıvrım	1				
Bataklık	1				
Alüvyon	1				
Akarsu	1				
Orman	1				

Tanyeri	1			
Yıldız	1			
Gök	1			
Gece Yarısı	1			
Çimenlik	1			
Rüzgar	1			
Samson Dağı	1			
Kuzey	1			
Kumru	1			
Güvercin	1			
Miletos Yarımadası	1			
Ege denizi	1			
Büyük Menderes	1			
Mağara	1			
Batı	1			
Çam	1			
Doruk	1			
Dağ Yamacı	1			
Dağ sırası	1			
Dağ silsilesi	1			
Bafa gölü	1			
Toplam	122			

Tablo 4.89 Büyük Menderes Havzası'nın yukarı çıkırında incelenen efsanelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafyaya ilişkin kodlar bakımından sınıflandırılması gösterilmektedir. Büyük Menderes Havzası'nın yukarı çıkırında incelenen 17 efsanede; fiziki coğrafyaya (*f*: 122) ilişkin ögelerin beşeri (*f*: 50) ve ekonomik (*f*: 12) coğrafyaya ilişkin ögelerden daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Fiziki coğrafya ögelerinden *gece* (14), *göl* (6), *dağ* (6), *su* (6), *Beşparmak Dağları* (5), *Olimpos Dağı* (5), *taş* (4), *Büyük Menderes Nehri* (4), *nehir* (4), *yeryüzü* (4), *ay* (3), *kıyı* (3), *yılan* (3), *toprak* (3), *deniz* (3), *ağaç* (2), *Latmos Dağları* (2), *güneş* (2), *güney* (2), *dünya* (2), *uçurum* (2), *karınca* (2) ve *akşam* (2) kavramları en çok tekrarlanan coğrafi ögeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Beşeri coğrafya ögelerinden *çoban* (8), *Miletos* (5), *şehir* (4), *Alabanda* (3), *kuyu* (3), *Karia* (3), *Latmos* (2), *Bölge* (2), *halk* (2), *Atina* (2), *kent* (2), *Miletli köylü* (2) ve *Miletli* (2) kavramları en çok tekrarlanan coğrafi ögeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik coğrafyaya ilişkin ögeler ise *sürü* (3), *zeytin* (1), *buğday* (1), *arpa* (1), *susam* (1), *afyon (bitki)* (1), *liman şehri* (1), *nehir taşıtı* (1), *altın* (1) ve *Milet agorası* (1) kavramları coğrafi ögeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Büyük Menderes Havzası'nın aşağı çıkırında incelenen 10 efsane aşağıdaki tablolarda, yine daha önce belirtildiği gibi coğrafi öge bakımından çoktan aza doğru

sıralanarak gösterilmiştir. Aynı zamanda incelenen efsanelerin coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafyaya ilişkin sınıflandırılması frekans (f) ve %'lik ifadeleri ile aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

Beş Parmak Dağları'nın Uykuya Doymaz Çobanı

Söke'den Milas'a giderken pek de büyük olmayan bir gölün batı kıyısından geçilir önce. Yol sonra kıvrılarak gölün güney kıyısını izler. Karşı kıyıda ise bir dağ silsilesi uzanır yüce doruklarıyla. Parmaklarını göle doğru uzatmış dev bir ele benzeyen bir dağ sırasındır bu. Bir yekinip silkinse beri yakaya geçecek gibidir sanki.

Kıyısı çam ve zeytin ağaçlarıyla bezeli, rengi kimi zaman mavi, kimi zaman da laciverde çalan bu gölün adı Bafa Gölü'dür. Görünüşünden dolayı olacak, dağa da 'Beşparmak Dağları' denir. Eskiden 'Latmos' diye bilinirmiş dağın adı. Derler ki çok eski zamanlarda tanrısal bir aşk öyküsünün kaynağı olmuş bu dağlar. Tanrısal aşklar çoktur gerçi mitologyada, ama bir başkaymış burada geçeni. Seven bir tanrıçaymış, sevilense Latmos dağlarının ölümlü, bir garip çobanı. Gelgelelim "gönül ferman dinlemez" misali ay tanrıçası Selene'nin gönlü de dağ yamaçlarında sürüsünü yayıp sonra da bir ağaç gölgesinde dinlenmeye çekilen çoban Endymion'a akıvermiş.

Endymion geceyi mi yeğlerdi sürüsünü otlamak için? öyle olmalı. Yoksa ancak geceleri ortaya çıkan Ay tanrıçasını başka nasıl görecekti de umarsız bir aşkla sevecekti Latmos Dağları'nın güzel çobanını?

Peki ya Endymion niye geceyi seçiyordu dersiniz? Yanıtı zor olmamalı bu sorunun. Bir tanrısal varlık nasıl sevebiliyorsa ölümlüyü, ölümlü yaratık da kimi zaman delicesine âşık olabilirmiş o zamanlar bir tanrı ya da tanrıçaya. Boşuna dememişler "aşkın gözü kördür" diye. Eros'un gözü kapalı savurduğu oklardan biri gelip Endymion'u yüreğinden vurmuşsa suçu niye Latmos'un masum çobanına yüklemeli? Diyelim ki Endymion nice uzun geceler Ay'a baktı da, onun bin bir titreşimle göle yansıyan gümüş renkli ışıklarının ardında sezerek güzelliğini, âşık oldu tanrıçaya. Yine diyelim ki, işte o yüzden geceleyin yayarmış sürüsünü ay yüzlü tanrıçayı dileğince görsün diye.

Anlatanlar kendilerince anlatmışlar, çeşitli biçimlerde yorumlamışlar bir tanrıçayla ölümlü çoban arasındaki aşk öyküsünü. Kimileri der ki, tanrıça her gece buluşmuş Endymion'la Latmos'un koyaklarında. Bu kaçamaklardan elli

çocukları olmuş çiftin. Ama doğrusu aranırsa bu öykü uygun düşmüyor sevdalı tanrıçayla Beşparmak Dağları'nın güzel çobanına. Can ile cananın kavuşması yetmiyor mu sanki? Çocukların yeri olmamalı onların aşkında.

Bu öykünün yakışmadığını fark edenler de olmuş ki, biraz daha yumuşatılmış efsane sonraları. Güya Selene her gece, önce ışıklarıyla okşarmış Endymion'u el ayak çekilinceye değin. Sonra gümüşten bir iz bırakan arabasıyla inermiş yeryüzüne güzel çobanını tanrısal bedeniyle sarmak için. Ve onun yanında kalırmış öylece, ta Güneş Tanrısı Helios altından arabasıyla günün ilk ışıklarıyla yeryüzünü aydınlatmaya başlayınca değin gül parmaklı Şafak Tanrıça Eos'un ardından.

Anlaşılan bu öykü de pek sinmemiş içlerine kimi yorumcuların. Öyle ya efendim! Tanrısal bir aşkı ille de bedensel bir duygu düzeyine indirmek de ne oluyor? Bırakalım da romantik olsun onların aşkları, hatta platonik. Varsın bedensel hazzın yeri olmayıversin Tanrıça'nın sevdasında. Diyeceksiniz ki "peki ya Endymion'ün?"

O zaman işi bir adım daha ileri götürüp ben de şöyle diyeyim: Endymion'cuğun hiç haberi olmamış ki Tanrıça'nın sevdasından! O hep uyurmuş çünkü Beşparmak Dağları'ndaki mağarasında. Selene'yi düşünde görürmüş ancak. He var ki Ay Tanrıça geceleri aydınlatma görevine başlamadan önce mutlaka Karia diyarından geçer. Beşparmak Dağları'na uğrarmış. Güzel çobanın bebekler gibi masumane mışıl mışıl uyurken arada bir gülücükler fırlatmasına hayran hayran bakar, sonra da yanağına yumuşacık bir öpücük kondurup öyle çıkarmış kutsal görevine. Bu her gece böyle sürer gidermiş. Tanrılar Endymion'a sonsuz bir uyku bağışladıklarına göre onun dünyanın kötülük ve çirkinliklerini değil, düşler âleminin iyilik ve güzelliklerini görmesini istiyorlarmış çünkü Selene'nin bu tek taraflı, ama saf ve lekesiz, karşılığını beklemeden bir öpücük vermekle yetinen aşkı da sonsuza değin sürüp gidecekmiş böylece.

Tablo 4.90 Bayladı'nın (2004) derlediği *Beş Parmak Dağları'nın Uykuya Doymaz Çobanı* adlı efsanede geçen coğrafi öğelerin analizi

Kodlar	f
Gece	9
Çoban	7
Beşparmak Dağları	5
Göl	5
Ay	3
Sürü	3
Dağ	3
Ağaç	2
Latmos	2
Latmos Dağları	2
Yeryüzü	2
Kıyı	2
Bafa Gölü	1
Dağ silsilesi	1
Dağ sırası	1
Dağ yamacı	1
Doruk	1
Güneş	1
Zeytin	1
Çam	1
Batı	1
Güney	1
Mağara	1
Tablo 4.90 (Devamı)	
Karia	1
Dünya	1
Toplam	58

Bayladı'nın (2004) derlediği *Beş Parmak Dağları'nın Uykuya Doymaz Çobanı* adlı efsanede toplam 551 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 58 tanesi (%10,52'si) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.90). *Gece* (9), *çoban* (7), *Beşparmak Dağları* (5), *göl* (5), *Ay* (3), *sürü* (3), *dağ* (3), *ağaç* (2), *Latmos* (2), *Latmos Dağları* (2), *yeryüzü* (2), *kıyı* (2), *Bafa Gölü* (1), *dağ silsilesi* (1), *dağ sırası* (1), *dağ yamacı* (1), *doruk* (1), *Güneş* (1), *zeytin* (1), *çam* (1), *batı* (1), *güney* (1), *mağara* (1), *Karia* (1) ve *dünya* (1) kavramları doğrudan coğrafi öğelere karşılık gelmektedir. Bu öğelerin cümle içerisindeki kullanımlarına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığını söylemek mümkündür.

Tablo 4.91 *Beş Parmak Dağları'nın Uykuya Doymaz Çobanı* adlı efsanede geçen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Öğeleri	f	Beşeri Coğrafya Öğeleri	f	Ekonomik Coğrafya Öğeleri	f
Gece	9	Çoban	7	Sürü	3
Beşparmak Dağları	5	Latmos	2	Zeytin	1
Göl	5	Karia	1	Toplam	4
Ay	3	Toplam	10		
Dağ	3				
Ağaç	2				
Latmos Dağları	2				
Yeryüzü	2				
Kıyı	2				
Bafa Gölü	1				
Dağ silsilesi	1				
Dağ sırası	1				
Dağ yamacı	1				
Doruk	1				
Güneş	1				
Çam	1				
Batı	1				
Güney	1				
Mağara	1				
Dünya	1				
Toplam	44				

Tablo 4.91 *Beş Parmak Dağları'nın Uykuya Doymaz Çobanı* adlı efsanede tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. *Beş Parmak Dağları'nın Uykuya Doymaz Çobanı* adlı efsanede yer alan fiziki coğrafyaya ilişkin öğeler beşeri ve ekonomik coğrafya öğelerinden fazladır. Fiziki coğrafya öğelerinden *gece* (9), *Beşparmak Dağları* (5), *göl* (5) vb. beşeri coğrafya öğelerinden *çoban* (7), *Latmos* (2) vb. ekonomik coğrafya öğelerinden ise *sürü* (3), *zeytin* (1) kelimeleri bulunmaktadır. Metinde geçen toplam 58 coğrafi öğeden 44'ü (%78,86) fiziki coğrafyaya, 10'u (% 17,24) beşeri coğrafyaya, 4'ü (%6,90) ise ekonomik coğrafyaya ilişkin öğelerdir.

Eros İle Psykhe Balat (Miletos)

Büyük Menderes'in Arşipel' aktığı yerin yanında, Ege Denizi'nin mavi dalgalarıyla sarılı Miletos Yarımadası uzanır. Orada kralın, birbirinden güzel

üç kızı vardı. Büyük iki kızı isteyen isteyeneydi. Kızlar hemen evlendi. En küçükleri Psykhe, kardeşlerinden güzeldi, ona karşı sevgiden daha öte bir şey – derin hayranlık- duyuluyordu. Hemen hemen herkes ona, bir Tanrıçaya tapıldığı gibi tapılıyordu. Artık Güzellik Tanrıçası Aphrodite'nin iki beyaz memesi üzerine değil de Psykhe'nin başı üzerine yemin ediliyordu. Aphrodite Tapınağına dönüp bakan yoktu. Ona artık ak güvercin ve kumrular getirmiyorlardı. Mihrabına yakılan kurbanların dumanı heykelinin önünde tellenmiyordu. Tanrıçanın önünde yalnız eski kurbanların soğuk külleri yığılıyordu. Bu hale Aphrodite çok kızdı. Oğlu Eros'u (Latince Cupidon ve bazen de Amor) Çağırıldı. "Şimdi git! Bana meydan okuyon o Şırfıntının göğsüne sevgi okunu sapla. Amma şırfıntı yakışıklı bir delikanlıya değil, fakat insanların en çirkinime aşık olarak rezil olsun" dedi.

Eros kanatlarını pırıldatarak uçtu, lakin kızı görünce hayran kaldı, yanlışlıkla onu kendi yüreğine işletti ve kızın deli divane aşığı oldu.

Psykhe'nin babası, kızı bir isteyen çıkmadığını görünce bir kâhine başvurdu ve ondan ne yapılması gerektiğini sordu. Apollon'un bir papazı olan kâhin. Kızın. Gece yarısı Miletos'un kuzeyindeki Samson (Mikale) Dağının bir uçurumunun kenarına götürülmesini ve orada kıza koca olarak büyük bir yılanın gelip onu kucağına alacağını söyledi. Baba ve an ağlaya ağlaya çocuğu uçurumun kenarına götürdüler.

Ne var ki, kız orada dururken, rüzgârın en güzeli, masmavi ve tatlı Meltem (Zephyros) kanatlarını yelpazeleye yelpazeleye geldi ve kızı –tatlı bir düş görüyormuş gibi- kaldırıp yumuşak bir çimenliğin üzerine götürüp bıraktı. Kız uykuya dalmıştı. Uyanınca kuşlar cıvıldıyordu. Gönül açıcı bir yerdi orası. Kızın az ötesinde küçük ve dupduru bir gölün üzerinde hayal sarayı imiş gibi bir yapı yükseliyordu. Oradan tatlı sesler Psykhe'yi davet etti ve kız oraya varınca ona "Burası senindir; biz senin hizmetçilerin peri kızlarıyız. Senin hemen yanındayız, yalnız gece görünmeyiz" dediler. Psykhe orada yıkandı, süslendi. Akşam oldu, güneş bir renk çıldırışı ortasında uzakta engine daldı. Artık geceydi, sessizlik göklerde pırıldayan binlerce yıldızı dinliyordu. O gece kızın gerdek gecesiydi, kızın tanımadığı kocası gelecekti. Genç bir bakirenin gerdek gecesi yatakta kocasını beklerken duyduğu heyecanla kızın yüreği, öksecinin avcunda çırpınan kuşkanatları gibi çarpıyordu. Nihayet karanlıkta kocası geldi. Karanlıkta görünmüyordu, ama yılan değil bir insandı. Adam gün ağarmadan

önce gitti. Kocasını her gece geliyor ve tanyeri kızarmadan önce gidiyordu. Kız bu tuhaf ve tuhaf olduğu kadar da hoş olan hale şaşıyordu. Ne var ki, önünde sonunda buna alıştı; günleri geceleri beklemekle geçiyordu.

Aradan epeyce zaman geçtikten sonra Psykhe kendisinden haber alamamış olan ana baba ve kardeşlerinin, kendisini bir yılanın hükmünde sanarak keder içinde olacaklarını düşünüp üzüyor ve geceleyin kocasından gidip onları görmek iznini istiyordu. Psykhe'nin okşayışları ve tatlı sesinin yalvarışları o kadar dayanılmaz şeylerdi ki, kocası istenen izni verdi.

Psykhe kız kardeşlerini gördü ve onlara her şeyi anlattı. Psykhe'yi kıskanan kardeşleri kendisini göstermeyişine bakılırsa kocasının ejderha olacağını ve önünde sonunda bir fenalık edeceğini, onun için kocası uyurken bir eline kandil ve bir eline de bir bıçak alarak onu görmesini tembih ettiler. Kız istemeye istemeye, söylendiği gibi yaptı. Adamı seviyordu, öldürmek istemiyordu, ama hiç olmazsa yüzünü görürdü ya. Onu uyurken gördü ve ona bir kat daha aşık oldu. Ona bakarken sanki büyülenmişti, gözlerini ve gönlünü sevgilisinin güzelliğiyle doyuramıyordu. Elleri titriyordu, kandilden bir damla kızgın yağ Eros'un üzerine düştü, bıçak da yerde çakırdadı. Eros uyandı, hazin hazin baktı ve bir şey demeden çıkıp gitti.

Olimpos Dağındaki odasına dönen Aphrodite yaralı oğlunu gidip gördü. Kız ise, elverir ki affedilsin, işlediği suç için ne denli ağır olursa olsun her çileyi çekmeye razı olduğunu Aphrodite'ye söyledi. Aphrodite de birbiriyle karıştırılmış buğday, arpa, susam, afyon ve başka tohumları kızın önüne dağ gibi yığıldı ve bunları bir gün içinde çeşit çeşit ayırmasını söyledi. Karıncalar Psykhe'ye acıdılar. Sevenlere herkes acır ve her şey yardım eder. Karıncalar alay alay, ordu ordu yetiştiler ve hemen tohumları ayırdılar.

Aphrodite kızın bu işi başardığına kızdı ve ona her seferinde bir öncekinden daha güç bir iş buyurdu. Ama Psykhe'ye nehirler, dağlar ve orman yardım ediyorlardı. Çileler arasında Styks Nehrinin bir şelalesinin tepesinden bir kova su almak da vardı. O kara sulu, cehennem nehri Styks ki, Tanrılar en büyük yeminlerini onun suları üzerine yaparlardı. Bu işte Psykhe'ye bir kartal yardım etti. Sonunda Aphrodite kıza bir kutu verdi ve ondan, cehenneme gitmesini, orada Persephone'den kutuyu güzelliklerle doldurmasını rica etmesini ve kutuyu açmadan getirmesini buyurdu. Psykhe (yani insan ruhu) cehenneme gitti, ruhları cehennemden Akheron Nehrinin bir kıyısından ötekine

taşıyan kayıkçı Kharon' yürekler paralayıcı bir biçimde yalvardı. Kutuyu Persephone' doldurttuktan sonra geri dönerken, bunca çileden sonra enikonu zayıflamış ve yıpranmış haline güzellik katıp sevgilisine güzel gözükmek için kutuyu açtı ve kutudan çıkan bir kokuyla uyandırılması güç bir uykuya vardı.

Eros'u ise Aphrodite odasına kilitlemişti, ama pencere açıktı ya. Sevgininse kanatları vardı. Eros, Zeus'tan ambrosia, yani içilince insana ölümsüzlük veren şaraptan aldı. Psykhe, yani insan gönlü ölümsüz oldu. Gönül ile sevgi birbirine kavuşunca hiç ayrılabilir mi? Eros kızın gözlerinden uykuyu sildi, ona, "Artık birlikte yaşayacağız ve ölümlü insanlara birbirlerini sevmeyi öğreteceğiz!" dedi. Bu çiftten gençlik ve sevinç doğdu.

Tablo 4.92 Halikarnas Balıkçısı'nın (2004) derlediği *Eros İle Psykhe Balat (Miletos)* adlı efsanede geçen coğrafi öğelerin analizi

Kodlar	f
Gece	5
Yılan	3
Dağ	2
Uçurum	2
Karınca	2
Akşam	2
Büyük Menderes	1
Tablo 4.92 (Devamı)	
Ege Denizi	1
Miletos Yarımadası	1
Güvercin	1
Kumru	1
Miletos	1
Kuzey	1
Samson Dağı (Mikale)	1
Rüzgar	1
Çimenlik	1
Göl	1
Gece yarısı	1
Güneş	1
Gök	1
Yıldız	1
Tanyeri	1
Olimpos Dağı	1
Buğday	1

Arpa	1
Susam	1
Afyon	1
Nehir	1
Orman	1
Toplam	39

Halikarnas Balıkcısı'nın (2008) derlediği *Eros İle Psykhe Balat (Miletos)* adlı efsanede toplam 815 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden toplam 39 tanesi (%4,78) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.92). *Gece (5), yılan (3), dağ (2), uçurum (2), karınca (2), akşam (2), Büyük Menderes (1), Ege Denizi (1), Miletos Yarımadası (1), güvercin (1), kumru (1), Miletos (1), kuzey (1), Samson Dağı (Mikale) (1), rüzgar (1), çimenlik (1), göl (1), gece yarısı (1), güneş (1), gök (1), yıldız (1), tanyeri (1) Olimpos Dağı (1), buğday (1), arpa (1), susam (1), afyon (1), nehir (1) ve orman (1)* kavramları doğrudan coğrafi öğelere karşılık gelmektedir. Bu öğelerin cümle içerisindeki kullanımına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığını söylenebilir. Ancak “... *Aphrodite de birbiriyle karıştırılmış buğday, arpa, susam, afyon ve başka tohumları kızın önüne dağ gibi yığdı*” cümlesinde geçen “*dağ gibi*” ifadesi benzetme amacıyla kullanılmıştır ve mecaz anlam taşımaktadır.

Tablo 4.93 *Eros İle Psykhe Balat (Miletos)* adlı efsanede tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Öğeleri	f	Beşeri Coğrafya Öğeleri	f	Ekonomik Coğrafya Öğeleri	f
Gece	5	Miletos	1	Buğday	1
Yılan	3	Toplam	1	Arpa	1
Dağ	2			Susam	1
Uçurum	2			Afyon (bitki)	1
Karınca	2			Toplam	4
Akşam	2				
Büyük Menderes	1				
Ege Denizi	1				
Miletos Yarımadası	1				
Güvercin	1				
Kumru	1				
Kuzey	1				
Samson Dağı	1				
Rüzgar	1				
Çimenlik	1				

Göl	1			
Gece yarısı	1			
Güneş	1			
Gök	1			
Yıldız	1			
Tanyeri	1			
Olimpos Dağı	1			
Nehir	1			
Orman	1			
Toplam	34			

Tablo 4.93 *Eros İle Psykhe Balat (Miletos)* efsanesinde tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. *Eros İle Psykhe Balat (Miletos)* efsanesinde yer alan fiziki coğrafyaya ilişkin öğeler beşeri ve ekonomik coğrafya öğelerinden fazladır. Fiziki coğrafya öğelerinden *gece (5)*, *yılan (3)*, *dağ (2)* vb. beşeri coğrafya öğesi *Miletos (1)* ekonomik coğrafya öğelerinden ise *buğday (1)*, *arpa (1)* vb. kelimeleri bulunmaktadır. Metinde geçen toplam 39 coğrafi öğeden 34'ü (%87,18) fiziki coğrafyaya, 1'i (%2,56) beşeri coğrafyaya, 4'ü (%10,26) ise ekonomik coğrafyaya ilişkin öğelerdir.

Para Cezasına Çarptırılan Nehir

Büyük Menderes Nehri büyük bölümü ve kollarıyla antik Karia bölgesini sulamaktaydı. Hesiodos'a göre bu nehir de öteki büyük akarsular gibi titan çift Okeanos ve Tethys'in çocuğuydu. Çevresinde önemli şehirlerin ve uygarlıkların kurulmuş olduğu Büyük Menderes Nehri efsanelere de konu olmuştu. Getirdiği alüvyonlarla bir yandan toprağın verimini arttıran ama öte yandan da liman şehirlerini denizden uzaklaştıran ve bataklıklar meydana getiren Maiandros sürekli yaptığı kıvrımlarla kıyısındaki ülkelerin sınırlarını da değiştiriyordu üstelik. Halk, tanrı olarak heykellerle somutlaştırdığı ve adına tapınak kurduğu Maiandros'un bu haksızlığına dayanamamış ve dava etmişti onu. Nehir yargılama sonucunda para cezasına çarptırılmış, bunu da karşıdan karşıya geçen nehir taşıtlarından aldığı ücretlerle ödemiş

Tablo 4.94 Bayladı'nın (2004) derlediği *Para Cezasına Çarptırılan Nehir* adlı efsanede geçen coğrafi öğelerin analizi

Kodlar	f
Büyük Menderes Nehri/Maiandros	4
Nehir	3
Akarsu	1
Toprak	1
Alüvyon	1
Bataklık	1
Kıvrım	1
Kıyı	1
Karia	1
Bölge	1
Şehir	1
Liman şehri	1
Nehir taşıtı	1
Ülke	1
Halk	1
Uygarlık	1
Sınır	1
Toplam	22

Bayladı'nın (2004) derlediği *Para Cezasına Çarptırılan Nehir* adlı efsanede toplam 105 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 22 tanesi coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.94). Toplam metnin %20,95'ini coğrafi öğeler oluşturmaktadır. *Büyük Menderes Nehri/Maiandros (4), nehir (3), akarsu (1), toprak (1), alüvyon (1), bataklık (1), kıvrım (1), kıyı (1), Karia (1), bölge (1), şehir (1), liman şehri (1), nehir taşıtı (1), ülke (1), halk (1), uygarlık (1) ve sınır (1)* kavramları doğrudan coğrafi öğelere karşılık gelmektedir. Bu öğelerin cümle içerisindeki kullanımlarına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığını söylemek mümkündür. Bu efsaneden hareketle Menderes Nehri'nin taşıdığı alüvyonların yöre halkını olumsuz yönde etkilediği söylenebilir. Efsanelerin içerisinde pek çok olağanüstülük anlamlar içeren ifadeler bulunabilmektedir. Bu efsane de içerisinde olağanüstülükler barındırmaktadır (*Halk, tanrı olarak heykellerle somutlaştırdığı ve adına tapınak kurduğu Maiandros'un bu haksızlığına dayanamamış ve dava etmişti onu. Nehir yargılama sonucunda para cezasına çarptırılmış, bunu da karşıdan karşıya geçen nehir taşıtlarından aldığı ücretlerle ödemiş*).

Tablo 4.95 *Para Cezasına Çarptırılan Nehir* efsanesinde tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Öğeleri	f	Beşeri Coğrafya Öğeleri	f	Ekonomik Coğrafya Öğeleri	f
Büyük Menderes Nehri	4	Karia	1	Liman şehri	1
Nehir	3	Bölge	1	Nehir taşıtı	1
Akarsu	1	Şehir	1	Toplam	2
Toprak	1	Ülke	1		
Alüvyon	1	Halk	1		
Bataklık	1	Sınır	1		
Kıvrım	1	Uygarlık	1		
Kıyı	1	Toplam	7		
Toplam	13				

Tablo 4.95 *Para Cezasına Çarptırılan Nehir* adlı efsanede tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. *Para Cezasına Çarptırılan Nehir* adlı efsanede yer alan fiziki coğrafyaya ilişkin öğeler beşeri ve ekonomik coğrafya öğelerinden fazladır. Fiziki coğrafya öğelerinden *Büyük Menderes Nehri* (4), *nehir* (3) vb. beşeri coğrafya ögesi *Karia* (1), *bölge* (1) vb. ekonomik coğrafya ögesi ise *liman şehri* (1) ve *nehir taşıtı* (1) kelimeleri bulunmaktadır. Metinde geçen toplam 22 coğrafi öğeden 13'ü (%59,09) fiziki coğrafyaya, 7'si (%31,82) beşeri coğrafyaya, 2'si (%9,09) ise ekonomik coğrafyaya ilişkin öğelerdir.

Çömlekçi Kız Kaeria

“Kaeria”, *Karialı Kız* anlamına gelen bir sözcük. İonia'nın güney sınırlarını oluşturan Priene ve Miletos şehirleri Karia bölgesi içinde yer almaktaydı daha önce. Kaeria, Miletos'un kuruluş efsanesiyle ilgili bir genç kızdır. Kodros'un oğlu Neileus (ya da Neleus) Atina'dan ayrılmadan önce, zamanın geleneklerine uyarak Ephesos'un kurucusu olan kardeşi Androklos gibi Delphoi Tapınağının sözcüsüne danışmış nereye bir şehir kurması gerektiği konusunda. Tanrı sözcüsü de, bir genç kızın elinden suyla toprağı alacağı yerde kurmasını söylemiş şehri. Neileus adamlarıyla Atina'dan göçüp de Miletos'un bulunduğu yere gelince yolda rastladığı bir çömlekçi kızıdan biraz çamur istemiş. Kız toprağı suyla karıştırarak çamuru yapmış ve Neileus'a vermiş. Tanrı sözünün gerçekleştiğini gören Neileus da oraya yerleşerek şehri onarmış ve kral olmuş.

Tablo 4.96 Bayladı'nın (2004) derlediği *Çömlekçi Kız Kaeria* adlı efsanede geçen coğrafi ögelerin analizi

Kodlar	f
Miletos	3
Şehir	3
Su	2
Toprak	2
Atina	2
İonia	1
Karia	1
Karialı	1
Priene	1
Ephesos	1
Bölge	1
Güney	1
Toplam	19

Bayladı'nın (2004) derlediği *Çömlekçi Kız Kaeria* adlı efsanede toplam 114 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 19 tanesi coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.96). Toplam metnin %16,66'sını coğrafi ögeler oluşturmaktadır. *Miletos (3)*, *şehir (3)*, *su (2)*, *toprak (2)*, *Atina (2)*, *İonia (1)*, *Karia (1)*, *Karialı (1)*, *Priene (1)*, *Ephesos (1)*, *bölge (1)* ve *güney (1)* kavramları doğrudan coğrafi ögelere karşılık gelmektedir. Bu ögelerin cümle içerisindeki kullanımlarına bakıldığında herhangi bir mecaz anlam barındırmadığını söylemek mümkündür.

Tablo 4.97 *Çömlekçi Kız Kaeria* efsanesinde tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Ögeleri	f	Beşeri Coğrafya Ögeleri	f	Ekonomik Coğrafya Ögeleri	f
Su	2	Miletos	3		
Toprak	2	Şehir	3		
Güney	1	Atina	2		
Toplam	5	Karia	1		
		Bölge	1		
		İonia	1		
		Karialı	1		
		Priene	1		
		Efes	1		
		Toplam	14		

Tablo 4.97 *Çömlekçi Kız Kaeria* adlı efsanede tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. *Çömlekçi Kız Kaeria* adlı efsanede yer alan beşeri coğrafya öğeleri, fiziki coğrafya öğelerinden fazladır. Ekonomik coğrafyaya ilişkin ise herhangi bir öğeye rastlanmamıştır. Fiziki coğrafya öğelerinden *su* (2), *toprak* (2) vb. beşeri coğrafya öğelerinden *Miletos* (3), *şehir* (3) vb. kelimeleri bulunmaktadır. Metinde geçen toplam 19 coğrafi öğeden 5'i (%26,32) fiziki coğrafyaya, 14'ü (%73,68) beşeri coğrafyaya ilişkin öğelerdir.

Medusa Efsanesi

Dünyanın, Tanrılar tarafından yönetildiği çağlarda, güzelliği dillere destan, bütün tanrıları kendisine aşık eden Medusa adında bir kız yaşarmış. Yeryüzünde bütün kadınlar bu güzelliği yüzünden Medusa'yı kıskanmış. Medusa, kendisini Tanrılara adanmış ve iki kız kardeşi ile birlikte baş Tanrı Zeus'un en sevdiği kızı Athena'ya ait bir tapınakta yaşarmış. Phorkus ve Keto'nun kızları olan bu üç kız kardeşten diğer ikisi ölümsüzmüş. Kendi tapınağında yaşayan bu güzel kızı gören Athena da kızın güzelliğinden etkilenmiş ama kendisini daha güzel ve zeki bulduğu için de pek fazla önemsememiş. Athena, Zeus'un kardeşi olan denizlerin efendisi büyük Poseidon ile evliymiş. Güçlü ve ölümsüz Tanrı Poseidon da karısı Athena'nın tapınağında yaşayan bu güzeller güzeli kıza aşık olmuş ama Tanrılar katında bir ölümlüye aşık olduğu için küçümsenmekten korktuğu için aşkını gizlemiş. Bir gün Athena, Poseidon'un Medusa'ya karşı ilgisini öğrenmiş. Poseidon bunu şiddetle reddetmiş ve Tanrıça Athena'ya da yeryüzü ve gökyüzünde ondan daha güzel ve alımlı hiçbir canlının olmadığı üzerine yeminler etmiş. Athena da Poseidon'un bu söylediklerine inanarak olayı çok fazla büyütmemiş. Ancak yine de bir türlü çıkaramamış aklından Medusa'yı.

Poseidon, tutkusuna yenik düşmüş ve bir gün gizlice girdiği sevgilisi Athena'nın tapınağında, güzeller güzeli Medusa'ya zorla sahip olmuş. Medusa harap bir halde tapınakta kalmaya devam etmiş. Athena bu olayı duyunca kendisini aşağılanmış hissetmiş. O kadar kızmış ki Medusa'yı çok acı bir şekilde cezalandırmaya karar vermiş. " Onlara da önce büyük acılar çektirmeliyim. Tıpkı benim çektiğim gibi" demiş. Medusa ve kız kardeşlerini birer ifrite çevirmiş. Dünyalar güzeli Medusa ve kız kardeşlerinin artık yüzleri o kadar çirkinmiş ki kimse bakmaya tahammül edemiyormuş. Medusa'nın o güzelim

saçlarının her bir teli yılan dönüşmüş. Bununla yetinmeyen Athena, Medusa'ya bakmaya çalışan herkesin taşa dönüşmesine neden olmuş. Medusa'yı öldürmek için Argos Kralı Akrisios'un kızı Danae'nin, Zeus'tan olma oğlu Perseus'la yani üvey kardeşiyle işbirliği yaparak Medusa'nın kafasını kesmeye karar vermiş. Perseus üvey kız kardeşinin bu isteğini hemen yerine getirerek keskin kılıcıyla zavallı Medusa'nın yılan saçlı kafasını bedeninden ayırmış.

Ancak Athena'nın bilmediği bir şey varmış. Medusa, Poseidon'un kendisine zorla sahip olduğu gece Poseidon'dan hamile kalmış. Medusa öldüğü anda Poseidon'un Medusa'nın rahmine bıraktığı çocukları Pegasus ve Chrsyar, Medusa'nın cansız bedeninden dışarı çıkıvermişler. Athena, Denizler Tanrısı Poseidon'dan olma bu iki kardeşi kendisine köle yapmaya karar vermiş. Kardeşlerden Chrsyar'ın iyi bir savaşçı olacağını düşünen Athena onu kendisine, kanatlı beyaz bir at olarak doğan Pegasus'u da Korinthos şehrinin kralı Glaukos'un oğlu Bellerophone'e vermiş. Pegasus'u ona vermesinin nedeni de Bellerophone'nin ağzından ateşler saçan, aslan başlı, keçi gövdeli ve yılan kuyruklu Khmimaira adında bir canavarla savaşmaya gidecek olmasıymış. Athena, uzun zamandır bu canavarla savaşmak için yardım isteyen Bellerophone'a Pegasus'u vererek yardım çağrılarına da kayıtsız kalmadığını göstermiş böylece. Bir taşla iki kuşa vurmuş. Athena "Pegasus, Bellerophone için bu savaşta oldukça işe yarar, ne de olsa Denizler Tanrısı güçlü Poseidon'un oğlu" diye düşünmüş. Bellerophone, Pegasus'u iyi bir savaşçı olarak eğitmiş ve çok güzel bir dostluk kurulmuş aralarında. Zamanı gelince de Bellerophone kanatlı atı Pegasus'a binerek Khimaira ile savaşmaya gitmiş. Pegasus canavarın ağzından fıskırttığı alevlerin kendilerine ulaşamayacağı bir yüksekliğe çıkmış. Bellerophone da canavara havadan oklarıyla saldırmış, kurşun ve demir karışımı oklarını birbiri ardına fırlatmış. Canavarı oklarla öldürmenin imkânsız olduğunu anlayan Bellerophone, Tanrıların kutsadığı mızrağını kaldırmış ve canavar Khimaira'nın en zayıf yeri olan çenesine saplamış. Canavar Khimaira'nın ağzından fıskırttığı alevler mızrağın kurşun ucunu eritince de kurşun canavarın boğazından içine doğru akmış ve canavar oracıkta ölüvermiş. Bellerophone canavarın cansız bedenine gururla bakmış. Yakın dostu büyük ve güçlü Tanrı Poseidon'un oğlu Pegasus'la birlikteyken yenemeyeceği hiçbir düşman olamayacağını düşünmüş. Bellerophone bu büyük zaferinin sarhoşluğu içinde kendinden geçmiş ve artık kendisini de bir Tanrı

olarak görmeye başlamış. Yerinin de Tanrıların yaşadığı Olympos Dağı'nın zirvesi olduğunu düşünerek oraya doğru yola çıkmış. O sırada Olympos'taki tahtında olup biteni izleyen Tanrıların Tanrısı Zeus, Olympos'a doğru kanatlı atıyla gelen Bellerophone'u görünce çok kızmış ve bir atsineği göndererek Pegasus'u ısırmasını emretmiş. At sineği Zeus'tan aldığı emirle birlikte hızla Bellerophone ve Pegasus'un yanına gitmiş ve Pegasus'u ısırılmış. At sineğinin ısırmasıyla canı çok yanan Pegasus çırpınınca sırtındaki Bellerophone'u da düşürmüştü. Pegasus ise yükselmeye devam etmiş, Olympos'un tepesine varmış. Zeus buraya kadar gelebilen bu kanatlı beyaz atı çok sevmiş ve kendisinin silahlarını taşıyan bir hizmetkar olarak yanına almış. Bellerophone ise tanrılara karşı işlediği bu büyük günahının cezasını ölene kadar insanların ondan iğreneceği bir şekilde çirkin, kör, sakat olarak geçirmeye mahkum olmuş.

Tablo 4.98 *Medusa* adlı efsanede geçen coğrafi öğelerin analizi

Kodlar	f
Olimpos Dağı	4
Deniz	3
Yeryüzü	2
Gökyüzü	1
Dağ	1
Tablo 4.98 (Devamı)	
Taş	1
Tepe	1
Dünya	1
Korintos Şehri	1
Toplam	15

Medusa adlı efsanede toplam 692 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 15 tanesi coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.98). Toplam metnin %2,16'sını coğrafi öğeler oluşturmaktadır. *Olimpos Dağı* (4), *deniz* (3), *yeryüzü* (2), *gökyüzü* (1), *dağ* (1), *taş* (1), *tepe* (1), *dünya* (1) ve *Korintos şehri* (1) kavramları doğrudan coğrafi öğelere karşılık gelmektedir. Bu öğelerin cümle içerisindeki kullanımına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığını söylemek mümkündür.

Tablo 4.99 *Medusa* efsanesinde tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Öğeleri	f	Beşeri Coğrafya Öğeleri	f	Ekonomik Coğrafya Öğeleri	f
Olimpos Dağı	4	Korintos şehri	1		
Deniz	3	Toplam	1		
Yeryüzü	2				
Gökyüzü	1				
Dağ	1				
Taş	1				
Tepe	1				
Dünya	1				
Toplam	14				

Tablo 4.99 *Medusa* adlı efsanede tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. *Medusa* adlı efsanede yer alan fiziki coğrafyaya ilişkin öğeler beşeri coğrafya öğelerinden fazladır. Ekonomik coğrafyaya ilişkin herhangi bir öğeye rastlanmamıştır. Fiziki coğrafya öğelerinden *Olimpos Dağı* (4), *deniz* (3) vb. beşeri coğrafya öğesi *Korintos Şehri* (1) kelimeleri bulunmaktadır. Metinde geçen toplam 15 coğrafi öğeden 14'ü (%99,33) fiziki coğrafyaya, 1'i (%6,67) beşeri coğrafyaya ilişkin öğelerdir.

Kızlarhisarı

Alabanda kralının çok güzel bir kızı vardır. Herkesin gözü bu güzel kızdadır. Alabandalı iki sanatçı kıza talip olurlar ve kraldan isterler. Kral birisine kente su getirmesini, ötekine de senato binasını yapmasını söyler. Ancak ikisinin de aynı anda işe başlamalarını, üstlendikleri işleri önce kim bitirirse kıza ona vereceğini bildirir. İki sanatçı büyük aşkları uğruna her güçlüğe göğüs gererek heyecanla işlerine başlarlar. Suyu getirecek olan o kadar hızlı çalışır ki, işinin bitimine ramak kala daha ötekinin ki yarısını bulmamıştır. Normal koşullarda kıza alamayacağını anlayan ikincisi kendine göre plan uydurur. Büyük para ver mücevherat vererek araçlar bulur. Aracı büyük bir yalan düzer. Doğruca suyu getirecek olana gider. Senato binasının çoktan bittiğini, dolayısıyla kızın mimara verildiğini söyler. Suyu getirecek olan, büyük şaşkınlık içinde bir an duraklar. Dolu dolu olan gözlerinden sızan yaşlar, yanaklarından aşağıya, titrek dudaklarına iniverir. Bir an nerede olduğunu ne yaptığını bilemeyecek hale gelir. Sonra kalkar doğrulur. Etrafına, bir şey ararcasına

bakınır. Sonra yerde yatan balyozunu alır, havaya fırlatır. Balyoz daha havada iken altına dikilir. Hızla inmekte olan balyoz adamı paramparça eder. Bir başka söylentiye göre de adam kendi yaptığı İncekemer'den aşağıya atlayarak intihar eder. Böylece rakipsiz kalan mimar kızı alır. O günden beri senato binasına Kızlarhisarı denilmektedir.

Tablo 4.100 *Kızlarhisarı* adlı efsanede geçen coğrafi öğelerin analizi

Kodlar	f
Su	4
Alabanda	1
Alabandalı	1
Kent	1
Toplam	7

Kızlarhisarı adlı efsanede 197 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 7 tanesi coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.100). Toplam metnin %3,55'ini coğrafi öğeler oluşturmaktadır. *Su (4) Alabanda (1), Alabandalı (1) ve kent (1)* kavramı doğrudan coğrafi öğelere karşılık gelmektedir. Bu kavramın cümle içerisindeki kullanımına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığını söylemek mümkündür.

Tablo 4.101 *Kızlarhisarı* efsanesinde tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Öğeleri	f	Beşeri Coğrafya Öğeleri	f	Ekonomik Coğrafya Öğeleri	f
Su	4	Alabanda	1		
Toplam	4	Alabandalı	1		
		Kent	1		
		Toplam	3		

Tablo 4.101 *Kızlarhisarı* adlı efsanesinde tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. *Kızlarhisarı* adlı efsanede yer alan fiziki coğrafyaya ilişkin öğeler beşeri coğrafya öğelerinden fazladır. Ekonomik coğrafyaya ilişkin ise herhangi bir coğrafi ögeye rastlanmamıştır. Fiziki coğrafya ögesi *su (4)* beşeri coğrafya öğelerinden *Alabanda (1), Alabandalı (1)* vb. ekonomik coğrafya ögesi olarak bulunmaktadır. Metinde geçen toplam 7 coğrafi öğeden 4'ü (%57,14) fiziki coğrafyaya, 3'ü (%42,86) beşeri coğrafyaya ilişkin öğelerdir.

Nal İzi

Alabanda kentinin yapısında kullanılan blok taşlardan bazıları üzerinde nal izi bulunmaktadır. Halkın inancına göre Hz. Ali dini ve mistik inançla Alabanda'ya saldırmış. Savaş o kadar şiddetli olmuş ki küheylan, bastığı taşlarda ayak izlerini bırakmış.

Tablo 4.102 *Nal İzi* adlı efsanede geçen coğrafi öğelerin analizi

Kodlar	f
Alabanda	2
Taş	2
Kent	1
Halk	1
Toplam	6

Nal İzi adlı efsanede toplam 36 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 6 tanesi coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.102). Toplam metnin %16,66'sını coğrafi öğeler oluşturmaktadır. *Alabanda* (2), *taş* (2), *kent* (1) ve *halk* (1) kavramları doğrudan coğrafi öğelere karşılık gelmektedir. Bu öğelerin cümle içerisindeki kullanımlarına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığını söylemek mümkündür.

Tablo 4.103 *Nal İzi* efsanesinde tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Öğeleri	f	Beşeri Coğrafya Öğeleri	f	Ekonomik Coğrafya Öğeleri	f
Taş	2	Alabanda	2		
Toplam	2	Kent	1		
		Halk	1		
		Toplam	4		

Tablo 4.103 *Nal İzi* adlı efsanede tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. *Nal İzi* adlı efsanede yer alan beşeri coğrafya öğeleri, fiziki coğrafya ögesinden fazladır. Ekonomik coğrafyaya ilişkin herhangi bir ögeye rastlanmamıştır. Fiziki coğrafya ögesi olarak *taş* (2), beşeri coğrafya öğelerinden *Alabanda* (2), *kent* (1), *halk* (1) kelimeleri bulunmaktadır. Metinde geçen toplam 6 coğrafi öğeden 2'si (%33,33) fiziki coğrafyaya, 4'ü (%66,67) beşeri coğrafyaya ilişkin öğelerdir.

Apollon Tapınağı

Efsaneye göre, Tanrı Apollon bir gün Didyma yöresinde çobanlık yapan Brankhos'a rastlar. Onun saf ruhundan ve nazik yaklaşımından çok hoşlanan Apollon, ona biliciliğin (yani kehanetin) sırlarını öğretir. Öğrendiği tanrısal sırları insanlara aktarma amacındaki çoban Brankhos, bugünkü Apollon Tapınağı'nın bulunduğu yerdeki defne ormanı ve su kaynağının hemen yakınına tanrısı Apollon adına ilk tapınağı kurar.

Tablo 4.104 Apollon Tapınağı adlı efsanede geçen coğrafi ögelerin analizi

Kodlar	f
Didyma (Didim)	1
Yöre	1
Çoban	1
Defne ormanı	1
Su kaynağı	1
Toplam	5

Apollon Tapınağı adlı efsanede toplam 55 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 5 tanesi (%9,09) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.104). *Didyma (Didim) (1)*, *yöre (1)*, *çoban (1)*, *defne ormanı (1)* ve *su kaynağı (1)* kavramları doğrudan coğrafi ögelere karşılık gelmektedir. Bu ögelerin cümle içerisindeki kullanımlarına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığı söylenebilir.

Tablo 4.105 Apollon Tapınağı adlı efsanede tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Ögeleri	f	Beşeri Coğrafya Ögeleri	f	Ekonomik Coğrafya Ögeleri	f
Yöre	1	Didyma	1		
Defne ormanı	1	Çoban	1		
Su kaynağı	1	Tapınak	1		
Toplam	3	Toplam	3		

Tablo 4.105 Apollon Tapınağı adlı efsanede tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. Apollon Tapınağı adlı efsanede yer alan fiziki ve beşeri coğrafyaya ilişkin ögeler sayısal olarak birbirine eşittir. Ekonomik coğrafyaya ilişkin herhangi bir ögeye rastlanmamıştır. Fiziki coğrafya ögeleri olarak *yöre (1)*, *defne ormanı (1)*, *su kaynağı (1)*, beşeri coğrafya ögelerinden *Didyma (1)*, *çoban(1)*, *tapınak (1)* kelimeleri bulunmaktadır. Metinde geçen

toplam 6 coğrafi ögeden 3'ü (%50) fiziki coğrafyaya, 3'ü (%50) beşeri coğrafyaya ilişkin ögelerdir.

Antheus ya da Sadakatin Cezası

Halikarnassos kralın oğluymuş Antheus. Miletos zorbası Phoibos' un sarayında tutsak olarak yaşamaktaymış. Günün birinde Phoibos'un karısı Kleoboia (ya da Phiaikhme) güzel delikanlıya aşık olmuş.Ancak konukluk haklarına saygıda kusur etmek istemeyen genç adam kadının aşkına karşılık vermemiş. Kadın da öcünü korkunç bir biçimde almış o zaman: altın bir şarap kadehini kuyuya atmış, sonra da Antheus'a kuyuya inip kadehi aramasını söylemiş. Delikanlı kuyuya inince Kleoboia üzerine koca bir taşı atarak öldürmüş onu. Sonra da yaptığına pişman olarak kendisini asmış.

Tablo 4.106 Bayladı'nın (2004) derlediği *Antheus ya da Sadakatin Cezası* adlı efsanede geçen coğrafi ögelerin analizi

Kodlar	f
Kuyu	3
Miletos	1
Taş	1
Altın	1
Toplam	6

Bayladı'nın (2004) derlediği *Antheus ya da Sadakatin Cezası* adlı efsanede toplam 82 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 6 tanesi coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.106). Toplam metnin %7,31'ini coğrafi ögeler oluşturmaktadır. *Kuyu (3), Miletos (1), taş (1) ve altın(1)* kavramları doğrudan coğrafi ögelere karşılık gelmektedir. Bu ögelerin cümle içerisindeki kullanımlarına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığını söylemek mümkündür.

Tablo 4.107 *Antheus ya da Sadakatin Cezası* adlı efsanede tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Ögeleri	f	Beşeri Coğrafya Ögeleri	f	Ekonomik Coğrafya Ögeleri	f
Taş	1	Kuyu	3	Altın	1
Toplam	1	Mileos	1	Toplam	1
		Toplam	4		

Tablo 4.107 *Antheus ya da Sadakatin Cezası* adlı efsanede tespit edilen coğrafi ögelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılmasını içermektedir *Antheus ya da Sadakatin Cezası* adlı efsanede yer alan beşeri coğrafyaya ilişkin ögeler fiziki ve ekonomik coğrafya ögelerinden fazladır. Fiziki coğrafya ögesi olarak *taş(1)*, beşeri coğrafya ögelerinden *kuyu (3)*, *Miletos (1)*, ekonomik coğrafya ögesi olarak *altın (1)* kelimeleri bulunmaktadır. Metinde geçen toplam 6 coğrafi ögeden 1’i (%16,66) fiziki coğrafyaya, 4’ü (%66,67) beşeri coğrafyaya, 1’i (%16,66) ise ekonomik coğrafyaya ilişkin ögelerdir.

Filozofların Şehri Milet

Efsaneye göre, bir gün baş tanrı Zeus ile fakir bir Miletli, Milet agorasında bir konu üzerinde tartışırlar. İkisi de bir türlü geri adım atmayınca, tartışma uzayıp gider. Sonunda canı sıkılan Zeus, tanrı olmanın ayrıcalığını kullanarak tartışmayı sonlandırır: “Bana bak, beni daha fazla kızdırma, şimdi bir şimşek çakar, seni cayır cayır yakarım!” Miletli köylü, korkmak bir yana, gayet sakin bir şekilde, “Koca Zeus, bu öfkenle haksız olduğunu nasıl da kanıtladın...” der. Hikâyenin sonunda Miletli köylünün akıbetini bilen yok; fakat kesin olan şu, Miletlilerin tanrıyla özdeş bir düşünce yapısına sahip olduğu.

Tablo 4.108 *Filozofların Şehri Milet* adlı efsanede geçen coğrafi ögelerin analizi

Kodlar	f
Miletli köylü	2
Miletli	2
Milet agorası	1
Şimşek	1
Toplam	6

Filozofların Şehri Milet adlı efsanede toplam 92 kelime kullanılmıştır ve bu kelimelerden 6 tanesi (%6,52) coğrafi öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 4.108). *Miletli köylü (2)*, *Miletli (2)*, *Milet agorası (1)* ve *şimşek(1)* kavramları doğrudan coğrafi ögelere karşılık gelmektedir. Bu ögelerin cümle içerisindeki kullanımlarına bakıldığında mecaz anlam barındırmadığı söylenebilir. Bundan tam 2 bin 600 yıl önce, akılcı düşüncenin ve felsefenin temellerinin bu şehirde atılmıştır.

Tablo 4.109 *Filozofların Şehri Milet* adlı efsanede tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya açısından sınıflandırılması

Fiziki Coğrafya Öğeleri	f	Beşeri Coğrafya Öğeleri	f	Ekonomik Coğrafya Öğeleri	f
Şimşek	1	Miletli köylü	2	Milet agorası	1
Toplam	1	Miletli	2	Toplam	1
		Toplam	5		

Tablo 4.109 *Filozofların Şehri Milet* adlı efsanede tespit edilen coğrafi öğelerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya unsurları açısından sınıflandırılması gösterilmektedir. *Filozofların Şehri Milet* adlı efsanede yer alan beşeri coğrafya öğeleri, fiziki ve ekonomik coğrafya öğelerinden fazladır. Fiziki coğrafya ögesi olarak *şimşek (1)*, beşeri coğrafya öğelerinden *Miletli köylü (2)*, *Miletli (2)*, ekonomik coğrafya ögesi olarak ise *Milet agorası (1)* kelimeleri bulunmaktadır. Metinde geçen toplam 6 coğrafi öğeden 1'i (%16,67) fiziki coğrafyaya, 5'i (%66,66) beşeri coğrafyaya, 1'i (%16,67) fiziki coğrafyaya, ilişkin öğelerdir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Büyük Menderes Havzası'nda incelenen 50 efsanede kullanılan toplam kelime sayısı 7127'dir. Bu kelimelerden 748 tanesi coğrafi ögedir ve bunlar derlemelerde kullanılan toplam kelime sayısının %10,50'sini oluşturmaktadır. Yukarı çığırda 17 efsane incelenmiştir ve bu efsanelerde kullanılan toplam kelime sayısı 2179'dur. Bu kelimelerden 260'ı coğrafi ögedir ve bunlar derlemelerde kullanılan toplam kelime sayısının %11,93'ünü oluşturmaktadır. Yukarı çığırda incelenen 17 efsanedeki 260 coğrafi ögeden 124'ü fiziki coğrafyaya, 92'si beşeri coğrafyaya ve 44'ü ise ekonomik coğrafyaya ilişkin ögeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Orta çığırda 23 efsane incelenmiştir ve bu efsanelerde kullanılan toplam kelime sayısı 2209'dur. Bu kelimelerden 304 tanesi coğrafi ögedir ve bunlar derlemelerde kullanılan toplam kelime sayısının %13,76'sını oluşturmaktadır. Orta çığırda incelenen 23 efsanedeki 304 coğrafi ögeden 170'i fiziki coğrafyaya, 82'si beşeri coğrafyaya ve 52'si ise ekonomik coğrafyaya ilişkin ögeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşağı çığırda 10 efsane incelenmiştir ve bu efsanelerde kullanılan toplam kelime sayısı 2739'dur. Bu kelimelerden 184 tanesi coğrafi ögedir ve bunlar derlemelerde kullanılan toplam kelime sayısının %6,71'ini oluşturmaktadır. Aşağı çığırda incelenen 10 efsanedeki 184 coğrafi ögeden 122'si fiziki coğrafyaya, 50'si beşeri coğrafyaya ve 12'si ise ekonomik coğrafyaya ilişkin ögeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Büyük Menderes Havzası'nda incelenen 50 efsaneden hareketle insanların yaşadıkları mekanı anlamlandırmada doğal unsurlardan yani fiziki coğrafyadan daha fazla faydalandığını söylemek mümkündür. Özellikle çevrelerindeki oluşumları (dağ, ova, akarsu vb.) anlamlandırırken efsanelere de konu olmuştur.

Yapılan literatür taraması sonucunda Denizli ili ile ilgili derleme çalışmalarının çok sayıda olduğu, ancak Aydın ve Uşak illeri ile ilgili derleme çalışmalarının yeterli düzeyde olmadığı görülmüştür. Denizli ili ile ilgili Osan (2006) ve Türkteş'in (2012) yaptığı çalışmalarda 220 efsane derlenmiştir. Aydın ve Uşak illeri ile ilgili kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır ve halen daha yazıya geçirilmemiş efsanelerin olabileceği düşünülmektedir. Bu eksiğin giderilebilmesi için derleme çalışmalarına daha çok ağırlık verilebilir.

Coğrafya ve insan arasındaki etkileşim pek çok unsura yansıdığı gibi efsanelere de yansımış ve efsanelere de konu olmuştur. İnsan, yeryüzünde ortaya çıktığından beri gerek faaliyetlerini gerekse mekan üzerinde yaptığı değişiklikleri çevreyi algılama şekli ile buna

verdiği tepkilere göre gerçekleştirmiştir (Tümertekin ve Özgüç, 2011: 48). İnsanlar yaşadıkları mekanı anlamlandırırken coğrafyadan faydalanmaktadır. Efsaneler içerisinde barındırdıkları pek çok toplumsal mesajın yanı sıra yerel coğrafyaya ilişkin bilgiler de taşımaktadır. Bu çalışma yerel coğrafi bilginin yayılması açısından önem taşımaktadır. Yerel coğrafi bilgilerin gelecek nesillere de ulaşabilmesi için korunmaları gerekmektedir.

Efsane ve mitleri tanımakla belli bir toplumun davranışlarını, isteklerini, zevklerini hatta o yerin coğrafi özelliklerini anlamak mümkündür. Günümüzdeki eğitim etkinliklerinin bulunmadığı zamanlarda efsanelerin ve mitlerin bir bakıma toplumda bir takım ahlak kurallarının ve inanışların yerleşmesini sağlayan önemli araçlar olduğu düşünülebilir. Mit ve efsanelerin rolü eğitimin kültürü yayma ve devam ettirme ilkesi açısından önemli olmuştur (Yılar, 2005). Efsane, destan, hikaye, atasözleri, masal vb. metinler eğitim amacıyla okullarda kullanıldığında yerel coğrafi bilgiler hakkında öğrencilerin çıkarımlarda bulunması ve öğrenilen bilgilerin kalıcılığını artıracığı düşünülmektedir. Efsaneler, çok boyutlu düşünme, yaratıcı ve yansıtıcı düşünme konusunda birçok fırsat sağlayabilirler. Efsaneler sayesinde sosyal ve doğa olaylarını farklı şekilde yorumlayabilen çocuklar, duygusal ve sosyal zeka gibi alanlarda da kendilerini geliştirebilme ve olaylara farklı açılardan yorum yapabilme yeteneği kazanma olanağı bulur (Yılar, 2015). Ayrıca efsaneler değerler eğitimi açısından da ele alınabilir. Dürüstlük, saygı, sevgi, sorumluluk, yardımseverlik, alçak gönüllülük gibi pek çok değer efsaneler aracılığı ile çocuklara sunulabilir.

Efsanelerin; *eğitim ve kültürün gelecek kuşaklara aktarılarak eğitilmesi işlevi de bulunmaktadır.* Özellikle yazılı kültür geleneği olmayan veya sözlü kültür ortamının tek kültür ortamı olduğu toplumlarda, folklorun taşıdığı bilgiler gerçek ve önemli olarak kabul edilir. Bu bağlamda folklor, kültürün aynası ve insanlara kılavuz olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda efsaneler toplumlara da yön vermektedir. Efsaneler topluma nelerin yapıp nelerin yapılmayacağını telkin ederler.

Büyük Menderes Havzası ile sınırlandırılmış olan bu çalışmanın diğer havza ya da bölgelerde yapılacak incelemelerle çoğaltılması önerilebilir. Ayrıca bu çalışmanın yapılacak olan başka çalışmalara da öncülük edeceği düşünülmektedir; örneğin masal, destan, atasözleri ve hikayelerde geçen coğrafi öğeler analiz edilebilir. Ayrıca efsane gibi sözlü edebiyat ürünlerinin okullarda kullanımlarına yönelik araştırma çalışmaları da yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Akşit, İ. (2008). *Anadolu Uygarlıkları ve Türkiye'nin Antik Kentleri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Akurgal, E. (2014). *Anadolu Uygarlıkları*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Atakan, A. (2002). *Afyonkarahisar Efsanelerinin Eğitim Açısından İncelenmesi*. Dokuz Eylül Üniversitesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İzmir.
- Atalay, İ. (2004). *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*. İzmir: Meta Basım.
- Atalay, İ. ve Mortan, K. (2008). *Resimli ve Haritalı Türkiye Bölgesel Coğrafyası*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Aydın İl Tarihi. (t.y.). Aydın Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayını: Aydın.
- Baran, T ve Çakmak, Ö. (2015). Büyük Menderes Havzası Yağışlarında Eğilim Analizi. *Antalya: 4. Su Yapıları Sempozyumu*, 19-20-21 Kasım 2015.
- Batur, S. (2016). *Kent Kent Yurdumuzun Söylenceleri*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 4. Baskı.
- Bayındır, H.H. ve Poyrazoğlu, H.F. (1966). *Aydın Kenti Tarihi, Coğrafyası ve Bugünü*. Aydın: Kolalı Matbaası.
- Bayladı, D. (2004). *Efsaneler Dünyasında Anadolu*. İstanbul: Say Yayınları, 3. Baskı.
- Bayladı, D. (2012). *Tanrıların Öyküsü*. İstanbul: Say Yayınları. 6. Baskı.
- Baysan, S. ve Kara, A. (2014). Aydın'da Mahalle, Bulvar, Cadde ve Sokak Adları: Şehirsel Toponomik Özellikler, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 12(1): 23-48.
- Bean, G.E. (2000). *Eskiçağda Menderes'in Ötesi*. Çeviren: Pınar Kurtoğlu. İstanbul: Arion Yayınevi.
- Bean, G.E. (2001). *Eskiçağda Ege Bölgesi*. Çeviren: İnci Delemen. İstanbul: Arion Yayınevi. 3. Baskı.

- Bonnefoy, Y. vd. (2000). *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Boratav, P.N. (2015). *101 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. Ankara: Bilgesu Yayınları, 3. Baskı.
- Cemiloğlu, M. (2006). Eğitim Bilimi Açısından Örtük Program ve Halk Anlatılarının Örtük Program Bağlamında Değerlendirilmesi. *Bursa Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(2): 257-269.
- Civaroğlu, Ö. (2000). *Çocuk Edebiyatı*. İstanbul: Esin Yayınevi, 3.Baskı.
- Çobanoğlu Ö. (2003). *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çukur, H. (1998). *Ege Bölümünün Ekosistemleri*. Dokuz Eylül Üniversitesi: Yayınlanmamış Doktora Tezi: İzmir.
- Darkot, B. ve Erinç, S. (1954). Güneybatı Anadolu'da Coğrafi Müşahadeler. İstanbul: *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitü Dergisi*. Sayı: 5-6, s.179-196.
- Darkot, B. ve Tuncel, M. (1995). *Ege Bölgesi Coğrafyası*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi. 3. Baskı.
- Dönmez, P. (2001). *Türk Mitolojisi Üzerine Türkiye'de Yapılan Yayınların Bibliyografyası ve Bu Yayınların Analizi*. Ege Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İzmir.
- Dündar, Z. ve Baysan, S. (2017) *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Efsanelerin Kullanımı*. Electronic Turkish Studies. Summer 2017, Vol. 12 Issue 18, (293-310).
- Dündar, Z. ve Baysan, S. (2018). *Aydın İlindeki Efsanelerde Geçen Coğrafi Ögelerin Analizi*. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20 (2), 19-39. DOI: 10.32709/akusosbil.409623.
- Edebiyat Terimleri Sözlüğü (2004). Ankara: Akçağ Yayıncılık.
- Elçin, Ş. (1986). *Türk Halk Edebiyatına Giriş*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Eliade, M. (1993). *Mitlerin Özellikleri*. Çeviren: Sema Rifat, İstanbul: Simavi Yayınları.

- Eliade, M. (2017). *İmgeler ve Simgeler*. Çeviren: Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Ergun, M. (1997). *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi 1-2*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eyüboğlu, İ.Z. (2007). *Anadolu Mitolojisi*. İstanbul: Derin Yayınevi.
- Fedakâr, P. (2008). *Karakalpak Efsaneleri (İnceleme-Metinler)*. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İzmir.
- Gökalp, Z. (1976). *Türk Töresi*. (Hzl. Hikmet Dizdaroğlu), Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp Yayınları: 6, Ankara.
- Gönen, S. (2007). Efsanelere Göre İnsan Adlarından Kaynaklanan Yerleşim Yeri Adları ve Beyşehir Gölü. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Dergisi*, 17: 257-266.
- Göney, S. (1975). *Büyük Menderes Bölgesi*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- Güler, M. (2017). *Efsane Dolu Anadolu*. İstanbul: Doğan ve Egmont Yayıncılık.
- Gültepe, N. (2013). *Türk Mitolojisi*. İstanbul: Resse Kitabevi.
- Gümüş, N. (1993). *Ortaöğretim Kurumlarında Coğrafya Öğretimi*. Dokuz Eylül Üniversitesi: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İzmir.
- Hamilton, E. (2016). *Mitologya*. Çeviren: Ülkü Tamer. İstanbul: Varlık Yayınları. 22. Baskı.
- Işık, N. ve Karakuş, N. (2017). Erken Çocukluk Döneminde Efsane, Destan ve Masal Metinlerinin Kullanımı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 5(41): 118-133.
- İndirkaş, Z. (2007). *Türk Mitosları ve Anadolu Efsanelerinin İz sürümü*. Ankara: İmge Kitabevi.
- İslamoğlu, H.A. (2009). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Kabağaçlı, C.Ş. (2008). *Anadolu Efsaneleri*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 12. Baskı.
- Kara, A. (2016). *Aydın Efeler İlçesi Yer Adlarının Değerlendirilmesi*. Adnan Menderes Üniversitesi: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Aydın.

- Karakuzulu, Z. ve Atnur, G. (2007). Kültür Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Tortum, ıldır ve Tdrge (Demiryurt) Glleri. *A.. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 34: 157-167.
- Kılıç, .. (2012). *Okul ncesi Dönem Resimli yk Kitaplarının Coğrafi Kavramları İçermesi Yönünden İncelenmesi*. Onsekiz Mart Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: anakkale.
- Kılıçkaya, A. (2014). *Mitoloji, Din ve Efsaneler Işığında Anadolu*. Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık.
- Luthi, M. (2006). *Masalın Efsane, Menkabe, Mit, Fabl ve Fıkra Gibi Türlerden Farkı*. (ev. Sevgül Sönmez). Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Mansel, A.M. (1988). *Ege ve Yunan Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Nar, M.ř. (2014). Günümüz Toplumunda Mitler: Anadolu Halk Efsaneleri zerine Genel Bir Değerlendirme. *Kıbrıs, Folklor/Edebiyat Dergisi*, 20(79):55-77.
- Ong, W.J. (2014). *Sözlü ve Yazılı Kültür: Sözün Teknolojileşmesi*. Çeviren: Sema Postacıoğlu Banon. İstanbul: Metis Yayınları. 5. Baskı.
- Osan, M. (2006). *Kuzeydoğu Denizli Yöresinde Anlatılan Efsaneler*. Pamukkale Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Denizli.
- gel, B. (1971). *Türk Mitolojisi I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- rnek, V.S. (2014). *100 Soruda İlkelerde Din, Sanat, Efsane*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- zdemir, Y. (2009). *Büyük Menderes Nehri Havzasının Arazi Kullanımı ve Su Yönetimi Açısından İncelenmesi*. İstanbul Üniversitesi: Yayınlanmamış Doktora Tezi: İstanbul.
- Öztürk, C. ve Otluoğlu R. (2002). *Sosyal Bilgiler Ğretiminde Edebi rnler ve Yazılı Materyaller*. Ankara: Pegem Akademi.
- Püsküllüoğlu, A. (2016). *Efsaneler*. İstanbul: Arkadaş Yayınevi, 13. Baskı.

- Sakaoğlu, S. (1980). *Anadolu Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Sakaoğlu, S. (2013). *Efsane Araştırmaları*. Konya: Kömen Yayınevi. 2. Baskı.
- Sakaoğlu, S. (2013). *101 Anadolu Efsanesi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 7. Baskı.
- Sevin, V. (2007). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. 2. Baskı.
- Seyidoğlu, B. (1997). *Erzurum Efsaneleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Seyidoğlu, B. (2015). *Mitoloji Üzerine Araştırmalar Metinler ve Tahliller*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Sönmez, V. ve Alacapınar, F.G. (2014). *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık. 3. Baskı.
- Strabon. *Antik Anadolu Coğrafyası. (Geographika: XII- XIII- XIV)*. Çeviren: Adnan Pekman. (1993). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları. 3. Baskı.
- Şahin, C. (2002). *Türkiye Fiziki Coğrafyası*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Şimşek, A. (2001). Tarih Eğitiminde Efsane ve Destanların Rolü. *G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2(3): 11-21.
- Tangülü, Z. (2016). 'Efsaneler ile Sosyal Bilgiler Öğretimi', Sosyal Bilgilerde Sözlü ve Yazılı Edebiyat İncelemeleri. (Ed: Halil Tokcan). Ankara: Pegem Akademi.
- Tanrıkulu, M. (2014). *Coğrafya ve Kültür*. Ankara: Edge Akademi ve Yayıncılık.
- Tatar, R.S. (2012). *Efsaneler-Söylenceler*. İstanbul: Su Yayınları.
- TDK (1988). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayını.
- Tokgöz, Z. (2005). *Anadolu Efsaneleri*. Konya: Kervan Yayınları.
- Tümertekin, E. ve Özgüç, N. (2011). *Beşeri Coğrafya: İnsan-Kültür-Mekân*. İstanbul: Çantay Kitabevi. 12. Baskı.

- Türktaş, M.M. (2012). *Denizli Efsaneleri*. Pamukkale Üniversitesi: Yayımlanmamış Doktora Tezi: Denizli.
- Umar, B. (1999). *Karia: Bir Tarihsel Coğrafya Araştırma ve Gezi Rehberi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Uraz, M. (1994). *Türk Mitolojisi*. İstanbul: Düşünen Adam Yayınları. 2. Baskı.
- Uyaniker, N. (2011). *Eyüp Sultan Türbesi Etrafında Teşekkül Eden Efsanelerin Tespiti ve İncelenmesi*. İstanbul Üniversitesi: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul.
- Yaşar, O. ve Yaşar, F.Ö. (2007). Çanakkale Atasözleri ve Coğrafi Analizi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* www.e-sosder.com. 19: 95-10
- Yılar, Ö. (2005). Mit, Efsane ve Eğitim. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11: 383-392.
- Yılar, Ö. (2015). *Halk Bilimi ve Eğitim*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 4. Baskı.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara. Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, A. (2011). *Anadolu Efsanelerinin Tanımı ve Tasnifi*. Kafkas Üniversitesi: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Kars.

İnternet Kaynakları

<http://www.cografyaharita.com> Erişim tarihi: 14.11.2017

<http://www.usakkulturturizm.gov.tr/TR,75319>: 10.12.2017

<http://www.aydinkulturturizm.gov.tr/TR,64470/efsaneler>: 10.12.2017

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Zehra DÜNDAR
Doğum yeri ve Tarihi : Umurlu / 14.08.1992

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : (2010-2014) Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi/Sosyal Bilgiler Öğretmenliği
Yüksek Lisans : (2015-2019) Aydın Adnan Menderes Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı/Sosyal Bilgiler Eğitimi.
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar ve Yıl : MEB-Suçatı Ortaokulu (Gürün/SİVAS)/2018-devam etmekte

İletişim

E-posta Adresi : zhr_dundar@hotmail.com

Tarih : 20.08.2019